

ISSN 2953-6820
E-ISSN 2953-6839

Ministerul Apărării al Republicii Moldova
Agenția pentru Știință și Memorie Militară

ANUAR

studii de apărare și securitate

Publicația apare din 2022

Editura Agenției pentru Știință și Memorie Militară

CHIȘINĂU
2023

COLEGIUL DE REDACȚIE

Redactori științifici:

Dr. Vitalie CIOBANU
Dr. Marin BUTUC

Membrii colegiului:

Dr. Constantin MANOLACHE
Dr. Alexandru COSMESCU
Dr. Valentin BURLACU
Dr. Șerban Filip CIOCULESCU (România)
Dr. Liviu CORCIU (România)
Dr. Ioszef HOLLO (Ungaria)
Dr. Ion COROPCEAN
Cerc. șt. Gheorghe BĂLAN
Cerc. șt. Valentina COSMESCU

Lectori:

Valentina COSMESCU
Alexandru COSMESCU

Paginare și copertă:

Alexandru CHIRILENCO

Articolele editate sunt supuse recenzării și redactării.

Autorii poartă întreaga responsabilitate pentru conținutul științific al textelor.

Opiniile exprimate în materialele publicate aparțin strict autorilor și nu reprezintă neapărat poziția Agenției pentru Știință și Memorie Militară și a Ministerului Apărării.

SUMAR CONTENTS

CUVÂNT ÎNAINTE

FOREWORD.....4

CADRU LEGISLATIV LEGISLATIVE FRAMEWORK

STRATEGIA SECURITĂȚII NAȚIONALE A REPUBLICII MOLDOVA
NATIONAL SECURITY STRATEGY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA.....5

ARTICOLE. STUDII ARTICLES. STUDIES

I. PROBLEME CONTEMPORANE DE SECURITATE CONTEMPORARY SECURITY PROBLEMS

1. Ion COROPCEAN

Apărarea teritorială: actualitate și perspectivă pentru Republica Moldova
în contextul războiului din Ucraina
Territorial Defense: Present and Perspective for the Republic of Moldova
in the Context of the War in Ukraine.....18

2. Gheorghe BĂLAN

Războiul din Ucraina: riscuri și oportunități pentru Republica Moldova
The War in Ukraine: Risks and Opportunities for the Republic of Moldova.....32

3. Marin BUTUC

Funcționalitatea comunicării strategice în Republica Moldova:
factori de risc în procesul implementării
Functionality of Strategic Communication in The Republic of Moldova:
Risk Factors in the Implementation Process.....44

4. Nicolae ENCIU

Contribuții occidentale recente la istoria conflictelor militare post-sovietice
Recent Western Contributions to the History of Post-Soviet Military Conflicts.....51

5. Георгий БЯНОВ

Большое Причерноморье на пути к европейской системе безопасности
Black Sea Region on the Way to a European Security System.....59

II. ABORDĂRI ISTORICE HISTORICAL APPROACHES

1. Gheorghe COJOCARU

Unele considerații privind rolul istoric al malului stâng al Nistrului
Some Considerations Regarding the Historical Role of the Left Bank of The Dniester.....76

2. Valentin BURLACU

Cercetarea instituțională românească în problema conflictului transnistrean
Romanian Institutional Research Concerning the Problem of the Transnistrian Conflict.....79

3. Sergiu MUNTEANU

Propaganda Federației Ruse, 2000-2022
Russian Federation Propaganda, 2000-2022.....92

CUVÂNT ÎNAINTE FOREWORD

Cel de-al doilea număr al Anuarului *Studii de apărare și securitate* include două compartimente de bază: *Cadru legislativ* și *Articole. Studii*. Intenția noastră este, în continuare, cea de a prezenta atât legislația din domeniul securității naționale, cât și abordări științifice ale unor cercetători și practicieni ai domeniului, reflectând relația dintre provocările cu care se confruntă Republica Moldova la momentul actual și posibilitățile (legale, structurale, sociale) de care dispune pentru a le face față.

În cadrul rubricii *Cadru legislativ*, prezentăm *Strategia securității naționale a Republicii Moldova*, aprobată de Parlamentul Republicii Moldova la 15 decembrie 2023. Documentul include și *Viziunea Președintelui Republicii Moldova*, care formulează cadrul conceptual în care urmează să fie interpretată și implementată securitatea națională, reiterând aspirațiile democratice și europene ale statului și menționând explicit riscurile generate de acțiunile agresive ale Federației Ruse. *Strategia* fixează atât riscurile și vulnerabilitățile, cât și metodele și direcțiile de acțiune în domeniile securității naționale, privind Republica Moldova ca parte a mediului regional și global de securitate.

Materialele incluse în cel de-al doilea compartiment, *Articole. Studii*, au fost grupate în două rubrici. Prima dintre ele, *Probleme contemporane de securitate*, abordează aspecte ce țin de securitatea Republicii Moldova (organizarea apărării teritoriale și a comunicării strategice ținând cont de experiența internațională, riscurile energetice, sociale, politice și geopolitice la nivel local și regional) în contextul agresiunii Federației Ruse împotriva Ucrainei. A doua rubrică, *Abordări istorice*, întrunește articole ce abordează problematica spațiului transnistrean, analizată din perspectivă istorică și istoriografică, precum și dezvoltarea propagandei ruse, amploarea crescândă a căreia a constituit fundalul pentru demararea acțiunilor militare în Ucraina și a amenințărilor hibride în Republica Moldova. Ambele grupuri de articole construiesc o imagine complexă a provocărilor securitare cu care se confruntă statul Republica Moldova, sugerând perspective inedite asupra acestora, precum și potențialele resurse și oportunități care au fost până în prezent ignorate ori nu au fost suficient valorificate.

Ne propunem ca, prin acest set de materiale, să oferim un prilej de reflecție tuturor cititorilor interesați de domeniul apărării și securității naționale și așteptăm contribuții ale specialiștilor pentru numerele următoare.

Colegiul de redacție

CADRU LEGISLATIV

STRATEGIA SECURITĂȚII NAȚIONALE A REPUBLICII MOLDOVA

NATIONAL SECURITY STRATEGY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

VIZIUNEA PREȘEDINTELUI REPUBLICII MOLDOVA

Cetățenii Republicii Moldova și-au manifestat în repetate rânduri voința fermă de a trăi într-o societate democratică și pluralistă, în care statul să acționeze în interesul tuturor. *Viziunea Președintelui Republicii Moldova asupra domeniului de securitate a statului* (în continuare – *Viziune*) reflectă această voință și subliniază angajamentul național pentru o țară europeană democratică și prosperă, în care oamenii să trăiască în siguranță și pace.

Viziunea este parte integrantă a *Strategiei securității naționale a Republicii Moldova*.

Elementul fundamental al *Viziunii* este transformarea Republicii Moldova într-o țară cu o economie performantă, protejată de un sistem național de securitate modern, susținută de instituții guvernamentale puternice și de un serviciu public edificat în baza standardelor înalte de responsabilitate, integritate și eficiență. Pentru implementarea *Viziunii* se va lucra împreună cu partenerii de dezvoltare ai țării.

În vederea realizării *Viziunii* se vor urmări:

- *intransigența în afirmarea valorilor democrației reprezentative* construite în baza principiilor egalității și libertății, respectării demnității umane și a statului de drept;
- *promovarea unei societăți civile vibrante și pe deplin implicate și stimularea unui parteneriat strâns între instituțiile statului, sectoarele neguvernamentale și privat și diaspora moldovenească;*
- *dezvoltarea și reformarea instituțiilor de aplicare a legii și de îndeplinire a justiției* pe principiile respectării drepturilor fundamentale ale omului;
- *pregătirea asiduă a țării pentru aderarea la Uniunea Europeană*, la orizontul anului 2030, îndeplinind în mod proactiv condițiile necesare;
- *dezvoltarea unui sistem de securitate și apărare profesionist și modern*, finanțat în mod adecvat, capabil să asigure temeinic securitatea națională;
- *întărirea controlului civil asupra întregului sistem de securitate.*

Aspirații

Republica Moldova își vede viitorul ca fiind:

- un stat consolidat, apărut, prosper, democratic, în care toți cetățenii își pot realiza în mod liber întregul potențial individual;
- un stat care protejează drepturile fundamentale, asigură securitatea și condiții favorabile pentru realizarea nevoilor cetățenilor săi;
- un stat care exercită controlul deplin asupra teritoriului său recunoscut internațional;
- un stat-membru al Uniunii Europene care contribuie, pe măsura resurselor disponibile, la dezvoltarea și sustenabilitatea proiectului european;
- un stat care protejează mediul și contribuie la conservarea naturii pentru generațiile viitoare.

Provocări: evaluare, implicații și imperative

Europa trece prin transformări politice, economice și de securitate profunde, care vor defini pentru deceniile următoare atât viitorul continentului, cât și cel al Republicii Moldova. Doar prin efortul comun și continuu al instituțiilor statului, al societății civile, al sectorului privat și al tuturor cetățenilor, din țară și din diasporă, pot fi asigurate securitatea durabilă, pacea și prosperitatea în Republica Moldova.

Aceste deziderate naționale se afirmă în cel mai periculos, de la obținerea independenței, mediu regional de securitate. Continentul european este zguduit de cea mai mare conflagrație din ultimii 75 de ani. Prin agresiunea totală împotriva Ucrainei, Federația Rusă urmărește distrugerea statalității și a națiunii ucrainene și, în consecință, extinderea posesiunilor sale teritoriale. Însă ambițiile Moscovei nu se limitează doar la Ucraina. Politica agresivă a Federației Ruse are puternice valențe regionale. Astfel, acțiunile sale ostile transformă procesul de consolidare accelerată a capacităților sistemului de securitate și apărare al Republicii Moldova într-un imperativ strategic.

Republica Moldova resimte puternic efectele invaziei neprovocate și nejustificate a Federației Ruse în Ucraina. Se înregistrează în continuare un flux fără precedent de refugiați. Rutele tradiționale de transport de mărfuri au fost afectate în mod substanțial. La acestea s-au adăugat acțiunile deliberate ale Federației Ruse de a slăbi Republica Moldova pentru ca, ulterior, să preia controlul politic și cel economic asupra țării.

Federația Rusă a intenționat să își creeze, prin utilizarea forței, un coridor terestru de acces către Republica Moldova. A recurs la șantaj energetic, reducând considerabil livrările de gaze naturale către țara noastră, cu scopul de a pune presiune pe Guvern și pe întreaga societate. A întreprins acțiuni de destabilizare a țării prin intermediul atacurilor cibernetice și al campaniilor de dezinformare, precum și prin acțiuni de perturbare a ordinii publice. De asemenea, Federația Rusă s-a implicat în procesele electorale din Republica Moldova pentru a influența sau vicia rezultatul acestora.

Ca să își realizeze acțiunile ostile, Federația Rusă a beneficiat, deseori, de susținerea și contribuția interpușilor locali – politicieni corupți, oligarhi fugari și reprezentanți ai lumii criminale.

Republica Moldova va continua să reziste în fața acestor provocări.

Un timp foarte îndelungat s-au tolerat o serie de vulnerabilități pe care Federația Rusă le-a exploatat împotriva Republicii Moldova: finanțarea ilegală a partidelor, cvasimonopolurile în economie și pe piața media, corupția în organele de drept și în sistemul de justiție, infrastructura de transport limitată, conectarea insuficientă la piața europeană de energie electrică, dependența semnificativă a sectorului agricol de piața rusă, lipsa unei politici coerente în privința minorităților naționale și a grupurilor etnice, precum și instituțiile publice slabe.

Este evident că Federația Rusă nu va renunța curând la acțiunile ostile la adresa Republicii Moldova. Prin urmare, va trebui să învățăm să trăim în condițiile unui război hibrid de lungă durată și înaltă intensitate. Republica Moldova trebuie să dezvolte și să își întărească în mod constant imunitatea față de amenințările de tip hibrid.

De rând cu provocările de securitate la nivel regional și național, Republica Moldova trebuie să rămână vigilentă față de un număr mare de amenințări și riscuri globale, cum ar fi schimbările climatice, pandemiile și evoluțiile în domeniul tehnologiilor transformative. Acțiunile îndreptate spre înțelegerea și pregătirea pentru aceste provocări trebuie incluse în planurile naționale de contingență, inclusiv pentru a crește reziliența statului în viitor.

Totodată, de imperativele strategice cele mai critice ale Republicii Moldova țin combaterea corupției și asigurarea statului de drept. Succesul în acest efort este esențial pentru a recâștiga încrederea societății și pentru a crea instituții guvernamentale durabile și eficiente.

De la viziune la realitate

Un sistem de apărare și securitate puternic este esențial pentru a proteja populația și economia națională, creând astfel condiții pentru creșterea economică. Fără capacități solide de apărare și securitate nu pot fi garantate dezvoltarea economiei, furnizarea de servicii publice, protecția infrastructurii și reziliența entităților critice, nu pot fi atrași și menținuți în țară investitori străini sau readuși acasă concetățenii din diasporă. E nevoie de pace și de stabilitate pentru a putea planifica, construi, investi și obține rezultate în muncă. Securitatea trebuie să fie recunoscută drept un bun comun, în care investim împreună și de care beneficiem împreună.

Agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei evidențiază nevoia esențială de a crește investițiile în sectorul național de apărare, care, de prea mult timp, a fost prost gestionat, neglijat și subfinanțat. Pentru a descuraja atacurile din exterior și pentru a-și asigura apărarea, Republica Moldova are nevoie de Forțe Armate moderne, echipate corespunzător, sustenabile, bine pregătite și cu un grad ridicat al interoperabilității cu partenerii externi.

Pentru a proteja în mod adecvat țara, Forțele Armate trebuie să fie finanțate în corespundere cu necesitățile asigurării permanente a suficienței defensive a statului. Dezideratul respectiv va fi asigurat prin creșterea treptată a investițiilor în apărare, astfel încât, în decursul acestui deceniu, bugetul de apărare să atingă 1% din PIB. Totodată, pe plan militar, trebuie să însușim lecțiile oferite de războiul din Ucraina în vederea îmbunătățirii pregătirii Forțelor Armate pentru acțiuni de apărare a țării, în caz de necesitate. De asemenea, Forțele Armate trebuie să crească frecvența exercițiilor militare desfășurate împreună cu partenerii strategici.

Instituțiile din sectorul civil de securitate au menirea de a proteja și servi cetățeanul. În cadrul noii *Strategii*, sectorul civil de securitate va pune accentul, înainte de toate, pe nevoile cetățenilor și va urmări creșterea încrederii publicului în instituțiile respective.

În ultimul timp, Republica Moldova se confruntă cu un număr tot mai mare de amenințări de origine eterogenă într-un mediu de securitate complex. Pentru a face față acestor provocări sunt necesare investiții substanțiale în sectorul civil de securitate în vederea creșterii gradului de profesionalism al efectivului și a dotării corespunzătoare cu tehnologii moderne. Caracterul complex al provocărilor de securitate, precum și natura lor multidimensională solicită nu doar consolidarea și mobilizarea instituțiilor statului, dar și sinergia acestora. Trebuie să asigurăm coordonarea, schimbul de informații și cooperarea rapidă și eficientă dintre instituții.

Rezolvarea conflictului transnistrean este un obiectiv important, care necesită efort conjugat pe plan diplomatic, economic, politic și social. Reiterăm, în acest context, că nu există altă cale de soluționare a conflictului transnistrean decât cea pașnică.

Trupele ruse aflate ilegal în țara noastră trebuie să părăsească teritoriul suveran al Republicii Moldova. Se va lucra asupra reintegrării progresive și pașnice a regiunii transnistrene în spațiul legal, economic, social și politic al Republicii Moldova. Este important ca beneficiile apropierei Republicii Moldova de Uniunea Europeană să fie extinse și pentru locuitorii regiunii transnistrene. Soluția politică, identificată pe cale diplomatică și cu participarea activă a Uniunii Europene și a altor parteneri strategici, trebuie să fie sustenabilă, funcțională și aliniată la aspirațiile europene ale țării noastre.

Republica Moldova nu poate face față singură provocărilor complexe, mai ales celor cu caracter trans-național. Prin urmare, e nevoie de o rețea largă și funcțională de parteneriate cu cele mai avansate și prospere democrații ale lumii.

Uniunea Europeană este și va rămâne unul dintre pilonii de bază ai securității pe continentul european. De aceea, dezideratul statului nostru de aderare la Uniunea Europeană ține nu doar de imperatiivele de modernizare și de dezvoltare economică, dar și de securitatea cuprinzătoare. Dezvoltarea parteneriatelor bilaterale cu statele-membre ale Uniunii Europene vine să completeze inițiativele de cooperare la nivel comunitar.

Consolidarea parteneriatului strategic privilegiat, profund și multidimensional cu România în domeniul securității și apărării este esențială pentru realizarea dezideratului național de aderare la Uniunea Europeană și pentru asigurarea securității durabile pe termen lung.

Totodată, se vor aprofunda parteneriatele în domeniul securității și al apărării naționale cu Franța, Germania, Polonia, Italia, Republica Cehă, Lituania, Letonia, Estonia, Țările de Jos, Suedia, Spania. Republica Moldova este deschisă pentru inițierea unor parteneriate similare cu celelalte state membre ale Uniunii Europene, precum și cu țările membre ale Asociației Europene a Liberului Schimb (AELS). În continuare se vor investi eforturi în parteneriatul strategic cu Marea Britanie și cu Turcia.

Ucraina independentă și membră deplină a familiei europene este un element-cheie al securității naționale a Republicii Moldova. Prin urmare, se va dezvolta un parteneriat strâns multisectorial, de lungă durată, cu Ucraina. Republica Moldova este și va rămâne solidară cu Ucraina. În măsura resurselor disponibile se va furniza ajutor pe cale bilaterală și se vor sprijini diplomatic inițiative regionale și internaționale care vin să întărească Ucraina în fața agresiunii militare a Federației Ruse.

Parteneriatul cu Statele Unite ale Americii este de asemenea unul strategic pentru securitatea națională. Sarcina constă în extinderea și aprofundarea acestui parteneriat în vederea valorificării sale integrale.

NATO rămâne a fi unul dintre pilonii de bază pentru securitatea din Europa. De aceea se va intensifica cooperarea cu această alianță de apărare colectivă în scopul consolidării capabilităților Armatei Naționale de a ne proteja țara și cetățenii.

ONU este o instituție multilaterală importantă pentru asigurarea ordinii mondiale. Republica Moldova va continua să fie un membru activ al ONU pentru a contribui la consolidarea rolului acestei organizații în cadrul sistemului internațional bazat pe norme internaționale.

Pentru a ne simți în siguranță trebuie să contribuim la securitatea regională și internațională. În acest scop ne propunem să acționăm tot mai mult ca un stat *de facto* membru al Uniunii Europene:

- să participăm în continuare la *culoarele de solidaritate*, susținând astfel securitatea alimentară la nivel global;
- să detașăm în continuare echipe de salvatori pentru a ajuta statele lovite de incendii și dezastre naturale;
- să sporim alinierea la politica externă și de securitate comună a Uniunii Europene;
- să extindem participarea la misiunile și operațiunile Uniunii Europene pentru a contribui la asigurarea păcii și a stabilității în vecinătatea Uniunii Europene;
- să cooperăm cu Uniunea Europeană în vederea combaterii amenințărilor de tip hibrid;
- să ne aliniem la agenda Uniunii Europene pentru a combate schimbările climatice;
- să construim un profil de stat activ, participant responsabil al societății internaționale.

I. DISPOZIȚII GENERALE

1. Mediul de securitate regional și global în care operează Republica Moldova trece printr-o perioadă de transformări fundamentale. În acest context schimbător, provocările de tip vechi la adresa securității naționale coexistă cu amenințările de tip nou, care sunt în continuă creștere. Totodată, schimbările profunde ce se produc în mediul de securitate oferă noi oportunități Republicii Moldova. Prin urmare, *Strategia securității naționale a Republicii Moldova* (în continuare – *Strategie*) vine ca **răspuns la tendințele noi**, cu impact negativ și pozitiv, în domeniul securității.

2. *Strategia* oferă un **ghid pentru adaptare** la mediul de securitate, aflat în plină transformare, pentru a combate în mod eficient întreaga gamă de provocări, dar și pentru a exploata oportunitățile pe plan regional și global în vederea asigurării durabile a obiectivelor naționale de securitate.

3. *Strategia* este un **document de referință** pentru toate autoritățile publice centrale și locale cu abilități în domeniul securității și apărării naționale.

4. *Strategia*:

- 1) definește **obiectivele naționale de securitate**;
- 2) stabilește **principiile** ce călăuzesc efortul de promovare și apărare a obiectivelor naționale de securitate;
- 3) descrie **elementele mediului de securitate global și regional**, relevante pentru securitatea națională;
- 4) identifică spectrul de **amenințări, riscuri și vulnerabilități** care periclitează securitatea națională;
- 5) stabilește **metodele** și trasează **direcțiile de acțiune** în vederea prevenirii, minimizării sau neutralizării provocărilor la adresa securității naționale.

5. *Strategia* abordează securitatea națională în mod **holistic și multidimensional** în ceea ce privește atât natura diversă a provocărilor de securitate cu care se confruntă Republica Moldova, cât și varietatea acțiunilor coordonate pe mai multe planuri, necesare pentru combaterea sau pentru prevenirea acestora.

6. Având în vedere că Republica Moldova este stat-candidat pentru aderarea la Uniunea Europeană (UE), prezenta *Strategie* urmărește alinierea graduală a Republicii Moldova la prevederile *Busolei strategice pentru consolidarea securității și apărării UE în următorul deceniu*, aprobată de Consiliul Uniunii Europene în cadrul reuniunii sale din 21 martie 2022.

II. OBIECTIVE ȘI PRINCIPII DE SECURITATE

7. Promovarea și apărarea obiectivelor naționale de securitate au menirea să garanteze existența, independența, suveranitatea, stabilitatea și dezvoltarea țării, precum și să asigure tuturor cetățenilor, în mod egal, condiții favorabile pentru realizarea aspirațiilor individuale, cu respectarea normelor constituționale.

8. **Obiectivele naționale de securitate** ale Republicii Moldova sunt:

- 1) apărarea independenței, suveranității, unității și a integrității teritoriale a țării;
- 2) protejarea democrației constituționale;
- 3) garantarea drepturilor fundamentale ale omului, siguranța cetățenilor și a proprietății lor;
- 4) dezvoltarea socioeconomică a țării;
- 5) menținerea păcii;
- 6) combaterea corupției;
- 7) aderarea la UE;
- 8) reintegrarea pașnică a regiunii transnistrene;
- 9) contribuția la restabilirea păcii și a stabilității în Bazinul Mării Negre;
- 10) protejarea mediului ambiant.

9. **Principiile politicii de securitate națională** sunt reperetele care ghidează efortul organelor abilitate în domeniul securității statului pe plan intern, precum și în relația cu partenerii externi.

10. În vederea realizării obiectivelor naționale de securitate, Republica Moldova se conduce de următoarele principii:

1) **Predictibilitate.** Politica de securitate se bazează pe coerență și pe transparență în privința obiectivelor naționale de securitate, precum și pe caracterul pașnic de promovare a acestora. Republica Moldova urmărește să fie un actor predictibil și responsabil în raporturile cu partenerii externi.

2) **Adaptabilitate.** Republica Moldova se angajează să dezvolte un răspuns adaptat la schimbările actuale în mediul de securitate, prin identificarea și evaluarea continuă a amenințărilor și a riscurilor, în cadrul unei abordări proactive și preventive.

3) **Sincronizare.** Atingerea obiectivelor naționale de securitate impune mobilizarea și conlucrarea strânsă a organelor de menținere a ordinii publice, a celor de asigurare a securității și a celor ale apărării naționale. Modelul 3C – comunicare, coordonare și colaborare – trebuie să devină regula și standardul național de securitate. Totodată, securitatea și pacea regională necesită un efort conjugat și coordonat între partenerii cu viziuni și obiective similare. Republica Moldova va urmări să dezvolte sinergie în relațiile de securitate și apărare cu statele din vecinătatea imediată și cu partenerii săi globali.

4) **Parteneriat public-privat durabil.** Autoritățile statului vor acționa într-un spirit cooperant și coordonat cu diferite entități neguvernamentale (cum ar fi societatea civilă, mediul academic, mass-media), cu sectorul privat și cu diaspora în vederea dezvoltării culturii de securitate larg împărtășite la nivelul societății și a consolidării coeziunii societale. Doar printr-un efort comun, care implică toate segmentele sociale, poate fi asigurată continuitatea cursului strategic al țării și, prin urmare, securitatea națională durabilă și comprehensivă.

III. MEDIUL DE SECURITATE

11. Mediul global și cel regional de securitate se află într-o perioadă de **volatilitate și de transformare accelerată**. Această dinamică va necesita atenția și reevaluarea constantă din partea instituțiilor statului a politicilor de securitate și apărare în vederea ajustării lor, astfel încât Republica Moldova să poată contracara, în timp real, amenințările și riscurile la adresa ei.

Nivelul global

12. La nivel global se disting următoarele tendințe-cheie relevante pentru securitatea națională:

1) **Intensificarea competiției între marile puteri.** Această tendință este alimentată de către puterile revizioniste, care încearcă să acrediteze ideea împărțirii lumii în sfere de influență. În consecință, intensificarea competiției contribuie la cursa de înarmare nucleară și la slăbirea regimurilor de neproliferare a armelor de distrugere în masă, afectează funcționalitatea formatelor de cooperare internațională și regională, reduce eficiența cooperării multilaterale în lupta împotriva încălzirii globale, în prevenirea, pregătirea și răspunsul la pandemii, în contracararea terorismului transnațional și a criminalității transfrontaliere.

2) **Încetinirea globalizării economice.** Ca urmare a pandemiei de COVID-19 și a agresiunii militare a Federației Ruse împotriva Ucrainei, actorii majori își revăd strategiile economice pentru a reduce riscurile ce derivă din potențiale întreruperi ale lanțurilor de aprovizionare, atacuri asupra infrastructurii critice, spionaj industrial, investiții străine în sectoare economice de importanță strategică, dependențe economice profunde. Pentru a minimiza riscurile economice, actorii majori reduc expunerea față de piețe, producători și investitori ce reprezintă un pericol geopolitic înalt și intensifică relațiile economice cu țările considerate prietene sau parteneri. Astfel, relațiile economice internaționale sunt abordate tot mai mult prin prisma logicii de securitate, lucru care conduce la ajustarea legăturilor economice la nivel global.

3) **Accelerarea schimbărilor climatice.** Încălzirea globală se accelerează, generând tot mai multe fenomene extreme – ploi abundente, secete prelungite, valuri de căldură peste normele observate anterior etc. Toate acestea au un impact negativ asupra resurselor de apă disponibile, a recoltelor pe plan global, a sectoarelor energetic și de transport, precum și asupra sănătății populației. Fără a întreprinde o serie de măsuri la nivel național și internațional, încălzirea globală va pune în pericol existența umanității.

4) **Progresul rapid în dezvoltarea și utilizarea tehnologiilor transformative,** precum inteligența artificială (AI), robotica, tehnologiile cuantice și biotehnologiile. Acestea au potențial de a îmbunătăți semnificativ calitatea vieții și a serviciilor publice furnizate de stat. În același timp, tehnologiile transformative sporesc potențialul distructiv al actorilor statali și nonstatali agresivi în domeniile cibernetice, economice, informaționale, sociale și militare.

Nivelul regional

13. La nivel regional se disting următoarele tendințe-cheie relevante pentru securitatea națională:

1) **Revenirea războiului de înaltă intensitate în Europa.** Invazia de proporții a Federației Ruse în Ucraina a declanșat în Europa un război cu o magnitudine și intensitate fără precedent în ultimele șapte decenii. Această realitate destabilizează întreaga regiune, pune în pericol direct securitatea națională a Republicii Moldova și produce, pe termen scurt și mediu, numeroase repercusiuni politice, sociale și economice asupra țării. O potențială diminuare a independenței și suveranității Ucrainei, ca urmare a unei ipotetice înfrângerii militare a acesteia de către Rusia, reprezintă o amenințare existențială pentru supraviețuirea Republicii Moldova ca stat independent, suveran și democratic.

2) **Decuplarea economică a UE de Rusia.** În contextul războiului din Ucraina, are loc destrămarea rapidă a relațiilor economice bilaterale de lungă durată dintre UE și Rusia. Cea mai rapidă decuplare a UE de Rusia are loc în domeniul energetic și în cel al transferurilor de tehnologii avansate. Acest proces, pe de o parte, grăbește tranziția de la resursele de energie fosilă la resursele de energie regenerabilă în UE, iar, pe de altă parte, mărește decalajul tehnologic între UE și Rusia.

3) **Creșterea centralității UE și NATO.** Rolul acestor două instituții în asigurarea securității în Europa a crescut și va rămâne unul primordial, cel puțin în acest deceniu. Ambele organizații trec prin transformări interne care adâncesc integrarea și cooperarea intra- și interinstituțională. UE și NATO demonstrează complementaritate sporită în domeniul asigurării securității în Europa. În același timp, NATO continuă să practice politica „ușilor deschise”, iar UE revitalizează procesul de lărgire prin recunoașterea Republicii Moldova și a Ucrainei drept state-candidate.

4) **Tendința unor țări de renunțare la neutralitate sau de revizuire a acesteia.** Statele vecine cu Federația Rusă, cu o lungă tradiție de neutralitate, renunță la acest statut și aderă la alianța militară NATO pentru a-și garanta securitatea națională în format de apărare colectivă. Totodată, state neutre din centrul Europei, care nu se confruntă cu o amenințare imediată din partea Federației Ruse, sporesc alocările pentru modernizarea sectorului de apărare și/sau se asociază, în premieră, la inițiative comune de apărare sectorială, cum ar fi Inițiativa pentru Scutul Cerului European. Agresiunea Rusiei împotriva Ucrainei este principalul stimulent al acestor procese.

5) **Insecuritatea în Bazinul Mării Negre.** Agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei a sporit semnificativ nivelul de insecuritate în zona Mării Negre și a afectat substanțial activitățile economice în spațiul maritim, ceea ce are un impact direct asupra intereselor economice ale Republicii Moldova. Formatele regionale multilaterale de cooperare sunt slăbite, iar în prim-plan au ieșit problemele de securitate (conflicte armate, rivalități regionale, minarea unor sectoare în Marea Neagră, interceptări periculoase ale avioanelor în spațiul aerian deasupra Mării Negre, trafic de arme și droguri etc.).

IV. AMENINȚĂRI, RISCURI ȘI VULNERABILITĂȚI DE SECURITATE

14. **Strategia identifică amenințări, riscuri și vulnerabilități** ce afectează sau pot afecta securitatea națională, cu scopul de a dezvolta o politică eficientă pentru combaterea sau prevenirea manifestării acestora.

15. Pentru a răspunde eficient la amenințările, riscurile și vulnerabilitățile identificate, Consiliul Suprem de Securitate va efectua **periodic o analiză** a situației de securitate.

16. Republica Moldova se confruntă cu provocări la adresa securității sale, care se **manifestă simultan pe mai multe dimensiuni**. Aceste provocări, deseori, sunt interconectate, iar intensitatea lor și gradul de risc evoluează permanent. Prin urmare, pentru contracararea acestora se impune o abordare holistică față de securitatea națională.

17. Vectorii de proliferare a amenințărilor și a riscurilor la adresa securității naționale se află atât **în interiorul țării, cât și în afară**. Deseori are loc o interacțiune simbiotică între cele două, fapt ce sporește gradul de pericol pentru siguranța națională.

18. **Federația Rusă și interpușii** săi în Republica Moldova reprezintă cea mai periculoasă și mai persistentă sursă de amenințare care, dacă nu este contracarată, poate avea efecte severe pentru statalitatea, democrația și prosperitatea țării.

19. Republica Moldova se confruntă cu următoarele **amenințări** la adresa securității naționale:

1) **agresiunea militară** a Federației Ruse împotriva Ucrainei și ambiția guvernului rus de a crea, pe căi militare, un coridor terestru spre Republica Moldova, ceea ce ar duce la condiții pentru schimbarea violentă a ordinii constituționale și lichidarea statalității țării noastre;

2) **operațiunile de tip hibrid** desfășurate de Federația Rusă împotriva Republicii Moldova în domeniile politic, economic, energetic, social, informațional, cibernetice etc., cu scopul subminării ordinii constituționale, deraierii cursului european al țării și/sau dezintegrării statului;

3) **prezența militară ilegală** a Federației Ruse în regiunea transnistreană și controlul exercitat asupra entității separatiste;

4) **corupția** și practicile cleptocratice;

5) **criminalitatea** organizată și/sau transfrontalieră, în special în domeniul infracțiunilor financiare și al traficului ilicit de arme, droguri și ființe umane;

6) **accelerarea schimbărilor climatice** ca urmare a încălzirii globale.

20. Securitatea Republicii Moldova poate fi expusă următoarelor **riscuri**:

1) **militare:**

a) reescaladarea conflictelor cronice în statele vecine din regiunea Mării Negre;

b) utilizarea armelor de distrugere în masă în vecinătatea țării;

c) proliferarea armelor de distrugere în masă și contrabanda cu elemente componente ale acestora;

2) **economice:**

a) crize economice regionale sau globale;

b) infiltrarea crimei organizate în economia națională;

3) **cibernetice:**

a) atacuri cinetice sau cibernetice lansate de către actori statali externi asupra infrastructurii critice naționale și regionale;

b) atacuri cibernetice lansate asupra instituțiilor publice sau private de către structuri specializate în crime cibernetice;

c) riscuri asociate evoluțiilor din domeniul tehnologiilor informaționale și de comunicații, cum ar fi tehnologia *blockchain* și criptomoneda, inteligența artificială, învățarea automată, internetul obiectelor, tehnologia 5G, *big data*, tehnologiile cuantice, internetul ascuns;

4) **ecologice:**

a) incidente sau dezastre industriale majore în țară sau în vecinătate, care implică substanțe chimice, biologice, radiologice sau nucleare;

b) fenomene naturale cu impact transfrontalier în țară sau în vecinătate, precum cutremure, secete, vijelii, inundații și incendii de proporții;

5) **agroalimentare:**

a) proiecte de infrastructură în vecinătate care limitează accesul la resursele de apă;

b) întreruperea lanțurilor de aprovizionare alimentară;

6) **medicale:**

a) pandemii și epidemii;

b) multiplicarea și răspândirea patogenilor rezistenți la antibiotice;

7) **alte tipuri de risc:**

a) apariția și amplificarea unor manifestări radicale, iredentiste sau extremiste;

b) activități teroriste.

21. Republica Moldova se confruntă cu mai multe **vulnerabilități**, care sunt sau pot fi exploatate de actori distructivi interni și externi, după cum urmează:

1) **în domeniul securității militare și apărării naționale:**

a) dotarea insuficientă a Forțelor Armate;

b) sprijinul redus pentru apărarea țării în rândul populației;

2) **în domeniul ordinii și securității publice:**

a) lipsa controlului autorităților centrale asupra unei părți a teritoriului suveran;

b) lipsa unui mecanism de gestionare integrată a crizelor;

c) lipsa unui sistem de avertizare timpurie a populației;

d) capacitatea redusă de reacție în cazul unui accident nuclear, chimic, biologic sau radiologic;

3) **în domeniul politicii sociale:**

a) capacitatea administrativă redusă a instituțiilor publice;

b) sistemul de aplicare a legii și de justiție reformat incomplet;

c) integrarea slabă a minorităților naționale și a grupurilor etnice;

d) nivelul înalt de sărăcie în rândul populației;

e) disparitățile economico-sociale;

4) **în domeniul economic:**

a) infrastructura limitată de transport și de conectivitate cu vecinii imediați;

b) dependența (asimetrică) a producătorilor agricoli autohtoni față de piața Federației Ruse;

c) declinul demografic precipitat;

5) în domeniul energetic:

- a) interconectarea directă insuficientă cu piața energetică europeană;
- b) capacitățile autohtone insuficiente pentru generarea energiei electrice și termice;
- c) dependența persistentă de energia electrică din regiunea transnistreană;
- d) intensitatea energetică ridicată, cu mult peste media europeană;
- e) valorificarea redusă a energiei din surse regenerabile;

6) în domeniul informațional:

- a) concentrarea excesivă a activelor pe piața media;
- b) expunerea societății, pe o durată lungă de timp, la dezinformarea răspândită de actorii agresivi prin intermediul mass-mediei tradiționale și digitale;
- c) lipsa culturii de securitate și nivelul redus de educație mediatică în rândul cetățenilor, precum și capacitățile instituționale slabe de a combate dezinformarea;

7) în domeniul cibernetic:

- a) baza învechită de dotare IT a instituțiilor publice;
- b) nivelul scăzut al igienei cibernetică în rândul funcționarilor publici și al populației;

8) în domeniul ecologic:

- a) degradarea mediului ambiant ca urmare a activității economice, în special a celei care afectează calitatea apei, a solului și a aerului;
- b) nivelul scăzut de educație ecologică a populației;
- c) degradarea calității și poluarea continuă a resurselor de apă;
- d) reziliența scăzută la schimbările climatice;
- e) capacitatea redusă de gestionare a deșeurilor.

**V. METODE ȘI DIRECȚII DE ACȚIUNE
PE DOMENII DE SECURITATE**

22. Ținând cont de gama largă și diversă de amenințări, riscuri și vulnerabilități, Republica Moldova trebuie să îmbrățișeze o abordare **integrată și anticipativă** pentru a-și asigura securitatea și reziliența națională.

23. Abordarea integrată presupune capacitatea instituțiilor statului de a **combina informațiile colectate** și de a **analiza** întregul spectru de provocări, precum și capacitatea de **acțiune complementară** și/sau **simultană** pentru prevenirea sau minimizarea efectelor negative. Abordarea integrată trebuie să sporească esențial capacitatea instituțiilor statului de a trata în mod holistic amenințările de tip hibrid.

24. Abordarea anticipativă presupune capacitatea instituțiilor statului de a **prevedea varii scenarii** cu privire la felul în care amenințările și riscurile se pot manifesta, precum și capacitatea de a **acționa proactiv pentru prevenirea sau minimizarea** costurilor unor scenarii negative.

25. Abordarea integrată și cea anticipativă au drept scop protejarea mai eficientă a cetățenilor, precum și **ridicarea nivelului de reziliență națională**. În cazul unor crize sau șocuri, Republica Moldova trebuie să fie pregătită să depășească rapid efectele lor și să restabilească funcționalitatea serviciilor esențiale dacă acestea au fost întrerupte.

26. Fără a dezvălui informații cu accesibilitate limitată, acțiunile în vederea asigurării securității și rezilienței naționale trebuie să fie **însoțite de campanii de comunicare cu publicul**, care să explice, în mod facil și pe înțelesul tuturor, raționamentul acțiunilor, amenințările sau riscurile care sunt contracarate, rezultatele intermediare sau cele scontate la finalul acțiunii ori al unei serii de măsuri întreprinse. Aceste campanii de comunicare trebuie să aibă un caracter continuu, iar finalitatea lor să implice cultivarea și promovarea conceptului de cultură de securitate în Republica Moldova atât în instituțiile publice, cât și în rândul societății civile.

27. Aderarea la UE este un proces multidimensional, care vizează majoritatea domeniilor publice, de o importanță strategică pentru consolidarea democrației, dezvoltarea economică, întărirea securității și pentru creșterea rezilienței naționale.

28. În vederea realizării obiectivelor naționale de securitate și apărare, implicit pentru combaterea amenințărilor, a riscurilor și a vulnerabilităților, *Strategia* stabilește următoarele **direcții de acțiune**:

1) securitatea militară și apărarea națională:

- a) dezvoltarea potențialului de apărare al Republicii Moldova prin construcția unor Forțe Armate moderne, profesionale, înzestrate cu echipament modern și tehnologii avansate;
- b) consolidarea credibilității strategice a Republicii Moldova prin asigurarea creșterii graduale a alocărilor bugetare pentru apărarea națională, cu scopul de a atinge nivelul de 1% din PIB în cursul deceniului curent;
- c) adaptarea documentelor de politici, a actelor normative în domeniul securității militare și apărării, a structurii sistemului național de apărare și a sistemului de instruire în baza lecțiilor învățate din agresiunea militară a Federației Ruse împotriva Ucrainei;
- d) pregătirea și integrarea graduală a țării în structurile și inițiativele de apărare ale UE;
- e) consolidarea parteneriatului privilegiat strategic multidimensional în domeniul securității și apărării cu România;
- f) dezvoltarea și aprofundarea parteneriatelor în domeniul securității și apărării cu Franța, Germania, Polonia, Italia, Republica Cehă, Lituania, Letonia, Estonia, Țările de Jos, Suedia, Spania;

g) dezvoltarea și consolidarea parteneriatelor în domeniul securității și apărării cu Statele Unite ale Americii, cu Marea Britanie și cu Turcia;

h) dezvoltarea și aprofundarea parteneriatului în domeniul securității și apărării cu Ucraina;

i) avansarea și consolidarea cooperării cu NATO;

2) ordinea și securitatea publică:

a) reformarea instituțiilor de aplicare a legii;

b) armonizarea legislației și a politicilor naționale cu normele europene în domeniul combaterii criminalității financiare, a celei organizate și a corupției;

c) alocarea resurselor, a mijloacelor materiale și financiare adecvate pentru dezvoltarea infrastructurii și procurarea echipamentelor specializate necesare în lupta împotriva criminalității organizate, a crimelor cibernetice și a corupției;

d) dezvoltarea sistemului de protecție civilă la nivel național în conformitate cu standardele și politicile UE;

e) dezvoltarea capacităților și a instrumentelor de protejare a persoanelor vătămate;

f) integrarea deplină în mecanismele și inițiativele de securitate și de ordine publică ale UE;

g) întărirea capacității administrative a instituției responsabile de analiza operațională și strategică a informației financiare și de combaterea spălării banilor, în vederea identificării amenințărilor transfrontaliere și a fluxurilor financiare aferente crimei organizate;

h) fortificarea instituțiilor responsabile de efectuarea investigațiilor financiare și de confiscarea și recuperarea activelor ilicite, precum și întărirea procedurilor de urmărire, înghețare și confiscare a acestor active;

i) securizarea frontierelor de stat în vederea prevenirii și combaterii migrației ilegale, a traficului de persoane și de armament, a contrabandei și a altor forme de manifestare a criminalității transfrontaliere;

j) crearea și dezvoltarea mecanismului național de gestionare integrată a crizelor;

k) consolidarea capacității naționale pentru atenuarea riscurilor chimice, biologice, radiologice și nucleare și combaterea proliferării armelor de distrugere în masă;

l) eficientizarea activității personalului operativ, prin elaborarea procedurilor și a standardelor aliniate la conceptul de ordine publică europeană, în vederea îmbunătățirii capacității de prevenție și de intervenție în timp util;

m) dezvoltarea și aplicarea programelor de informare și de educație a populației pentru a crește gradul de conștientizare și de implicare a cetățenilor în prevenirea și combaterea criminalității organizate și a corupției;

3) reziliența democratică:

a) desfășurarea campaniilor de comunicare strategică pentru promovarea democrației;

b) consolidarea încrederii în instituțiile statului prin promovarea transparenței;

c) accelerarea reformei justiției;

d) consolidarea capacităților Comisiei Electorale Centrale;

e) îmbunătățirea mecanismelor legale de combatere a finanțării ilegale a partidelor și a corupției electorale;

f) îmbunătățirea mecanismelor de protejare a sistemului financiar de fluxurile financiare ilicite menite să exploateze și să submineze statul de drept și ordinea constituțională;

g) consolidarea regimului de sancțiuni financiare care au scopul minimizării impactului influențelor externe și al corupției;

h) îmbunătățirea calității și reducerea duratei fazei de urmărire penală în cazurile de crimă organizată, crime economice și de corupție;

i) creșterea, în rândul mediului de afaceri, a nivelului de conștientizare privind riscurile de implicare (involuntară) și de facilitare a activităților ilicite ale grupurilor criminale;

j) îmbunătățirea măsurilor de protejare a activiștilor și a avertizorilor de integritate;

k) îmbunătățirea politicilor de integrare în societate a minorităților naționale și a grupurilor etnice;

l) creșterea eficienței mecanismelor de combatere a sărăciei și de reducere a decalajelor economice;

4) securitatea și reziliența informațională:

a) dezvoltarea și consolidarea instituției naționale responsabile de comunicarea strategică și combaterea dezinformării;

b) asigurarea competitivității, a transparenței de proprietate și a sustenabilității presei independente;

c) dezvoltarea cooperării dintre instituțiile publice, societatea civilă și mass-media în vederea contracarării influențelor informaționale amenințătoare;

d) reducerea influențelor cleptocratice interne și externe în spațiul mediatic autohton;

e) consolidarea capacităților de comunicare a instituțiilor statului;

f) realizarea măsurilor de protejare a presei de investigație;

g) dezvoltarea alfabetizării mediatice și a gândirii critice prin programe educaționale formale și nonformale;

h) asigurarea unor oportunități de informare obiectivă și de integrare în spațiul informațional autohton a minorităților naționale și a grupurilor etnice;

i) desfășurarea campaniilor de comunicare pentru promovarea procesului de aderare la UE, a coeziunii sociale și a securității naționale;

5) securitatea și reziliența economică:

a) promovarea politicii fiscal-bugetare prudente;

b) integrarea activă în infrastructura și piața europeană de transport;

c) armonizarea legislației naționale cu cea a UE în domeniul rezilienței entităților critice;

- d) dezvoltarea infrastructurii și multiplicarea punctelor de trecere a frontierei de stat;
- e) ajustarea managementului integrat al frontierei la standardele UE;
- f) modernizarea infrastructurii de cale ferată în vederea măririi vitezei trenurilor și a volumelor de transport;
- g) modernizarea amplă a infrastructurii rutiere, ceea ce ar crea oportunități pentru creșterea, în condiții de siguranță, a vitezei de circulație a transportului rutier de mărfuri și de persoane;
- h) obținerea accesului la piețele globale pentru producătorii agricoli autohtoni;
- i) îmbunătățirea transparenței activelor financiare;
- 6) **securitatea și reziliența energetică:**
 - a) armonizarea legislației naționale cu normele europene în domeniul energetic;
 - b) consolidarea securității energetice, prin creșterea capacității de interconectare cu statele UE în sistemul energetic european, pentru a asigura continuitatea și multiplicarea aprovizionării cu energie, precum și pentru a garanta crearea anuală a rezervelor strategice de combustibili și de gaze naturale;
 - c) asigurarea continuă a unei rezerve strategice de gaze naturale, produse petroliere și alți combustibili;
 - d) modernizarea și adaptarea infrastructurii energetice naționale pentru transportul de gaze naturale și alte tipuri de combustibili;
 - e) modernizarea și extinderea capacităților de producție a energiei termice și electrice, inclusiv din surse regenerabile;
 - f) dezvoltarea și implementarea unor proceduri de gestionare a crizelor energetice;
 - g) implementarea programelor de eficientizare a consumului de energie, de educație și de conștientizare în domeniul eficienței energetice;
 - h) dezvoltarea și consolidarea parteneriatelor energetice cu statele-membre ale UE, precum și cu cele ale Comunității Energetice;
- 7) **reintegrarea țării:**
 - a) întreprinderea acțiunilor diplomatice pentru a obține retragerea trupelor Federației Ruse staționate ilegal pe teritoriul suveran al Republicii Moldova și transformarea mecanismului de pacificare existent într-o misiune civilă internațională;
 - b) întreprinderea acțiunilor diplomatice în vederea finalizării procesului de evacuare a munițiilor din regiunea transnistreană și/sau distrugerea, după necesitate, a acestora sub supraveghere internațională;
 - c) elaborarea și implementarea acțiunilor necesare în vederea reintegrării graduale a regiunii transnistrene în spațiul economic, legal, informațional, politic și social al Republicii Moldova;
 - d) utilizarea procesului de integrare europeană a Republicii Moldova pentru creșterea, în rândul populației din regiunea transnistreană, a atractivității pentru reintegrarea pașnică a țării;
 - e) sporirea rolului UE și al altor parteneri strategici în procesul de soluționare a conflictului;
- 8) **securitatea și reziliența cibernetică:**
 - a) crearea unei instituții naționale competente în domeniul securității cibernetică, precum și elaborarea în acest sens a cadrului normativ, strategic și de cooperare instituțională care să delimiteze responsabilitățile și contribuția fiecărei instituții;
 - b) dezvoltarea formelor de cooperare public-privată pentru asigurarea securității cibernetică;
 - c) îmbunătățirea sistemelor de comunicații securizate de stat;
 - d) modernizarea bazei tehnice IT a instituțiilor publice, introducerea sistemului de verificare biometrică a identității în conformitate cu standardele europene și implementarea proceselor de protecție și de securizare a datelor;
 - e) dezvoltarea planurilor de securitate și apărare cibernetică a infrastructurii și entităților critice;
 - f) organizarea, la scară națională, a programului de educație privind igiena cibernetică în rândul funcționarilor publici, al studenților și al elevilor;
 - g) organizarea și participarea la exerciții de securitate și apărare cibernetică;
 - h) consolidarea dialogului și a cooperării în domeniul cibernetic cu UE;
 - i) participarea și/sau alinierea la normele UE în domeniul reglementării tehnologiilor transformative;
- 9) **securitatea și reziliența agroalimentară:**
 - a) adoptarea unor politici publice de protecție a solurilor, a apelor și a biodiversității pentru a asigura utilizarea durabilă a resurselor agricole;
 - b) promovarea cultivării unor varietăți de plante pentru a asigura diversitatea de alimente și a minimiza riscurile asociate cu dependența de o singură cultură;
 - c) consolidarea infrastructurii agricole și a sistemelor de stocare a produselor alimentare strategice;
 - d) dezvoltarea unui sistem eficient de monitorizare și de alertă timpurie pentru identificarea și gestionarea rapidă a situațiilor de criză alimentară;
 - e) colaborarea cu alte țări și organizații internaționale pentru schimbul de informații, expertiză și sprijin în dezvoltarea și implementarea politicilor și a programelor de securitate agroalimentară;
- 10) **securitatea și reziliența ecologică:**
 - a) implementarea legislației și a politicilor UE de protecție a mediului;
 - b) extinderea ariilor protejate și îmbunătățirea măsurilor de protecție a acestora;
 - c) implementarea *Programului național de împădurire*;
 - d) dezvoltarea unui sistem de management integrat al deșeurilor și al substanțelor chimice;
 - e) îmbunătățirea calității apelor de suprafață și a celor subterane, protecția și gestionarea durabilă a resurselor acvatice;

- f) protejarea, restaurarea și promovarea utilizării durabile a biodiversității și a ecosistemelor naturale;
- g) reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră;
- h) promovarea cooperării regionale și internaționale pentru abordarea colectivă a provocărilor legate de încălzirea globală, precum și a schimbului de bune practici și de expertiză în domeniul protecției mediului;
- 11) **securitatea regională și internațională:**
 - a) participarea la misiunile și operațiunile UE în cadrul politicii de securitate și apărare comune;
 - b) alinierea la pozițiile UE în domeniul politicii externe și de securitate comune;
 - c) acordarea sprijinului bilateral și multilateral Ucrainei în scopul restabilirii păcii durabile și al reconstrucției țării;
 - d) participarea la misiunile și operațiunile internaționale de menținere a păcii sub egida NATO și ONU;
 - e) participarea și sprijinirea activității multilaterale a ONU în vederea promovării ordinii mondiale fundamentate pe normele dreptului internațional;
 - f) participarea la eforturile regionale pentru readucerea păcii și a stabilității în zona Mării Negre;
 - g) participarea la organizațiile și inițiativele internaționale pentru combaterea crimei transfrontaliere.

VI. DISPOZIȚII FINALE

29. *Strategia* servește drept bază pentru elaborarea, completarea sau modificarea legilor și a altor acte normative în domeniul securității și apărării naționale. Totodată, *Strategia* reprezintă un document de referință pentru elaborarea, inclusiv modificarea, strategiilor și a programelor sectoriale care conțin reglementări ce vizează domeniul de securitate și apărare națională.

30. *Strategia* se adoptă pentru o perioadă de 6 ani. În funcție de amploarea și de viteza evoluțiilor pe plan global, regional sau național, *Strategia* este susceptibilă de revizuire și adaptare ulterioară în vederea îmbunătățirii și eficientizării politicilor în domeniul de securitate și apărare.

31. Coordonarea aplicării unitare și monitorizarea implementării *Strategiei* îi revine Consiliului Suprem de Securitate. Autoritățile administrației publice centrale și locale vor informa Consiliul Suprem de Securitate cu privire la punerea în aplicare a *Strategiei*. Consiliul Suprem de Securitate, la rândul său, va informa anual Parlamentul despre progresele atinse în realizarea *Strategiei*.

Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.17-19/28 din 17.01.2024

I. PROBLEME CONTEMPORANE DE SECURITATE

APĂRAREA TERITORIALĂ: ACTUALITATE ȘI PERSPECTIVĂ PENTRU REPUBLICA MOLDOVA ÎN CONTEXTUL RĂZBOIULUI DIN UCRAINA

TERRITORIAL DEFENSE: PRESENT AND PERSPECTIVE FOR THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE CONTEXT OF THE WAR IN UKRAIN

*Ion Coropcean, doctor în științe politice,
Agenția pentru Știință și Memorie Militară*

ABSTRACT: Territorial defense is a component of national defense. The war in Ukraine highlighted its importance in the organization of national resistance, where territorial defense forces were created and trained in peacetime as a new kind of arm of the Armed Forces. The components of national resistance are the territorial defense, the resistance movement and the preparation of citizens of Ukraine for national resistance. Currently, territorial defense is insufficiently developed conceptually and regulated by the national legislation of the Republic of Moldova. Updating it to the requirements of the time is a necessity.

KEYWORDS: Territorial defense, National defense, Military administration, Armed forces, Reserve forces, Volunteers, Mobilization.

Introducere

În arta militară contemporană, forțelor de apărare teritorială li se atribuie un rol important în asigurarea apărării naționale. Organizate pornind de la principiul teritorialității, aceste forțe nu înlocuiesc armata, ci au misiunea de a o elibera de funcțiile nespecifice ei pe perioada introducerii stării de urgență, de asediu ori de război, precum și de a desfășura acțiuni de luptă în sprijinul armatei în zonele de responsabilitate atribuite forțelor de apărare teritorială.

Ca formă a apărării naționale, apărarea teritorială are câteva misiuni definitorii:

- susținerea acțiunilor militare desfășurate pe teritoriul național de către forțele destinate apărării naționale, în special pe direcțiile cele mai amenințate;
- securizarea frontierelor pe timpul ducerii acțiunilor militare pentru apărarea teritoriului național prin extinderea activităților desfășurate de poliția de frontieră și susținerea acestora cu forțe de rezervă;
- susținerea acțiunilor militare ale structurilor operative prin preluarea unora dintre misiunile privind asigurarea acțiunilor, protecția forțelor și a infrastructurii critice de către unitățile angajate în apărarea teritorială;
- consolidarea dispozitivului operativ (de luptă) al forțelor armate și sprijinirea acțiunilor acestora prin pregătirea pentru apărare și organizarea apărării unor obiective;
- regenerarea structurilor aparținând forțelor armate, atât prin furnizarea unor efective instruite care să înlocuiască pierderile suferite pe timpul ducerii acțiunilor militare, cât și prin înlocuirea unor structuri care și-au pierdut temporar sau definitiv capacitatea de luptă pe timpul participării la operația de apărare a țării;
- prevenirea și lichidarea efectelor generate de situațiile de urgență civilă prin acțiuni coordonate și oportune pentru prevenirea și înlăturarea efectelor unor catastrofe naturale;

- menținerea ordinii publice, prevenirea și combaterea acțiunilor teroriste în zona de responsabilitate;
- acțiuni de insurgență/gherilă/război hibrid în teritoriul ocupat de inamic;
- alte acțiuni determinate de complexitatea situațiilor cărora trebuie să li se facă față.

Pentru îndeplinirea misiunilor enunțate mai sus este nevoie de forțe militare care să dispună de structuri de organizare corespunzătoare, personal instruit și dotare adecvată¹.

Forțele de apărare teritorială și locul lor în apărarea națională a Ucrainei

Diferite structuri care își asumă funcții circumscrise sarcinilor unor forțe de apărare teritorială activează, cu statut diferit, în diverse state.

De exemplu, Uniunea pentru Apărare a Estoniei reprezintă o formațiune voluntară militarizată care, la necesitate, suplimentează acțiunile Forțelor Armate și asigură sprijinul necesar autorităților teritoriale în diferite situații. Ea își are reprezentanți pe întreg teritoriul țării și întrunește aproximativ 10.000 de persoane. Uniunea de Apărare este compusă din 15 districte, câte unul activând practic în fiecare raion și în capitala Tallinn. Aceste forțe cooperează îndeaproape cu organizațiile de suport ale societății civile *Femeile în apărarea casei* (cu sarcina de organizare și asigurare a serviciului medical și logistic) și *Vulturii*, cu organizațiile de tineret *Mișcarea Scoutilor* și *Fiițele Patriei*. Sarcinile principale ale acestor organizații non-guvernamentale de tineret sunt asigurarea continuă a educației patriotice².

În Letonia există organizația voluntară militarizată *Zemessardze (Straja teritoriului)*, care face parte din Forțele Armate și este compusă teritorial din 18 batalioane. Această structură însumează 592 de profesioniști militari și 10.510 voluntari, care își îndeplinesc obligațiile în afara orelor de lucru de bază. Organizația participă la lichidarea consecințelor avariilor, incendiilor, situațiilor excepționale; la organizarea lucrărilor de salvare; la asigurarea ordinii de drept; la apărarea teritoriului național și susținerea acțiunilor de luptă ale Forțelor Armate³.

În Lituania, sarcinile apărării teritoriale sunt atribuite unor forțe voluntare, împărțite structural în 6 districte (batalioane), aflate sub comanda unică a Comandamentului Forțelor Terestre. Conform principiilor de organizare, acestea cuprind întreg teritoriul țării, unitățile lor completate în baza principiului teritorial, își asumă cunoașterea perfectă a teritoriului, apărarea casei părintești și a familiei, precum și menținerea unor legături de prietenie între voluntari. Vârsta voluntarilor este cuprinsă între 18 și 55 de ani. Voluntarii semnează un contract pe termen de 4 ani și participă la ședințe de instruire între 20 și 50 de zile pe an; totodată, ei pot fi chemați, fără prevenire prealabilă, pe un termen de 7 zile la concentrări militare. Comandanții de batalioane sunt responsabili de apărarea teritoriului districtului în zona căruia sunt dislocați. Voluntarii sunt în permanentă comunicare cu autoritățile locale, având și un algoritm prestabilit de acțiuni pentru diferite situații⁴.

¹ *Apărarea teritorială – componentă a apărării naționale*, <http://presamil.ro/apararea-teritoriala-componenta-apararii-nationale/> (accesat 21.06.2023).

² *Вооруженные силы Эстонии*, <http://warfor.me/vooruzhennyye-silyi-estonii/> (vizitat 04.05.2020).

³ *Латвийская добровольная вооруженная организация*, <https://amp.ru.autograndad.com/455073/1/zemessardze.html> (vizitat 24.05.2021).

⁴ *Территориальная оборона Литвы: как это работает*, <https://sprotyv.info/obshchestvo/territorialnaja-oborona->

Experiența acestor state, precum și a statelor NATO, Gărzii Naționale a SUA a stat la temelia asigurării legislative și a planificării, organizării și desfășurării apărării atotcuprinzătoare în Ucraina, unde forțele de apărare teritorială sunt o parte integrantă a acțiunilor de apărare a țării și s-au manifestat pe deplin la organizarea rezistenței împotriva invaziei ruse.

În 24 februarie 2022, Federația Rusă a declanșat invazia pe scară largă a Ucrainei, etichetată practic imediat de comunitatea internațională drept război de agresiune. Forțele Armate ale Federației Ruse au desfășurat atacul utilizând toate formele de luptă: terestră, aeriană, maritimă. În ziua invaziei, Președintele Ucrainei a adoptat imediat o serie de decrete prin care a pus baza politică și juridică a organizării apărării naționale: a fost anunțată starea de război începând cu 24 februarie, ora 05.30, pe un termen de 30 de zile⁵; a fost declarată mobilizarea generală pentru un termen de 90 de zile⁶; a fost emis decretul cu privire la utilizarea Forțelor Armate ale Ucrainei și a altor formațiuni militare⁷; a fost emis *Decretul cu privire la punerea în aplicare a Planului de Apărare al Ucrainei și a Planului Consolidat de Apărare Teritorială a Ucrainei*⁸. Se impune concluzia că modul de utilizare a forțelor de apărare teritorială a Ucrainei, ca element al apărării naționale, a fost planificat și pregătit din timp, fiind pus în aplicare în momentul invaziei.

În scopul asigurării conducerii strategice a Forțelor Armate ale Ucrainei, a altor formațiuni militare și a structurilor organelor de interne, pe baza propunerii Consiliului Național de Securitate și Apărare din 24 februarie 2022 a fost creat Comitetul de Apărare pe lângă Comandantul Suprem. În componența Comitetului de Apărare au fost numite 21 de persoane cu primele funcții-cheie în conducerea politică, militară, de securitate și administrativă a Ucrainei⁹. Comitetul de apărare pe lângă Comandantul Suprem nu substituie Consiliul Național de Securitate și Apărare al Ucrainei, care continuă să-și exercite atribuțiile. Comitetul de apărare este cel mai înalt organ colegial de conducere militară pentru apărarea statului în condiții extreme și are funcția de a asigura conducerea strategică a Forțelor Armate, a altor formațiuni militare și a organelor de drept.

Forțele Armate ale Ucrainei au desfășurat și ele un sistem de comandă care asigură realizarea sarcinilor organizării și conducerii operațiilor de apărare. Apărarea este condusă de Președintele Ucrainei, care are statutul de Comandant Suprem al Forțelor Armate. Conducerea nemijlocită a Forțelor Armate, atât pe timp de pace, cât și pe timp de război, este asigurată de Statul-Major General al Forțelor Armate prin intermediul comandamentelor trupelor terestre, forțelor aeriene, forțelor maritime, forțelor de desant și asalt, forțelor pentru operații speciale și al forțelor de apărare teritorială. Pentru asigurarea coordonării conducerii grupărilor de forțe la care participă mai multe categorii de forță și genuri de arme a fost creat Comandamentul Forțelor Întrunite al Forțelor Armate ale Ucrainei. Or, spre deosebire de gruparea de forțe a Federației Ruse, formată pe principiul detașării din diferite unități de pe teritoriul Federației Ruse

litvy-kak-jeto-rabotaet (vizitat 07.05.2020).

⁵ *Decretul Președintelui Ucrainei despre anunțarea stării de război*, <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (accesat 7.04.2022).

⁶ *Decretul Președintelui Ucrainei despre anunțarea mobilizării generale*, <https://www.president.gov.ua/documents/652022-41653> (accesat 7.04.2022).

⁷ *Decretul cu privire la utilizarea Forțelor Armate ale Ucrainei și a altor formațiuni militare*, <https://www.president.gov.ua/documents/662022-41657> (accesat 7 aprilie 2022).

⁸ *Decretul cu privire la punerea în aplicare a Planului de Apărare al Ucrainei și a Planului Consolidat de Apărare Teritorială a Ucrainei*, <https://www.president.gov.ua/documents/702022-41409> (accesat 7.04.2022).

⁹ *Comitetul de Apărare pe lângă Comandantul Suprem*, <https://www.president.gov.ua/documents/722022-41421> (accesat 7.04.2022).

și formării de unități cu statut de batalioane consolidate ca grupare tactică, Forțele Armate ale Ucrainei au intrat în luptă cu unitățile lor militare, conform statelor existente. Este un factor important ce a influențat direct eficiența acțiunilor de luptă¹⁰.

Comandanții ucraineni au folosit noua *Strategie militară de securitate*, aprobată în anul 2021, prin dezvoltarea forțelor de apărare teritoriale, modernizarea sistemelor de arme și folosirea acțiunilor defensive asimetrice. Această doctrină militară modernă, amplificată de folosirea rachetelor antitanc și antiaeriene oferite de aliați, împreună cu dronele turcești *Bayraktar TB2*, au schimbat cu adevărat soarta războiului. Doctrina statuează evoluția apărării ucrainene de la operația antiteroristă, desfășurată împotriva separatiștilor prorusi, la operația forțelor întrunite, planificată și condusă împotriva unui adversar mult mai puternic, pe baza principiului apărării atotcuprinzătoare și pregătite în avans a țării, orientată spre descurajare, rezistență și interacțiune – „apără-te - rezistă - contraatacă (Defend-Resist-Repeat)”. Principiul „apără-te - rezistă - contraatacă” fundamentează apărarea națională, fiind axat pe rezistența întregii societăți ca întreg, prin unirea tuturor instituțiilor de securitate și apărare sub o singură conducere, cea a președintelui, și asigurarea sprijinului întregii populații. Este o abordare intermediară între concepția de „apărare totală”, dezvoltată de Suedia, Finlanda, Singapore și Elveția (bazată pe abordarea interinstituțională a securității), și modelul unei „ierarhizări puternice” folosit de SUA, Federația Rusă și China (în care procesul de luare a deciziei la nivel național aparține *leadershipului* politic). Abordarea ucraineană aduce ca noutate reziliența societală (conform *Conceptului rezilienței naționale*, adoptat în luna septembrie 2021), precum și coordonarea cuprinzătoare și agilă a tuturor forțelor guvernamentale și din afara guvernului¹¹.

Principalul scop al primelor lupte de apărare a fost pentru ucraineni câștigarea de timp pentru desfășurarea mobilizării, pregătirea și trecerea armatei la cel mai înalt nivel al capacității de luptă, punerea în aplicare a *Planului apărării teritoriale*. În cadrul primelor lor acțiuni, trupele de apărare teritorială au organizat blocarea itinerariilor, distrugerea podurilor și ambuscade. În tactica de luptă s-au folosit rachetele antitanc, dronele și rachetele antiaeriene portabile. Pe toată perioada desfășurării ofensivei terestre ruse, apărarea întrunită a forțelor ucrainene s-a bazat pe rezistența armată, voința populară, patriotismul și determinarea cetățenilor de a-și apăra țara. Această rezistență s-a dovedit neașteptat de eficientă, producând pierderi semnificative în rândul forțelor ruse, atât în ceea ce privește personalul militar, cât și tehnica de luptă.

Conform planurilor pregătite pe timp de pace, a fost organizată apărarea teritorială în fiecare regiune, raion, oraș, fiind prevăzute construcții ingineresti și fortificații. Pentru conducerea acesteia, în regiuni a fost creată conducerea administrativ-militară regională, coordonată de conducătorul regiunii.

În Ucraina, conceptul apărării teritoriale a început să fie dezvoltat după anexarea Crimeei de către Federația Rusă în anul 2014; inițial, se preconiza crearea a 27 de batalioane de apărare teritorială, în fiecare regiune. Până la sfârșitul lunii septembrie 2014 au fost create 44 de batalioane, completate cu personal și tehnică conform planului de mobilizare¹².

¹⁰ *Legea despre Forțele Armate ale Ucrainei*, <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1934-12&p=1297451441185622#Text> (accesat 7.04.2022).

¹¹ C.-C. Ioniță, *Convențional și hibrid în primul an al războiului Federației Ruse împotriva Ucrainei - concluzii și lecții desprinse din război: studiu de specialitate*, Editura Universității Naționale de Apărare Carol I, București, 2023, 129 p.

¹² *Harkov va organiza noi batalioane de apărare teritorială*, <https://www.unian.net/society/999181-harkov-budut-ohranat-novyiy-batalon-territorialnoy-oboronyi-i-10-tankov.html> (accesat 6.04.22).

Ulterior, aceste unități, cu personalul mobilizat, au fost transmise în componența Forțelor Terestre. Pentru a le înlocui, s-a decis crearea unor unități de apărare teritorială de tip nou, formate la mobilizare: batalioane de pușcași (câte 492 de militari) pe lângă fiecare comisariat militar regional și câte 2-5 detașamente de apărare teritorială (câte 278 militari) pe lângă fiecare comisariat militar raional și orășenesc.

În anul 2018, detașamentele de apărare teritorială create pe lângă fiecare comisariat militar raional și orășenesc au fost comasate și incluse în structura de brigadă teritorială cadru, cu o componență de 6 batalioane. Acestea aveau un număr minim de personal: doi ofițeri pentru fiecare batalion și aproximativ 10 pentru fiecare brigadă. În regiuni a rămas câte un batalion de apărare teritorială și o companie de pază a comisariatului militar.

În anul 2020, în structura Comandamentului Trupelor Terestre a fost creat Comandamentul Apărării Teritoriale, cu state de personal prevăzute pentru timp de pace. Spre sfârșitul anului 2021 efectivul total de militari ai trupelor de apărare teritorială din cadrul Trupelor Terestre era de doar 580 de persoane¹³.

Reforma sistemului de apărare teritorială s-a produs prin aprobarea la 16 iunie 2021 a *Legii cu privire la bazele rezistenței naționale*. Potrivit legii, rezistența națională este parte integrantă a apărării generale a statului, care include un set de măsuri ce să asigure implicarea maximă a cetățenilor ucraineni în asigurarea securității militare, suveranității și integrității teritoriale a țării, descurajarea și respingerea agresiunii.

În același timp, conducerea generală a rezistenței naționale este îndeplinită de Comandantul Suprem al Forțelor Armate – Președintele Ucrainei. Componentele rezistenței naționale sunt apărarea teritorială, mișcarea de rezistență și pregătirea cetățenilor Ucrainei pentru rezistența națională. Conducerea directă a apărării teritoriale este efectuată de comandantul-șef al Forțelor Armate ale Ucrainei, prin comandantul Forțelor Apărării Teritoriale ale Forțelor Armate ale Ucrainei.

Apărarea teritorială era preconizată pentru a se desfășura pe întreg teritoriul Ucrainei supus agresiunii, iar mișcarea de rezistență – pe teritoriul ocupat temporar. În plus, o componentă a măsurilor de pregătire pentru rezistența națională este educația militar-patriotică a ucrainenilor. La elaborarea documentului s-a luat în considerare experiența țărilor-membre NATO, în special Lituania, Estonia și Polonia, și practicile moderne de organizare a apărării atotcuprinzătoare.

Legea stabilește principiile juridice și organizatorice ale rezistenței naționale, temeiul pregătirii și desfășurării acesteia, sarcinile și atribuțiile forțelor de securitate și apărare și ale altor entități definite de legea privind pregătirea și desfășurarea rezistenței naționale. Mișcarea de rezistență este interpretată ca sistem de evenimente militare, informaționale și speciale, a cărui organizare, planificare, pregătire și întreținere se realizează cu scopul de a restabili suveranitatea statului și integritatea teritorială în timpul respingerii agresiunii armate împotriva Ucrainei. Rolul de conducere nemijlocită în organizarea, pregătirea, sprijinirea și îndeplinirea sarcinilor de rezistență aparține Forțelor de Operații Speciale ale Forțelor Armate ale Ucrainei, iar comandantul acestora este responsabil de mișcarea de rezistență.

Rezistența națională a fost concepută drept ansamblu de măsuri organizate și implementate în scopul asigurării apărării Ucrainei prin implicarea cât mai largă a cetățenilor ei în acțiuni care vizează asigurarea securității militare, suveranității și integrității teritoriale a statului, descurajând și respingând agresiunea și provocând pierderi inacceptabile inamicului și determinându-l astfel să oprească agresiunea

¹³ *Forțele de apărare teritorială au devenit componentă a Forțelor Armate*, <https://nv.ua/ukraine/events/sily-territorialnoy-oborony-stali-chastyu-vsu-podrobnosti-novosti-ukrainy-50206390.html> (accesat 6.04.22).

armată împotriva Ucrainei. Legea prevede că în cadrul sistemului apărării teritoriale este posibilă și crearea unor formațiuni de voluntari ai comunităților teritoriale, cărora li se permite să-și folosească propriile arme de vânătoare.

Apărarea teritorială se bazează pe principiile teritorialității; caracterului de masă; timpului minim de desfășurare și aducere în starea de pregătire pentru acțiuni a unităților de apărare teritorială; conducerii unice; centralizării comenzii și descentralizării și autonomiei controlate a utilizării forțelor și mijloacelor de apărare teritorială; activismului; determinării și acțiunii continue a apărării teritoriale; atingerii scopului apărării teritoriale prin acțiuni coordonate și utilizarea în comun a forțelor și mijloacelor implicate în desfășurarea apărării teritoriale; continuității interacțiunii dintre forțele și mijloacele de apărare teritorială; evidenței cuprinzătoare și utilizării depline a factorilor morali și psihologici.

Apărarea teritorială a Ucrainei este formată din componente militare, civile și militar-civile:

- componenta militară include organele militare de comandă și control, unitățile militare ale Forțelor de Apărare Teritorială ale Forțelor Armate ale Ucrainei, alte forțe și mijloace ale forțelor de securitate și forțelor de apărare implicate în îndeplinirea sarcinilor de apărare teritorială;
- componenta civilă a apărării teritoriale include organele de stat și organele locale de autoguvernare implicate în apărarea teritorială;
- componenta militar-civilă a apărării teritoriale include statele-majore ale zonelor (raioanelor) de apărare teritorială și formațiunilor de voluntari ale comunităților teritoriale implicate în apărarea teritorială.

Activitățile de organizare, planificare și pregătire a mișcării de rezistență se desfășoară în timp de pace și într-o perioadă specială. Desfășurarea mișcării de rezistență se realizează odată cu debutul unei perioade speciale în teritoriul ocupat temporar al Ucrainei, precum și în teritoriul Ucrainei care a fost capturat de agresor (inamic) în timpul agresiunii armate împotriva Ucrainei.

Legea stabilește că fundamentul pregătirii cetățenilor ucraineni pentru rezistența națională este antrenamentul lor militar combinat, organizat conform principiului teritorial-zonal, care se bazează pe principiile atractivității motivaționale ridicate și este în concordanță cu procesul de transformare a sistemului recrutării, în conformitate cu bunele practici ale statelor-membre NATO. Pregătirea militară de arme întrunită a cetățenilor ucraineni constă în obținerea și stăpânirea cunoștințelor de bază privind lupta armată și a abilităților practice corespunzătoare, având două categorii: formarea inițială și pregătirea de bază.

De formarea inițială este responsabil organul executiv central, care asigură elaborarea și implementarea politicii de stat în domeniul educației și științei, împreună cu Ministerul Apărării. Aceasta are loc în instituțiile de învățământ secundar general. Vara, este planificată pregătirea militar-patriotică, care se desfășoară sub formă de joc militar în taberele de vară.

De pregătirea de bază sunt responsabili Ministerul Apărării și alte autorități executive centrale interesate. La ea participă cetățenii Ucrainei care au împlinit vârsta de 18 ani și nu-și efectuează serviciul militar în Forțele Armate ale Ucrainei, în alte formațiuni militare create în conformitate cu legile Ucrainei sau în organele de drept. Această formă de pregătire se desfășoară prin concentrări periodice de instruire, ședințe și cursuri¹⁴.

¹⁴ *Legea cu privire la bazele rezistenței naționale*, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (accesat 09.06.2023).

Completarea forțelor teritoriale se efectuează în bază de voluntariat. Fiecare cetățean al Ucrainei care a împlinit vârsta de 18 ani, a trecut comisia medicală, selecția profesională și psihologică semnează un contract cu o durată de trei ani cu comandantul unității teritoriale din care va face parte. La înscrierea ca voluntar al forțelor teritoriale, rezervistul voluntar are mai multe facilități. Acestuia, pe parcursul cantonamentelor și cursurilor, i se plătește o diurnă și o sumă în conformitate cu gradul militar deținut. Este prevăzută o plată unică de stimulare pentru cei care au încheiat cu succes programul de instruire. Aceste plăți sunt stabilite în felul următor: la sfârșitul cantonamentelor, o plată din calculul a două salarii minime (2.393 hrivne); diurna – de la 360 la 900 hrivne (în funcție de gradul militar); o plată unică de stimulare – în luna ianuarie pentru rezultatele anului precedent de la 1.600 la 3.100 hrivne (în funcție de gradul militar). De asemenea, rezerviștilor le este păstrat pe parcursul cantonamentelor locul de muncă cu menținerea salariului, pe care Ministerul Apărării îl compensează angajatorului prin intermediul centrelor de completare teritoriale și asistență socială. Rezerviștii șomeri primesc plăți în valoare de un minim de existență stabilit pentru persoanele apte de muncă la 1 ianuarie a anului calendaristic (2.481 hrivne). Totodată, rezervistul voluntar beneficiază de poliță medicală gratuită¹⁵.

Concomitent cu aprobarea *Legii cu privire la bazele rezistenței naționale* a fost majorată numeric cu 11.000 de militari componența Forțelor Armate, ea ajungând la 261.000 de persoane. O creștere numerică a forțelor armate a fost necesară pentru a crea și asigura funcționarea forțelor de apărare teritorială, precum și pentru a dezvolta Forțele de Operațiuni Speciale în interesul formării unei mișcări de rezistență. Cert este că această lege a creat un nou gen de armă a Forțelor Armate: Forțele de Apărare Teritorială. Astfel, la momentul actual, în Forțele Armate ale Ucrainei există trei categorii de forțe: forțele terestre, forțele aeriene și forțele maritime, precum și trei genuri de arme: forțele de desant și asalt, forțele pentru operații speciale și forțele de apărare teritorială.

Unitățile militare ale Forțelor de Apărare Teritorială ale Forțelor Armate ale Ucrainei, conform legii, sunt formate și funcționează:

- în fiecare zonă de apărare teritorială și suplimentar în fiecare oraș, a cărui populație depășește 900.000 de locuitori, ca brigăzi ale Forțelor de Apărare Teritorială ale Forțelor Armate ale Ucrainei;
- în fiecare zonă de apărare teritorială (corespunde teritoriului regiunii) și suplimentar în fiecare centru administrativ al regiunii, ca batalioane ale Forțelor de Apărare Teritorială ale Forțelor Armate ale Ucrainei;
- în caz de necesitate, pot fi create detașamente de voluntari la nivel de comunitate, localitate. Toate formațiunile activează sub o conducere militară unică, în baza planului unic de utilizare a acestora.

Astfel, la momentul invaziei Federației Ruse, din structura Forțelor de Apărare Teritorială făceau parte, conform statelor de personal, 25 de brigăzi (câte una în fiecare regiune), cu 150 de batalioane (câte unul în fiecare raion). Câte o brigadă era creată în orașele a căror populație depășea 900.000 de locuitori: Lvov, Odesa, Dnepr, Harkov, Kiev. Acestea aveau o completare de 10.000 de ofițeri activi, derivând din creșterea numărului armatei, restul fiind rezerviști voluntari, care, conform calculului statului-major general, ar fi ajuns la un număr de 1,5-2 mln. de persoane motivate

¹⁵ *Forțele de apărare teritorială și salarizarea rezerviștilor*, <https://nv.ua/ukraine/events/teroborona-kak-zaklyuchit-kontrakt-skolko-deneg-platyat-v-2022-godu-novosti-ukrainy-50215307.html> (accesat 09.06.2023).

să-și apere casa și țara. Încă 1.000 de persoane, conform intenției de creștere a numărului personalului armatei, urmau să facă parte din Forțele pentru Operațiuni Speciale. Esențial este că Forțele de Apărare Teritorială nu se formează doar la declararea stării de război, acestea fiind create pe timp de pace și activând conform misiunilor stabilite de lege¹⁶.

Totuși, vom menționa că Forțele de Apărare Teritorială urmau să fie formate până la 15 februarie 2022, dar ele nu au reușit să fie operaționalizate conform obiectivelor stabilite înainte de invazia Federației Ruse. În luna martie în ele s-au încadrat peste 100.000 de rezerviști¹⁷. Pentru a răspunde la cererile cetățenilor străini de a se implica în apărarea Ucrainei a fost creată *Legiunea internațională de apărare teritorială*¹⁸. La începutul lunii martie au solicitat să fie incluși și să lupte în această legiune peste 20.000 de persoane din 80 de țări, printre care Polonia, Olanda, Suedia, Danemarca, Marea Britanie, Letonia, Lituania etc.¹⁹.

În scopul organizării rezistenței armate de către cetățeni, la câteva zile după invazia pe scară largă a Federației Ruse, parlamentul ucrainean a adoptat *Legea cu privire la asigurarea participării civililor la apărarea Ucrainei*. Acest document oferă, în perioada legii marțiale, civililor ucraineni, străinilor și apatrizilor dreptul de a rezista agresiunii armate a Federației Ruse sau a altor state folosind arme de foc. Legea oferă dreptul la folosirea armelor de foc individuale, dar și a celor primite prin demers personal în scris, la decizia conducătorului structurii responsabile a Ministerului Afacerilor Interne. De asemenea sunt reglementate situațiile în care poate fi folosită arma de foc cu scutirea deținătorului de responsabilitatea penală. Astfel, civilii pot folosi arme și nu poartă responsabilitate penală în următoarele cazuri:

- respingerea unui atac sau prevenirea amenințării unui atac asupra obiectelor protejate;
- eliberarea ostajilor sau prizonierilor de război, a bunurilor militare sau civile capturate, împiedicarea capturării lor;
- distrugerea armelor, a echipamentelor militare, a mijloacelor de transport sau tehnice care sunt folosite de persoanele implicate în agresiuni armate;
- protecția civililor sau a obiectelor împotriva atacurilor;
- prevenirea atacurilor;
- reținerea, dezarmarea sau neutralizarea persoanelor implicate în agresiuni armate;
- oprirea acțiunilor persoanelor care au săvârșit sau comit infracțiuni;
- stoparea acțiunilor celor care împiedică îndeplinirea cererilor legitime ale persoanelor implicate în măsuri de asigurare a securității și apărării naționale;
- respingerea și descurajarea agresiunii armate;

¹⁶ *Adoptarea legii cu privire la rezistența națională și ridicarea numărului Forțelor Armate*, <https://www.president.gov.ua/ru/news/zakoni-pro-nacionalnij-sprotiv-ta-pro-zbilshennya-chiselnost-69553> (accesat 09.06.2023).

¹⁷ *Numărul ucrainenilor în apărarea teritorială*, <https://ukraine.segodnya.ua/ukraine/spasibo-vsem-smelym-skolko-ukraincev-vstupili-v-ryady-teroborony-1607113.html>.

¹⁸ *Câți ucraineni s-au alăturat apărării teritoriale*, <https://visitukraine.today/ru/blog/104/sozdan-internacionalnyi-legion-teritorialnoi-oborony-ukrainy> (accesat 09.06.2023).

¹⁹ *Leghiunea internațională de apărare teritorială*, <https://www.dw.com/ru/inostrannyi-legion-kto-i-otkuda-edet-voevat-za-ukrainu/a-61062418> (accesat 8.04.2022).

- încetarea acțiunilor persoanelor care prezintă sau pot reprezenta un pericol pentru cei implicați în implementarea măsurilor de asigurare a securității și apărării naționale, de respingere și descurajare a agresiunii armate etc.;
- în alte cazuri determinate prin ordinele comandantului forțelor comune²⁰.

Legea oferă posibilitatea ca detașamentele de voluntari, create la nivel de comunitate/ localitate, să se înarmeze și să folosească atât armele personale, cât și cele care pot fi primite de la organele de poliție. Pentru soluționarea problemelor de coordonare și asigurare a activității acestora a fost numit un consilier al președintelui Ucrainei. Sarcina principală a acestui consilier, care are statut de reprezentant al președintelui Ucrainei în interacțiunea cu asociațiile obștești ale cetățenilor și formațiunile de voluntari care participă la asigurarea securității naționale este de a stabili o interacțiune eficientă între cetățeni, asociații obștești și formațiuni de voluntari create sau autoorganizate pentru apărarea Ucrainei²¹.

Spre exemplu, la Kiev, suplimentar față de unitățile de apărare teritorială, pentru protecția obiectelor de infrastructură critică a fost creată o companie independentă de pază, compusă din voluntari. Sub responsabilitatea acesteia a fost pusă paza celor mai importante obiecte ale infrastructurii critice care asigură funcționalitatea orașului: asigurarea cu energie electrică, apă, gaz, energie termică etc. Voluntarii din această companie au participat la un curs inițial de instruire teoretică și practică, apoi au depus jurământul, după care au trecut la executarea misiunilor de pază stabilite²².

Legile ucrainene prevăd ca, la introducerea stării de război în Ucraina, să poată fi create administrații militare, ca agenții guvernamentale teritoriale temporare. Decizia în acest sens este luată de Președintele Ucrainei, la propunerea administrațiilor regionale de stat sau a comandamentului militar. Administrația militară locală se creează în una sau mai multe localități (sate, comune, orașe) în care consiliile satești, orașenești și/sau organele lor executive nu-și exercită competențele ce le sunt atribuite prin constituția și legile Ucrainei, inclusiv ca urmare a autodizolvării efective, a retragerii din exercitarea atribuțiilor lor, a neîndeplinirii efective a acestora, a încetării atribuțiilor lor în condițiile legii. Administrația militară este condusă de un șef care este numit și demis de către Președintele Ucrainei la propunerea Statului-Major al Forțelor Armate ale Ucrainei sau a administrației regionale de stat relevante.

În cazul creării unei administrații militare raionale sau regionale, acest statut este conferit administrației de stat raionale sau regionale deja existente, șefii ai administrațiilor militare respective devenind șefii administrațiilor de stat existente la acel moment. Administrația militară a localităților este formată din cadre militare, funcționari ai organelor de drept, serviciilor de protecție civilă care sunt trimise în modul prevăzut de lege pentru îndeplinirea sarcinilor în interesul apărării statului și a securității acestuia, precum și angajați care au încheiat un contract de muncă cu Statul-Major al Forțelor Armate ale Ucrainei. Dacă administrația de stat raională sau regională primește statutul de administrație militară, calitatea de funcționari publici din astfel de administrații poate reveni unor cadre militare ale formațiunilor militare,

²⁰ *Legea cu privire la asigurarea participării civililor la apărarea Ucrainei*, <https://ips.ligazakon.net/document/view/T222114?an=1> (accesat 09.06.2023).

²¹ *Decretul Președintelui Ucrainei desemnarea consilierului pe probleme de interacțiune cu asociațiile obștești și formațiunile de voluntari care participă la asigurarea securității naționale*, <https://www.president.gov.ua/documents/862022-41461> (accesat 7.04.2022).

²² *Compania de pază de voluntari din Kiev*, <https://www.unian.net/war/v-kyieve-sozdali-otdelnyu-rotu-dlya-ohrany-obektov-kriticheskoy-infrastruktury-klichko-novosti-vtorzheniya-rossii-na-ukrainu-11770069.html> (Vizitat 4.04.22).

personalului organelor de drept și al serviciilor de protecție civilă. Conducerea generală a activităților administrației militare locale este efectuată de șefii organizațiilor de stat raionale sau de șefii administrației militare raionale (dacă aceasta este creată)²³.

Prezintă interes unele decizii ale administrației militare locale care au interzis portul uniformei militare de către cetățeni, cu excepția reprezentanților oficiali ai structurilor de forță²⁴. Un rol incontestabil au aceste administrații în organizarea apărării teritoriale, asigurarea vieții cetățenilor, funcționalității sistemelor vitale în localități, gestionarea modului de lichidare a consecințelor atacurilor aeriene asupra obiectelor de infrastructură critică, precum și obiectelor cu destinație socială din localități.

La data agresiunii Federației Ruse, 24 februarie 2022, prin decretul Președintelui Ucrainei toate cele 24 de administrații de stat regionale și administrația orașului Kiev au fost transformate în administrații militare, cu împuterniciri legislative corespunzătoare²⁵. La conducerea unor administrații militare au fost numiți militari. Astfel, a fost organizată administrația militară a regiunii Kiev, iar conducător al administrației militare al acestei regiuni, pe 15 martie, a fost numit generalul Oleksandr Pavliuk, comandantul Operațiilor Forțelor Întrunite. În același timp președintele Administrației regiunii Kiev, Oleksiy Kuleba, a fost eliberat din funcție, dar a rămas să ajute conducerii militare²⁶.

Pe 1 martie 2022, prin decretul Președintelui Ucrainei, generalul Mykola Jernov, expert în serviciul securității militare pe lângă Consiliul Național de Securitate și Apărare, a fost numit conducătorul administrației militare a orașului Kiev. Pentru apărarea teritorială a orașului Kiev a fost formată o brigadă și 10 batalioane de apărare teritorială, care la momentul agresiunii erau deja constituite²⁷.

Totodată, conducerea administrativă militară regională Odesa a fost asigurată de colonelul Maksim Marcenko, numit prin decretul Președintelui Ucrainei din 1 martie 2022²⁸. Numirea lui a presupus întărirea componentei militare în conducerea regiunii. Activitatea administrației militare este organizată în coordonare cu puterea locală, primarul orașului, președintele consiliului regional. Spre exemplu, Forțele de Apărare Teritorială a regiunii Odesa sunt reprezentate de 7 batalioane, câte unul în fiecare raion. În plus, activează brigada regională nr. 122 de apărare teritorială. Aceste unități sunt completate conform planului de mobilizare cu rezerviști voluntari. De asemenea, în toate localitățile (sat, comună) sunt pregătite și formate detașamente de voluntari.

În condițiile deficitului de resurse umane și intensificării acțiunilor militare, mai ales a celor specifice războiului hibrid, constituirea rezervei voluntare și înființarea forțelor naționale de rezervă, în baza voluntariatului, reprezintă o condiție și o oportunitate absolut necesare pentru consolidarea capacității de apărare a țării și realizarea descurajării strategice.

²³ *Despre regimul juridic al legii marțiale*, <https://pravo.uteka.ua/doc/Pro-pravovij-rezhim-voyennogo-stanu> (accesat 09.06.2023).

²⁴ *Interziceri adoptate în regiune Sumi*, <https://www.unian.net/war/voyna-v-ukraine-na-sumshchine-vveli-dopolnitelnye-ogranicheniya-na-vremya-voennogo-polozheniya-novosti-vtorzheniya-rossii-na-ukrainu-11801886.html> (accesat 26.04.2022).

²⁵ *Decretul despre formarea administrațiilor militare*, <https://www.president.gov.ua/documents/682022-41405> (accesat 7.04.2022).

²⁶ *Noul conducător al administrației militare a regiunii Kiev*, <https://kyiv.comments.ua/news/society/developments/8490-novyy-glava-kyevskoy-oblasti-obratilsya-k-naseleniyu-video.html> (accesat 09.06.2023).

²⁷ *Organizarea apărării teritoriale a orașului Kiev*, <https://www.ukrinform.ru/rubric-uarazom/3388759-urij-galuskin-komanduusij-sil-territorialnoj-oborony-vsou.html> (accesat 7.04.2022).

²⁸ *Noul conducător al administrației militare a regiunii Odesa și Cerkasî*, <https://zn.ua/POLITICS/zelenskij-naznachil-novykh-rukovoditelej-odesskoj-i-cherkasskoj-oha.html> (accesat 09.06.2023).

Unele aspecte ale apărării teritoriale în Republica Moldova

În Republica Moldova, bazele organizării apărării teritoriale și conducerii acestora sunt stabilite în *Legea nr. 212 din 24 iunie 2004 cu privire la regimul stării de urgență, de asediu și de război*²⁹ care prevede că la instituirea stării de asediu, în scopul planificării, organizării și coordonării activității de apărare a țării și asigurării securității statului, Consiliul Suprem de Securitate se transformă în Consiliul Suprem de Apărare, în temeiul unui decret emis de Președintele Republicii Moldova. În scopul planificării, organizării și coordonării activităților de apărare în teritoriu, în unitățile administrativ-teritoriale de nivelul al doilea, în unitatea teritorială autonomă cu statut juridic special se creează consilii teritoriale de apărare. De asemenea, legea prevede că la declararea stării de asediu, în scopul asigurării regimului stării de asediu și executării altor lucrări de rigoare, conducerea pregătirii și desfășurării formațiunilor de apărare teritorială revine consiliilor teritoriale de apărare. Organizarea, sarcinile, principiile de pregătire, modul de asigurare, completare și utilizare a formațiunilor de apărare teritorială se stabilesc de către Guvern. Fundamentele apărării teritoriale, stabilite de Guvern, sunt expuse în *Regulamentul privind apărarea teritorială a Republicii Moldova*. Acesta determină sarcinile și modul de organizare a apărării teritoriale, principiile de pregătire, modul de asigurare, completare și utilizare a formațiunilor de apărare teritorială, precum și atribuțiile autorităților administrației publice centrale și locale în acest domeniu.

Conform acestui regulament, apărarea teritorială constituie un ansamblu de măsuri desfășurate la declararea stării de urgență, de asediu și de război, care au ca scop planificarea, organizarea și coordonarea activităților desfășurate în domeniul respectiv de către autoritățile administrației publice. Principalele sarcini ale apărării teritoriale sunt: participarea la lichidarea consecințelor situațiilor excepționale cu caracter natural, tehnogen sau ecologic; acordarea de ajutor structurilor teritoriale ale Ministerului Afacerilor Interne în vederea asigurării ordinii constituționale la declararea stării de asediu și de război; paza obiectelor de importanță națională și locală din teritoriu; asigurarea necesităților componentelor Forțelor Armate implicate în acțiuni de luptă.

Pentru realizarea sarcinilor descrise în domeniul apărării teritoriale, în unitățile administrativ-teritoriale de nivelul al doilea, Unitatea Teritorială Autonomă Găgăuzia (Gagauz-Yeri), în municipiile Chișinău și Bălți, pe timp de pace, se creează formațiuni de apărare teritorială, care pot fi desfășurate la declararea stării de urgență, conform propunerii președintelui raionului, guvernatorului Unității Teritoriale Autonome Găgăuzia (Gagauz-Yeri), primarului general al municipiului Chișinău și primarului municipiului Bălți – prin dispoziția Comisiei pentru situații excepționale; la declararea stării de asediu și de război – prin hotărârea Consiliului Suprem de Apărare.

Desfășurarea formațiunilor de apărare teritorială se efectuează în baza planului de desfășurare și aducere în stare de pregătire pentru utilizare a formațiunilor de apărare teritorială, elaborat pe timp de pace de autoritățile administrației publice locale de nivelul al doilea, ale Unității Teritoriale Autonome Găgăuzia (Gagauz-Yeri), ale municipiilor Chișinău și Bălți. Termenul de desfășurare și pregătire a acestor formațiuni pentru îndeplinirea misiunilor este de până la 24 ore.

²⁹ *Legea nr. 212 din 24 iunie 2004 cu privire la regimul stării de urgență, de asediu și de război*, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=120832&lang=ro (accesat 19.06.2023).

Un aspect relevant în acest context este experiența de participare a voluntarilor la acțiunile de luptă din primăvara-vara anului 1992 pentru apărarea independenței și integrității teritoriale a Republicii Moldova. Participarea voluntarilor la aceste acțiuni a asigurat unele obiective atribuite în general forțelor de apărare teritorială: susținerea acțiunilor militare a forțelor armatei și poliției pe teritoriul localităților, platourilor de luptă Cocieri, Coșnița, Varnița; protecția infrastructurii critice; apărarea unor obiective importante; menținerea ordinii și prevenirea acțiunilor teroriste în localități etc. Peste 3.800 de voluntari din raionul Căușeni și din Varnița au ieșit cu arma în mână pentru a apăra independența și integritatea teritorială a Republicii Moldova³⁰. De asemenea, în localitățile Dubăsari, Grigoriopol, Corjova, Molovata Nouă, Cocieri, Coșnița circa 1.500 de voluntari s-au ridicat la apărarea patriei³¹. În luptele pentru independența și integritatea teritorială a Republicii Moldova au căzut 56 de voluntari³². Din analiza acestor acțiuni putem extrage o serie de îndrumări pentru asigurarea securității statului, printre ele numărându-se și necesitatea elaborării politicilor de pregătire, utilizare și conducere eficientă a forțelor de apărare teritorială, inclusiv de folosire a potențialului voluntarilor.

În Republica Moldova, prin legea privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă³³, este stabilit dreptul de proprietate privată asupra armelor și munițiilor aferente. Conform programului de evidență, în *Registrul de stat al armelor* sunt înregistrate în total 69.400 arme letale și neletale supuse autorizării. Dintre acestea, 396 de persoane juridice dețin în posesie 5.231 de arme, iar 55.464 de persoane fizice dețin 64.169 de arme, inclusiv: 19.467 unități – arme cu țeava ghintuită, 41.932 – arme cu țeava lisă și 2.770 – pistoale cu bile de cauciuc³⁴. În situația regimului stării de război este necesară o reglementare suplimentară legislativă a modului de folosire a armei pentru deținătorii de arme din Republica Moldova, atât în cazul persoanelor fizice, cât și al celor juridice, pentru perioada respectivă. Actualmente această abordare nu este prevăzută în *Legea privind regimul stării de urgență, de asediu și de război* nici sub forma de interdicție a acestora, dar nici de reglementare specială. Drept exemplu pentru organizarea rezistenței armate de către cetățeni voluntari poate servi *Legea cu privire la asigurarea participării civililor la apărarea Ucrainei*.

Formațiunile de apărare teritorială, conform competenței și cadrului normativ existent, puteau fi desfășurate pentru susținerea autorităților statului la realizarea acțiunilor de luptă cu pandemia COVID-19, precum și acordarea sprijin în gestionarea fluxului de refugiați din calea războiului din Ucraina, controlul segmentului „verde” al frontierei, dar și a altor acțiuni în interesul apărării naționale.

Sistemul de apărare teritorială nu poate fi eficient fără o temelie a educației patriotice a societății în general și tinerei generații în particular. Pentru aceasta avem nevoie de adoptarea unui sistem de educație militar-patriotică a tinerei generații și a culturii de securitate în societate, după exemplul legii Ucrainei cu privire la bazele rezistenței naționale. Acest sistem urmează să asigure promovarea culturii militare, a elementelor sale principale, precum servirea cu onoare, demnitate și devotament a Patriei; atitudinea conștientă față de serviciul militar; respectarea tradițiilor militare,

³⁰ *Veteranii războiului de pe Nistru din raionul Căușeni*, <https://www.studio-l.online/video/video-veteranii-razboiului-de-pe-nistru-din-raionul-causeni-vorbesc-despre-ororile-prin-care-au-fost-nevoiti-sa-treaca/> (accesat 15.06.2023).

³¹ R. Vasilo, *Situația veteranilor de război pentru integritatea și suveranitatea Republicii Moldova din raionul Dubăsari*, http://www.viitorul.org/files/1.%20PB_VETERANI.pdf (accesat 15.06.2023).

³² Gh. Bălan, V. Ciobanu, V. Cojocaru, *În memoria eroilor căzuți la Nistru* (1992), Universul, Chișinău, 2012, 283 p.

³³ *Legea nr. 130 din 08 iunie 2012 privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă*, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=17301&lang=ro (accesat 27.06.2023).

³⁴ *Câți deținători de arme legali sunt în Republica Moldova*, <https://point.md/ru/novosti/obschestvo/catzi-detzinatori-legali-de-arme-sunt-la-moment-in-republica-moldova/?desktop=1> (accesat 31.03.2022).

normelor și valorilor de conduită și relațiilor între militari; asigurarea disciplinei militare și excluderea cazurilor de încălcare a acesteia; promovarea unor norme de conduită a militarilor, atât în colectivele militare, cât și în societate; ridicarea valorii și prestigiului profesiei de militar și a imaginii armatei în societate. Educația patriotică trebuie privită ca o activitate sistematică a autorităților statului, armatei, școlii, societății civile și familiei pentru formarea conștiinței patriotice a cetățenilor, sentimentelor de responsabilitate și fidelitate față de Patrie, disponibilitate pentru îndeplinirea datoriei civice și îndatoririlor constituționale ale cetățenilor pentru a proteja interesele Patriei.

Este nevoie de o cultură puternică de securitate, promovată în mod susținut în rândul populației și a decidenților politici, pentru formarea și consolidarea cunoștințelor și a informațiilor referitoare la valorile și necesitățile naționale de securitate, a căror cunoaștere atrage dezvoltarea și promovarea unor comportamente necesare apărării Republicii Moldova în fața pericolelor interne sau externe. Astfel se va înțelege corect sensul art. 57 al Constituției prin care se menționează că apărarea Patriei este un drept și o datorie sfântă a fiecărui cetățean.

Concluzii și recomandări

Un rol important în asigurarea apărării naționale îl au forțele de apărare teritorială. Organizate în baza principiului teritorialității, acestea au misiunea de a elibera armata de funcțiile nespecifice ei pe perioada introducerii stării de urgență, de asediu ori de război, precum și a desfășura acțiuni de luptă în sprijinul armatei în zonele de responsabilitate. Forțe de apărare teritorială există, sub diferite forme, în mai multe state. În cadrul războiului din Ucraina, ele constituie o parte a Forțelor Armate și participă în baza unui plan integrat la acțiunile de apărare a țării. La etapa actuală, în cadrul legislației naționale se impune o dezvoltare conceptuală a apărării teritoriale.

Pentru realizarea unui sistem eficient al apărării teritoriale, racordat la cerințele actuale de securitate militară, se impune luarea unor măsuri, atât în plan legislativ, pentru completarea și modificarea cadrului normativ actual, cât și în plan organizatoric:

a) Din punct de vedere legislativ:

- modificarea și completarea *Legii cu privire la apărarea națională, Legii privind regimul stării de urgență, de asediu și de război* în sensul includerii apărării teritoriale drept componentă a apărării naționale și a forțelor de rezervă, precum și asigurării funcționării instituției comandantului militar al raionului, respectiv al municipiului pe durata stării de asediu și de război;
- ar fi util ca Ministerul Afacerilor Interne, Ministerul Apărării, autoritățile publice locale de nivelul al doilea să asigure o recapitulare a nivelului de implementare a *Regulamentului privind apărarea teritorială*³⁵, de organizare și pregătire a formațiunilor de apărare teritorială, cu elaborarea unui pachet de propuneri pentru perfecționarea acestora, inclusiv pentru includerea lor ca gen de armă al Armatei Naționale, cu o structură de state de personal pe timp de pace și completată cu rezerviști voluntari, cu un statut asigurat legislativ.

b) Din punct de vedere organizatoric:

- stabilirea structurilor teritoriale care aparțin instituțiilor cu atribuții în domeniul apărării și securității naționale participante la apărarea teritorială și a arhitecturii de conducere a acestora;

³⁵ Hotărârea Guvernului nr. 1418 din 14.12.2006 pentru aprobarea Regulamentului privind apărarea teritorială a Republicii Moldova, în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 203-206, 2006, art. 1570.

- se recomandă, la prima etapă, ca Ministerul Afacerilor Interne și Ministerul Apărării să asigure elaborarea și remiterea către autoritățile administrației publice locale a unei instrucțiuni metodice cu privire la organizarea apărării teritoriale, a structurii-tip de state a formațiunilor de apărare teritorială raionale și municipale, precum și de dotare a lor cu tehnică și armament. De asemenea se recomandă planificarea unor ședințe metodice cu conducerea administrațiilor publice locale, cu referire la locul, rolul și acțiunile acestora în organizarea apărării teritoriale.

Pentru îndeplinirea acestor planuri sunt necesare resurse materiale și financiare care, în condițiile actuale, pot fi identificate doar cu dificultate. Însă, luând în considerație faptul că la apărarea teritorială participă structuri care pe timp de pace desfășoară activități similare (sunt parte a Ministerului Apărării, Ministerului Afacerilor Interne, administrațiilor publice locale, serviciilor desconcentrate în teritoriu), iar celălalt element al ei sunt forțele de rezervă, mai puțin costisitoare din punct de vedere al resurselor necesare organizării și întreținerii lor pe timp de pace, se poate concluziona că organizarea unei apărări teritoriale viabile și eficiente constituie o soluție rațională pentru întărirea capacității de apărare a țării în contextul noilor amenințări la adresa securității.

RĂZBOIUL DIN UCRAINA: RISCURI ȘI OPORTUNITĂȚI PENTRU REPUBLICA MOLDOVA

THE WAR IN UKRAINE: RISKS AND OPPORTUNITIES FOR THE REPUBLIC OF MOLDOVA

*Gheorghe Bălan, cercetător științific
Agenția pentru Știință și Memorie Militară*

ABSTRACT: We are witnessing processes of transformation of the world order from the post-Cold War period, and the Republic of Moldova is also directly affected by the effects of the war of aggression waged by the Russian Federation in Ukraine. At the same time, this war challenges us to find solutions to the problems that have arisen, generating, at the same time, development opportunities that were difficult to imagine two years ago (consolidation of energy independence, modernization of the defence sector, strengthening of the resilience of the state, creation of new realities in the Transnistrian regulation, advancement in the field of European integration, etc.). European integration and security guarantees are crucial in this process for the survival and existence of the Republic of Moldova.

KEYWORDS: economic and humanitarian implications, security issues, the energy field, propaganda, settlement of the Transnistrian conflict, geopolitical considerations.

Războiul din Ucraina și criza de securitate din regiunea Mării Negre afectează atât securitatea Ucrainei și statelor din vecinătatea ei imediată, cât și a întregului spațiu euro-atlantic. Direct vizată de consecințele războiului de agresiune dus de Federația Rusă în Ucraina este și Republica Moldova: după pierderile economice provocate ca urmare a pandemiei COVID-19, aceasta s-a văzut pusă în situația de a face față și consecințelor – de diferit ordin – ale acestui război.

Implicații economice și umanitare

Din momentul intrării în fază acută a războiului din Ucraina, începând cu 24 februarie 2022, Republica Moldova a primit și a ajutat peste 580.000 de refugiați ucraineni: număr ce reprezintă aproximativ 15% din întreaga populație a țării noastre. Eforturile de a oferi asistență acestor oameni au pus o presiune enormă asupra bugetului de stat și structurilor responsabile de gestionarea fluxurilor de refugiați. Deși majoritatea refugiaților au plecat ulterior spre alte destinații, pe teritoriul republicii noastre au rămas circa 90.000 de persoane¹, care continuă să primească diverse forme de susținere din partea autorităților, a comunității donatoare și a populației moldovenești.

Din cauza războiului, au fost afectate și coridoarele aeriene, rutiere și feroviare de transportare a bunurilor și pasagerilor, în contextul stopării unor direcții de circulație sau blocării unor destinații, date fiind riscurile de securitate și militare. Inconveniențele au fost parțial depășite, însă cu o serie de cheltuieli logistice deosebite pentru beneficiari și transportatori, având drept consecință majorarea considerabilă a costurilor pentru destinatarii finali.

Situația creată a influențat considerabil și comerțul țării noastre. Potrivit Biroului Național de Statistică, în primele 7 luni ale anului 2023, livrările de produse rusești în Moldova au scăzut comparativ cu aceeași perioadă a anului 2022 cu 70,8%, până la

¹ <https://cancelaria.gov.md/ro/content/suportul-republicii-moldova-pentru-refugiatii-din-ucraina-dupa-jumatate-de-de-raz-boi>

213,1 milioane de dolari. În perioada menționată, a scăzut de la 5,09% la 3,93% și ponderea Rusiei în volumul total al exporturilor moldovenești, iar în volumul importurilor – de la 14,26% la 4,25%². Pe de altă parte, valoarea schimburilor comerciale (importuri și exporturi) dintre Moldova și UE, înregistrată în anul 2022, a constituit 6,2 miliarde de dolari SUA, cu 36,24% mai mult decât în anul 2021. Exporturile moldovenești spre UE s-au aflat în continuă creștere: în 2020 ele însumau 1,6 miliarde dolari, iar în 2022 – 2,5 miliarde dolari; importurile: în 2020 – 2,4 miliarde dolari, iar în 2022 – 4,3 miliarde dolari. Exporturile de mărfuri destinate țărilor Uniunii Europene (UE-27) au totalizat în ianuarie-iulie 2023 1460,9 milioane dolari SUA (cu 8,0% mai puțin decât în perioada corespunzătoare din anul 2022), deținând o pondere de 62,3% din totalul exporturilor, în creștere cu 2,0 puncte procentuale față de ianuarie-iulie 2022. Importurile de mărfuri provenite din țările Uniunii Europene (UE-27) în ianuarie-iulie 2023 s-au cifrat la 2451,1 milioane dolari SUA (cu 3,7% mai mult decât în aceeași perioadă a anului 2022), deținând o pondere de 48,9% din totalul importurilor, în creștere cu 2,7 puncte procentuale, față de perioada ianuarie-iulie a anului 2022.

Analiza evoluției exporturilor pe țări în ianuarie-iulie 2023, comparativ cu aceeași perioadă a anului 2022 relevă reducerea livrărilor de mărfuri în Federația Rusă cu 31,1%. Analiza evoluției importurilor pe țări în ianuarie-iulie 2023, comparativ cu perioada similară din anul 2022 relevă diminuarea considerabilă a importurilor provenite din Federația Rusă, cu 70,8% (în sumă de 260 milioane dolari)³.

Relațiile politico-diplomatice cu Federația Rusă

Printre factorii ce au determinat gradul de apropiere sau de tensiune – în diferite domenii – în relațiile bilaterale moldo-ruse se numără natura guvernărilor de la Chișinău, atitudinea față de acestea a Federației Ruse, intensitatea tendințelor de apropiere a Moldovei de Uniunea Europeană. În data de 16 noiembrie 2020, imediat după alegerile prezidențiale din Republica Moldova, președintele rus Vladimir Putin a felicitat-o pe președinta Maia Sandu, exprimându-și speranța că între cele două state va exista o colaborare constructivă⁴. La începuturile mandatului ei prezidențial, Maia Sandu a manifestat și ea o anumită deschidere față de Federația Rusă, exprimându-și intenția de a discuta, în cadrul unei vizite, diverse aspecte ale relațiilor moldo-ruse, inclusiv cele problematice. S-a remarcat o interacțiune pozitivă în combaterea pandemiei de COVID-19, Federația Rusă oferind loturi de vaccin pentru populația Republicii Moldova.

În august 2021, Dmitri Kozak, șeful adjunct al administrației prezidențiale a Rusiei, a efectuat o vizită la Chișinău. În cadrul vizitei, s-au pus în discuție probleme ce vizau eliminarea restricțiilor și embargourilor economice dintre cele două țări și identificarea unei soluții în problema casării sau evacuării munițiilor de la Cobasna. Din păcate, s-a rămas la nivel de discuții, fără vreo implementare în practică a propunerilor. Federația Rusă și-a menținut aceeași poziție în domeniul reglementării transnistrene și al retragerii forțelor armate și munițiilor ruse de pe teritoriul Republicii Moldova, exercitând în continuare presiuni legate de încheierea contractelor și stabilirea prețului pentru furnizarea gazelor, embargourile asupra produselor sensibile pentru partea moldovenească etc.

² <https://infomarket.md/ro/commerce/325813>

³ https://statistica.gov.md/ro/comertul-international-cu-marfuri-al-republicii-moldova-in-luna-iulie-2023-si-in-9539_60708.html

⁴ <http://kremlin.ru/events/president/news/page/123>

Odată cu invadarea Ucrainei de către Federația Rusă în februarie 2022, relațiile bilaterale au degradat până aproape de înghețarea totală, Republica Moldova aderând la sancțiunile impuse de către UE față de statul agresor, aspect ce a condus la mesaje, catalogări și chiar amenințări transmise de oficialii și presa rusă față de Moldova.

La 24 noiembrie 2023, Parlamentul de la Chișinău a votat în a doua lectură un proiect de lege ce se referă la îmbunătățirea mecanismului de aplicare în Republica Moldova a sancțiunilor internaționale. Până atunci, reglementările aspectelor legate de aplicarea măsurilor restrictive internaționale erau pe alocuri deficitare, iar această lege urmărește eliminarea lacunelor existente și asigurarea aplicabilității normelor legale.

Din declarațiile mai multor oficiali din Federația Rusă se poate observa nemulțumirea acestora față de poziția și acțiunile întreprinse de către guvernarea proeuropeană a Republicii Moldova. În cadrul demersurilor Rusiei de schimbare a conducerii politice și vectorului proeuropean al țării se încearcă utilizarea diferitor acțiuni hibride (destabilizare social-economică, război informațional, provocări în regiunea transnistreană etc.), iar în prima etapă (februarie-martie 2022) a existat chiar și riscul unei agresiuni militare directe.

Există câteva problematice instrumentate de Federația Rusă care ar putea genera dificultăți majore pentru autoritățile moldovenești: situația social-economică dificilă (pe seama căreia încearcă să speculeze unele formațiuni politice coordonate de Moscova), prezența forțelor militare ruse pe teritoriul țării, creșterea prețurilor la resursele energetice, încercarea de a destabiliza situația în regiune etc.

Unele partide au încercat destabilizarea situației de securitate prin organizarea unor proteste permanente la Chișinău, inclusiv a unor acțiuni agresive la adresa instituțiilor de stat. Ca urmare a mai multor descinderi ale reprezentanților procuraturii la sediile Partidului ȘOR, pe dosarul finanțării ilegale a protestelor, au fost ridicate mai multe milioane de lei ce erau utilizați în acest scop⁵. Au fost acumulate probe în peste 160 volume de dosare penale, dintre care 63 au fost trimise în judecată. Astfel, în dosarul penal privind finanțarea ilegală au fost documentate date în privința utilizării de către grupul criminal „ȘOR” a circa 200 milioane de lei (10 mil. euro), bani utilizați inclusiv pentru finanțarea protestelor stradale și destabilizărilor din țară⁶.

De asemenea, la începutul anului 2023, în Republica Moldova a existat riscul unei lovituri de stat, care urma să fie organizată de către gruparea paramilitară Wagner din Federația Rusă în scopul înlocuirii guvernării proeuropene și democratice de la Chișinău cu una controlată și loială Moscovei. Doar mulțumită bunei cooperări și informării timpurii asupra acestui scenariu, instituțiile moldovenești abilitate au reușit să zădărnicească din fașă acest plan.

Au existat și tentative de fraudare a alegerilor locale, prin cumpărarea masivă a voturilor alegătorilor și prin organizarea unei campanii de amploare de dezinformare pe unele canale tv și audio și rețele de socializare. Serviciul de Informații și Securitate a desfășurat măsuri de prevenire și contracarare a activităților de influențare a proceselor electorale în scopul promovării intereselor unui stat străin, prin intermediul unui grup criminal organizat. În comun cu alte instituții abilitate, a fost deconspirată o operațiune masivă de influențare a proceselor electorale, în special prin finanțare

⁵ <https://newsmaker.md/ro/procuratura-anticoruptie-confirmarea-8-persoane-au-fost-retinute-dupa-perchezitiile-la-partid-ul-sor/>

⁶ <https://www.zdg.md/stiri/stiri-justitie/live-text-directorul-sis-sumele-alocate-de-federatia-rusa-pentru-destabilizarea-r-moldova-sunt-de-peste-1-miliard-de-lei-raportul-sis/>

ilegală a campaniei electorale a Partidul Politic ȘANSĂ, valoarea căreia depășește suma de 90 milioane lei. Majoritatea fondurilor date, care își au originea în afara țării, provenind în special din Federația Rusă, au fost puse la dispoziția exponenților grupului criminal prin platforme financiare internaționale / ale statelor terțe cu scop de camuflare a provenienței și destinației⁷.

În vara anului 2023 a urmat și un scandal diplomatic între Chișinău și Moscova, Federația Rusă fiind învinuită că ar avea cel puțin 28 de antene fixate pe două clădiri ale misiunii diplomatice din Chișinău, din care 13 erau antene parabolice. O parte din echipamente sunt de frecvență înaltă sau ultra-înaltă și sunt capabile să intercepteze conversații de pe telefonul mobil, date WI-FI și comunicații la distanță lungă. Aceste tehnologii erau conectate în apropiere de principalele instituții ale statului.

De asemenea, autoritățile moldovenești au luat decizia de a echivala numărul personalului diplomatic, administrativ, tehnic și de serviciu al Federației Ruse care activează în țara noastră cu cel al Republicii Moldova în Federația Rusă. Conform acestei decizii, la etapa actuală, reprezentarea fiecărui stat, în baza principiului de paritate, urmează să constituie 10 funcții diplomatice și 15 poziții administrative, tehnice și de serviciu (față de 50 de diplomați și 84 de poziții tehnice și administrative existente anterior). Această decizie vine ca urmare a numeroaselor acțiuni neprietenoase față de Republica Moldova, care nu au legătură cu mandatul diplomatic, precum și a tentativelor de destabilizare a situației interne din țara noastră⁸.

Aspecte de ordin securitar

În luna aprilie 2022, generalul Rustam Minekaiev, adjunctul comandantului Districtului Militar Central din Rusia, a declarat că una dintre sarcinile armatei ruse la etapa a doua a așa-numitei „operațiuni speciale” din Ucraina este să stabilească controlul complet în Donbas, asupra sudului Ucrainei și accesul direct în Transnistria⁹. Odată cu declanșarea războiului pe scară largă de către Rusia împotriva Ucrainei, contingentul militar rus din regiunea transnistreană a Republicii Moldova și formațiunile paramilitare transnistrene sunt percepute de Ucraina ca o amenințare militară directă și prezintă un risc permanent de securitate și pentru Republica Moldova.

În prezent, în regiunea transnistreană sunt dislocați circa 400 de pacificatori din Federația Rusă (conform Acordului *Cu privire la principiile reglementării pașnice a conflictului armat din regiunea transnistreană a Republicii Moldova* din 1992), circa 1.600 de militari ruși în Grupul Operativ al Trupelor Ruse (fostă Armată a 14-a a URSS, trecută sub controlul Federației Ruse, aflați ilegal și fără consimțământul autorităților moldovenești pe teritoriul republicii) și circa 20.000 de tone de echipamente și muniții militare rusești la depozitul de la Cobasna. Pe lângă forțele ruse, în regiune sunt prezenți și circa 10.000 de membri ai trupelor paramilitare transnistrene.

De la începutul agresiunii ruse în Ucraina, în câteva rânduri, trupele ruse și transnistrene au fost trecute în regim sporit de alertă și pregătire, fiind observate litere „Z” pe uniforme și desenate mărci speciale (litera „P”) pe tehnica din dotare.

⁷ https://sis.md/sites/default/files/comunicate/fisiere/Raport%20SIS_0.pdf

⁸ <https://mfa.gov.md/ro/content/comunicat-de-presa-privind-decizia-republicii-moldova-de-echivalare-personalului-diplomatic>

⁹ https://tass.ru/armiya-i-opk/14446141?fbclid=IwAR2w1PrPVF0DKUNj5Atj5L_GSErPcnKq-H1orn1pt9MxgF83KG2UpX-Da3y8&utm_source=facebook.com&utm_medium=referral&utm_campaign=facebook.com&utm_referrer=facebook.com

Au urmat și o serie de incidente și provocări strării în zona transnistreană, cu scopul de a destabiliza situația și a crește tensiunea în regiune. Astfel, în perioada 25-26 aprilie 2022 a fost atacată cu aruncătoare de grenade așa-numita structură de securitate din or. Tiraspol, au avut loc și două explozii în orașul Maiak din raionul Grigoriopol, ținta fiind antenele de telecomunicații și transmisiuni și ar fi avut loc câteva explozii în apropierea unității militare din Tiraspol. Victime nu au fost înregistrate, iar pagubele materiale au fost minime. Administrația separatistă a declanșat „cod roșu” de alertă teroristă. Intrările/ieșirile din orașe au fost fortificate cu blocuri din beton armat, iar la intrarea/ieșirea din regiune se desfășoară controlul minuțios al mijloacelor de transport.

Având în vedere poziția promovată de Federația Rusă față de statele învecinate și amenințările ce țin de prezența sa militară în regiunea transnistreană, retragerea necondiționată a trupelor, armamentului și munițiilor rusești din Transnistria, transformarea și retragerea actualei operațiuni de menținere a păcii, precum și demilitarizarea regiunii prin dezarmarea și desființarea formațiunilor paramilitare transnistrene devin o problemă majoră de securitate regională și europeană. Războiul din Ucraina a atras o atenție sporită asupra acestui aspect, iar dialogul moldo-rus cu privire la retragerea trupelor și armamentului rusesc din regiunea transnistreană trebuie internaționalizat. Trebuie eliminate și încercările de a condiționa acest proces de reglementarea transnistreană. Un alt lucru necesar este insistența asupra transformării actualei misiuni de pacificare din Republica Moldova și asigurării controlului și transparenței în Zona de Securitate. În acest sens, trebuie continuate consultările cu toți partenerii internaționali relevanți pentru a promova poziția țării noastre și a obține sprijinul politico-diplomatic necesar.

Odată cu declanșarea războiului din Ucraina, în februarie 2022, a devenit necesară elaborarea unei noi strategii de securitate care să actualizeze cadrul legal în domeniul securității al Republicii Moldova, să identifice riscurile și amenințările și să schițeze modalitățile de depășire a acestora. Comisia căreia i s-a încredințat această sarcină a elaborat un proiect de strategie, ce urma a fi supus dezbaterilor publice și apoi aprobat¹⁰. *Proiectul Strategiei de Securitate* definește amenințările cu care se confruntă statul nostru și propune acțiuni concrete pentru consolidarea securității acestuia. În document sunt stipulate trei priorități: asigurarea securității cetățenilor, crearea unui stat puternic și durabil și integrarea europeană a Republicii Moldova. Drept principale amenințări la securitatea Republicii Moldova sunt identificate Federația Rusă și corupția. Proiectul strategiei de securitate a fost înaintat spre aprobare Parlamentului la 24 noiembrie 2023.

Potrivit Ministerului Apărării, Republica Moldova are circa 6.500 de militari în termen și angajați prin contract și în jur de 2.000 de angajați civili, cu un buget de 0,38% din PIB în anul 2022. Din păcate, de la declararea independenței și până în anul 2022, forțele armate nu s-au bucurat de atenția cuvenită din partea autorităților, care puneau accentul pe alte priorități și domenii. În toți acești ani se considera că un stat neutru nu necesită investiții în domeniul apărării.

Data de 24 februarie 2022 a fost un semnal direct privind necesitatea creșterii urgente a capacității de apărare a Republicii Moldova, fiind evidentă vulnerabilitatea țării în domeniul securității militare, reieșind din planurile Federației Ruse, care vizează di-

¹⁰ <https://tvr Moldova.md/article/637b65f95f9b28fc/doc-maia-sandu-a-semnat-decretul-privind-crearea-comisiei-speciale-care-va-elabora-strategia-securitatii-nationale-a-r-moldova-cine-sunt-membrii.html>

rect și teritoriul Republicii Moldova. Când a început faza activă a războiului din Ucraina, autoritățile moldovenești au fost nevoite să se mobilizeze și să identifice resurse pentru transformarea și consolidarea eforturilor de sporire a capacităților de apărare în regim urgent, pentru a face față la schimbările din mediul de securitate regional.

Pentru anul 2023, bugetul Ministerului Apărării a fost majorat la circa 1,7 miliarde de lei, în creștere cu 650 de milioane de lei față de anul 2022, ajungând astfel la aproape 0,6 % din PIB.

În iunie 2022, Consiliul European a decis acordarea, prin Instrumentul European pentru Pace (IEP), a unui sprijin în valoare de 40 de milioane de euro în beneficiul Forțelor Armate ale Republicii Moldova. De asemenea, autoritățile moldovenești au primit ajutor tehnic din partea SUA, României, Germaniei, Franței, Poloniei ș.a. în consolidarea rezilienței și modernizarea sectorului de apărare, securitate și ordine publică.

Militarii Republicii Moldova iau parte la exerciții internaționale. Astfel, doar în anul 2022 soldații moldoveni au participat la 14 exerciții peste hotarele țării (Germania, România, Georgia ș.a.), iar trei exerciții internaționale s-au desfășurat pe teritoriul țării noastre.

A fost acordată o atenție sporită și instruirii rezervei militare a Republicii Moldova. În anul 2022 aplicații organizate în acest scop au avut loc în lunile iulie și septembrie, iar în anul 2023 – în aprilie, mai, iunie și septembrie.

Conform declarațiilor ministrului apărării al Republicii Moldova, Anatolie Nosatîi, forțele armate dispun de suficiente abilități și mijloace pentru a face față provocărilor ce ar putea veni din partea contingentului militar rusesc staționat ilegal pe teritoriul țării. În același timp, riscul imediat al unei agresiuni cu caracter militar direct împotriva Republicii Moldova este puțin probabil, iar acest răgaz pe care îl au autoritățile e utilizat pentru o sporire a capacităților operaționale, pentru instruirea trupelor, pentru consolidarea capacității de apărare și pentru pregătirea rezervei umane și tehnico-materiale necesare¹¹.

În același timp, Federația Rusă, în ultimii 9 ani, deoarece nu a dispus de un coridor direct către regiunea transnistreană sau o altă posibilitate de aprovizionare a forțelor ruse și paramilitare transnistrene dislocate în regiune, s-a aflat în imposibilitatea de a moderniza și a consolida cu tehnică și echipamente aceste trupe. La această situație a contribuit și schimbarea poziției Ucrainei în ceea ce privește dosarul transnistrean, odată cu evenimentele din 2014 (anterior, Ucraina a permis tranzitul de forțe și echipament militar pe teritoriul său), iar prezența militară rusă și existența regimului separatist transnistrean e percepută în prezent ca un risc major la adresa securității naționale a Ucrainei.

Implicații pentru domeniul energetic

Din punct de vedere istoric, sistemul energetic al Republicii Moldova (inclusiv rețelele de transport al gazelor) a fost conceput și construit ca parte componentă a sistemului energetic din Uniunea Sovietică. Chiar și după independență, Republica Moldova a rămas o perioadă îndelungată ostatică a acestei infrastructuri învechite și cu acces la un număr limitat de surse de aprovizionare. Federația Rusă a supus în mod repetat la presiuni autoritățile moldovenești, prin majorarea prețului sau prin

¹¹ <https://www.romania-actualitati.ro/interviuri/anatolie-nosatii-fortele-armate-ale-r-moldova-pot-face-fata-provocariilor-care-ar-putea-veni-din-partea-contingentului-militar-rusesc-din-transnistria-id178414.html>

limitarea volumului de gaze vândut. Aceste presiuni s-au transformat, pentru Federația Rusă, într-o adevărată armă energetică, utilizată ca element al războiului hibrid. Strategia în cauză s-a remarcat încă din ianuarie 2006, când, încercând să exercite presiuni asupra Ucrainei și să-i influențeze direcția de dezvoltare, Federația Rusă a sistat aprovizionarea și tranzitul de gaze rusești prin Ucraina. Timp de câteva zile, au fost afectate și alte state din Europa, inclusiv Republica Moldova. Acest episod din „războiul gazelor” a făcut evidentă vulnerabilitatea pieței și a consumatorilor europeni față de aprovizionarea cu gaze din Federația Rusă.

Federația Rusă a recurs la alte strategii de utilizare a armei energetice după atacarea Ucrainei în 2022. Presiunile asupra Republicii Moldova au luat forma reducerii gradate a cantităților de gaze livrate, situație care a culminat în octombrie 2022 cu încetarea livrării de gaze naturale teritoriului controlat de Chișinău, asigurând doar consumul pentru regiunea transnistreană. Republica Moldova a trebuit să identifice în regim de urgență noi surse de aprovizionare și a achiziționat gaze naturale de pe piața europeană, transportându-le prin gazoductul Iași - Ungheni - Chișinău. În octombrie 2022, prețurile la gazele naturale pentru consumatori au crescut cu circa 530% față de aceeași perioadă a anului 2021, iar prețurile pentru energia electrică – cu 75%.

Rețele de transport al gazelor naturale din Republica Moldova au fost preluate de compania *Vestmoldtransgaz*, controlată în proporție de 75% de operatorul național de transport al gazelor din România, *Transgaz*, și în proporție de 25% de către Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare. La 4 septembrie 2023, *Vestmoldtransgaz* a semnat un contract de locațiune prin care prelua activitatea de operare, exploatare, dispecerizare și transport al gazelor naturale din Republica Moldova de la operatorul *Moldovatransgaz* SRL, începând cu data de 19 septembrie 2023¹².

O altă problemă majoră este dependența excesivă a Republicii Moldova față de centrala Cuciurgan din regiunea transnistreană, care asigură cea mai mare parte din energia electrică necesară funcționării stabile a sectorului energetic moldovenesc și a vieții economice și cotidiene a cetățenilor. În special în contextul bombardamentelor rusești asupra infrastructurii critice din Ucraina, care afectează și țara noastră, rolul centralei Cuciurgan a devenit unul crucial¹³. Bombardamentele rusești asupra sectorului energetic ucrainean au început să afecteze direct, din toamna anului 2022, și Republica Moldova, conducând la deconectări ale energiei electrice în Republica Moldova și chiar la sistarea aprovizionării ei cu energie electrică provenită din Ucraina. Autoritățile moldovenești au fost nevoite să cumpere în regim de urgență energie electrică de pe piața liberă, fapt ce a dus la creșterea considerabilă a prețurilor suportate de populație. În prezent, circa 80% din energia electrică necesară pentru malul drept este deja achiziționată de la Cuciurgan, restul fiind produs pe teritoriul național controlat. Pe lângă riscurile de diferit gen pentru autoritățile naționale, plățile pentru energia de la Cuciurgan reprezintă o parte considerabilă din veniturile așa-numitului buget transnistrean, care permite supraviețuirea regimului separatist de la Tiraspol și menține nesoluționat conflictul. Această dependență critică a economiei și bugetului așa-numitei republici transnistrene sporește argumentele Chișinăului în procesul de pregătire a unei reglementări pașnice a conflictului transnistrean, la momentul oportun și în interesul cetățenilor Republicii Moldova.

¹² <https://www.transgaz.ro/sites/default/files/Comunicat%20%2004.09.2023.pdf>

¹³ <https://www.power-technology.com/features/moldova-gas-russia-transnistria/>

În decembrie 2024 va expira acordul ruso-ucrainean de tranzit al gazelor, care nu va mai fi prelungit de autoritățile de la Kiev, pe motiv că partea rusă nu își îndeplinește obligațiile contractuale. În prezent, întregul volum livrat spre Republica Moldova este utilizat de către regiunea transnistreană. Astfel, din anul 2025, gazul din această direcție nu va mai putea fi transportat spre Tiraspol, iar Chișinăul ar putea livra și în continuare gaze rusești spre regiune prin „Fluxul turcesc”, la care Republica Moldova ar putea să se conecteze în 2025. Autoritățile constituționale pot condiționa sau rezilia contractul cu *Gazprom*, dar apar subiecte ce țin de plata pentru consumul și tranzitul gazului spre regiune, precum și riscuri de criză economică și socială în regiunea transnistreană.

Este necesară diversificarea surselor de asigurare a securității energetice a țării, dezvoltarea capacităților de generare a energiei verzi, dar și utilizarea eficientă a celor clasice, iar aici experiența și sprijinul UE ar fi cruciale. O mare reușită o reprezintă posibilitatea recepționării gazelor naturale din sursele alternative. De asemenea, în proces de construcție este și interconexiunea cu sistemul energetic european (românesc), care va diminua riscurile și va spori diversificarea surselor de aprovizionare, precum și independența energetică¹⁴.

Autoritățile depun eforturi susținute în vederea construirii și extinderii până la Chișinău a liniei de înaltă tensiune Isaccea - Vulcănești, pe o lungime de circa 160 de kilometri, într-o perspectivă de 3-4 ani. Costul acestui proiect este de 270 milioane de euro și vă permite furnizarea a 600 de MW de energie electrică, din cele 800 de MW necesare malului drept. De asemenea, cu o parte din resursele proiectului se lucrează și la construcția altei linii de înaltă tensiune 400kV Bălți - Suceava și extinderea stației electrice de la Bălți de 330 kV.

Lupta împotriva propagandei

Asigurarea securității spațiului informațional și media au primit, de asemenea, o atenție sporită din partea autorităților. Odată cu începerea războiului din Ucraina, numărul atacurilor asupra site-urilor guvernamentale s-a triplat. Am fost martori ai mai multor tentative de atacuri cibernetice din exterior asupra sistemelor informaționale de importanță statală, iar în luna august 2022 a fost atestat cel mai mare și puternic atac asupra acestei infrastructuri din ultimii 30 de ani. Instituțiile specializate au reușit totuși să facă față¹⁵.

Combaterea propagandei și a dezinformării a devenit de asemenea o prioritate pentru autorități, odată cu declanșarea războiului. Prin *Hotărârea Parlamentului nr. 41 din 24.02.2022 privind declararea stării de urgență*, autoritățile abilitate au primit împuterniciri prin „introducerea unor reguli speciale de utilizare a mijloacelor de telecomunicații, combaterea dezinformării, a știrilor false și a discursului de ură”¹⁶. Datorită acestor noi împuterniciri a devenit posibilă închiderea mai multor site-uri care încălcau prevederile fixate în mod legal. Odată cu adoptarea de către Comisia pentru Situații Excepționale a Republicii Moldova a Dispoziției nr. 54 din 16 decembrie 2022, în scopul protejării spațiului informațional național și prevenirii riscului de dezinformare prin răspândirea informațiilor false sau a tentativelor de manipulare a

¹⁴ https://moldelectrica.md/ro/finances/mold_rom_project

¹⁵ <https://stisc.gov.md/ro/comunicat-informativ-privind-tentativele-de-atac-cibernetice-din-ultimele-72-de-ore>

¹⁶ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=130079&lang=ro

opinie publice, implicit aplicarea de sancțiuni pentru lipsa unei informării corecte în reflectarea evenimentelor naționale, dar și a războiului din Ucraina, pe perioada stării de urgență a fost suspendată licența de emisie pentru șase servicii media audiovizuale de televiziune¹⁷. În data de 30 octombrie 2023, la cererea Serviciului Informații și Securitate, a fost suspendată activitatea a 6 posturi de televiziune prin intermediul cărora Federația Rusă încerca să influențeze și să se implice în alegerile locale din Moldova, „demonstrând că aceste televiziuni fiind subordonate unor grupări criminale, care, prin persoane interpușe, acționează în tandem pentru destabilizarea situației din Republica Moldova. Posturile în cauză sunt finanțate prin diverse scheme obscure, în baza unor parteneriate încheiate cu persoane incluse în listele de sancțiuni internaționale”¹⁸. Datorită angajamentului sporit față de combaterea propagandei, informațiilor false și discursului de ură, a fost blocat accesul la circa 100 de site-uri despre care s-a considerat că difuzează în spațiul public informații de natură să genereze tensiuni ori conflicte sociale, promovate de autoritățile publice din Federația Rusă – recunoscută drept stat agresor în conflictul militar – sau de persoanele fizice sau juridice incluse în listele de sancțiuni internaționale, pentru acțiuni ce au urmărit destabilizarea ordinii constituționale din Republica Moldova sau pentru implicarea în acțiuni ce atentează la statalitatea Republicii Moldova și integritatea ei teritorială.

Eforturile care se depun în acest domeniu nu se ridică tot timpul la nivelul așteptărilor, deoarece legislația actuală a fost elaborată în alte timpuri și presupune parcurgerea unor etape de sancționare progresivă; unele canale tv sau site-uri internet migrează cu tot cu programe, echipe și politică editorială pe alte frecvențe sau își schimbă puțin denumirea și activează mai departe. În acest sens este necesară efectuarea unor amendamente în legislație care ar permite autorităților să reacționeze mai operativ și mai categoric la încălcări și să închidă posibilitatea de subterfugii, inclusiv să nu mai permită acreditarea unor mijloace mass-media ce aparțin sau sunt gestionate de persoane care anterior au fost conectate la mass-media deja suspendate.

Pentru a putea reacționa eficient la propagandă și dezinformare, în Republica Moldova a fost creat Centrul național de apărare informațională și combatere a propagandei, numit *Patriot*. Centrul *Patriot* are menirea de a coordona politica statului în domeniul securității informaționale și de a combate dezinformarea la nivel național.

În acest context, președinta Republicii Moldova, Maia Sandu, a declarat că „păstrarea păcii și stabilității în Moldova este prioritatea noastră, în contextul dificil în care ne aflăm, având război la hotar. Iar protejarea spațiului informațional național este un pas important pentru prevenirea tentativelor de destabilizare, puse la cale de persoane supuse sancțiunilor internaționale”¹⁹.

Procesul de reglementare a conflictului transnistrean

Prima prin care era perceput până nu demult de partenerii externi procesul de reglementare transnistreană a trecut în ultima perioadă prin transformări majore. Urmează ca autoritățile moldovenești, prin acțiuni pro-active, să elaboreze și să promoveze o viziune nouă de reglementare transnistreană, consolidată la nivel

¹⁷ https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/dispozitia_cse_nr_54_final.pdf

¹⁸ <https://sis.md/ro/content/decizii-noi-privind-securitatea-informa%C8%9Bional%C4%83-republicii-moldova>

¹⁹ <https://presedinte.md/rom/presa/sefa-statului-despre-suspendarea-licentei-unor-posturi-tv-protejarea-spatiului-informatiional-national-este-un-pas-important-pentru-prevenirea-tentativelor-de-destabilizare>

național (subiecte precum părțile în conflict, partajarea competențelor etc.). Reglementarea transnistreană trebuie promovată ținând cont doar de interesele naționale și de viitorul european al Republicii Moldova, poziția Chișinăului fiind factorul principal în acest sens.

În contextul evoluțiilor regionale din ultimii ani, statutul rezonabil de atribuit raioanelor de est ale Republicii Moldova ar trebui să fie inferior statutului pe care îl are în prezent UTA Găgăuzia (o autonomie constituită pe baze etnico-lingvistice) și ar trebui să se bazeze mai degrabă pe principiile europene de dezvoltare regională și autonomie locală. Un reper important în această discuție ar trebui să fie *Legea nr.173/2005 cu privire la prevederile de bază ale statutului juridic special al localităților din stânga Nistrului (Transnistria)*. Orice statut atribuit acestei regiuni nu trebuie să împiedice procesul de integrare europeană a țării. De exemplu, cu referire la situația Ucrainei, se afirmă adesea că „nicio soluție despre Ucraina fără Ucraina” nu mai poate fi acceptată. Prin analogie, soluția conflictului transnistrean poate fi prezentată doar de autoritățile naționale și în interesul populației Republicii Moldova.

Ca element important al promovării procesului de reintegrare, actorii externi ar trebui convinși că este necesară crearea, în comun cu partenerii de dezvoltare, a unui fond pentru reintegrarea țării. În cadrul acestui demers, ar trebui prevăzut un mecanism financiar pentru restabilirea Republicii Moldova ca spațiu unic și integrat, menținerea și dezvoltarea bunăstării populației, diminuarea șocurilor aferente procesului de reintegrare, inclusiv prin prisma asigurării securității energetice a Republicii Moldova și a cetățenilor moldoveni din regiunea transnistreană. Un astfel de fond ar permite și asigurarea unor condiții mai bune de trai pentru locuitorii de pe ambele maluri ale Nistrului, comparativ cu situația de dinaintea demarării practice a procesului de reintegrare.

Cel mai probabil, formatul de negocieri în reglementarea transnistreană «5+2» nu va mai fi funcțional cel puțin în perioada fazei active a războiului ruso-ucrainean și este posibil că acesta va suferi transformări majore după finalizarea războiului (actori, scop, activitate etc.).

În aceste condiții, dialogul purtat la nivel de lideri, grupuri de lucru sau negociatori politici va trebui revizuit cardinal ca principiu de către autoritățile moldovenești și ar trebui să fie axat la acest nivel doar pe asigurarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor moldoveni din regiunea transnistreană și pe extinderea graduală a spațiilor unice ale Republicii Moldova pe întreg teritoriul țării.

Închiderea segmentului transnistrean al frontierei de stat moldo-ucrainene permite Chișinăului să controleze toate operațiunile de export și import efectuate de entitățile economice din regiunea transnistreană, asigurând dependența și controlul total al acestora din partea Chișinăului. În același timp, pentru prima dată, autoritățile moldovenești pot controla în totalitate și libertatea de mișcare a persoanelor care intră și pleacă din regiune, inclusiv a administrației *de facto*, în acest sens urmând a fi elaborate abordări consolidate și clare din partea statului. De asemenea, este necesară implementarea graduală a politicilor de unificare a spațiilor pe teritoriul țării în domenii precum cel economic, al transportului, numerelor de înmatriculare, impozitării etc.

Un rol important în procesul de reglementare îl au partenerii ucraineni ai Republicii Moldova, deoarece regiunea transnistreană prezintă un risc pentru securitatea lor națională (destabilizare la frontieră, pericol pentru or. Odesa etc.). Respectiv, aceștia sunt interesați de identificarea cât mai urgentă a unei soluții viabile. Kievul va acorda atenție procesului de reglementare și pentru a evita crearea unui precedent negativ ce ar putea fi utilizat în alte zone de conflict.

În prezent, peste 352.000 de locuitori din regiunea transnistreană dețin cetățenia Republicii Moldova și se bucură de aceleași drepturi ca și locuitorii din restul țării. Agenții economici beneficiază de facilitățile de comerț oferite de apropierea Moldovei de Uniunea Europeană. Autoritățile moldovenești ar trebui să continue extinderea spațiilor unice naționale pe toate domeniile, oferind din ce în ce mai mult pentru locuitorii de pe întreg teritoriul țării. De asemenea, armonizarea cerințelor și standardelor față de agenții economici va duce natural la unificarea spațiului economic și vamal pe întreg teritoriul țării.

Merită menționat în acest context faptul că, la 3 martie 2022, Republica Moldova a depus o cerere de aderare la UE, iar la 23 iunie 2022 Consiliul European a acordat Republicii Moldova statutul de țară candidată. În cadrul Raportului de Extindere din 9 noiembrie 2023, Comisia Europeană a apreciat realizările Republicii Moldova din ultimii ani, prin prisma implementării celor 9 recomandări (consolidarea statului de drept și lupta împotriva corupției, progresele în domeniul libertății de exprimare, evoluțiile din sectorul energetic, politica externă activă, precum și contribuția la menținerea păcii și securității în regiune) și a recomandat Consiliului European să demareze negocierile de aderare a țării noastre la UE.

În același timp, autoritățile au anunțat că Republica Moldova se va retrage din CSI, fiind inițiate procedurile legale pentru denunțarea a 70 de tratate, iar în cazul a 29 de tratate au fost deja finalizate procedurile de denunțare²⁰. De asemenea, Parlamentul a votat retragerea Republicii Moldova din cadrul Adunării Interparlamentare a CSI, iar Guvernul, ca urmare a denunțării calității sale de membru al comunității nu va mai plăti cotizațiile de membru al CSI.

Considerații geopolitice

Suntem martori ai unor procese de transformare a ordinii mondiale din perioada post-Război Rece, de extindere a unor blocuri politice și militare, iar în cadrul acestor schimbări Republica Moldova trebuie să-și asigure securitatea și bunăstarea cetățenilor și perspectiva integrării în UE. Situația este dificilă, multe probleme și crize trebuie depășite, dar în acest moment statele vecine și partenerii de dezvoltare sunt alături de Republica Moldova în dorința de a ne susține și ajuta.

Partenerii externi sunt dispuși să sprijine autoritățile moldovenești în reforma, dotarea și modernizarea sectorului de securitate și apărare, astfel încât acesta să corespundă cerințelor și necesităților momentului. Războiul din Ucraina arată cât de iluzorie și fragilă este politica de neutralitate la care subscrieseră Republica Moldova. În prezent, avem o șansă de transformare rapidă a sectorului de securitate și apărare, cu ajutorul partenerilor străini. Aderarea Suediei și Finlandei la NATO este o confirmare suplimentară a faptului că, odată cu conștientizarea riscurilor, trebuie luată o decizie consecventă. Neutralitatea este alegerea fiecărei țări, dar aceasta

²⁰ <https://www.moldpres.md/news/2023/10/27/23008529>

trebuie susținută fie de existența unei armate puternice și pregătite pentru luptă, fie sub forma unor garanții internaționale de securitate clar definite.

Un factor crucial pentru dezvoltarea și perpetuarea Republicii Moldova ca stat îl joacă procesul de integrare europeană, inclusiv beneficiile de ordin economic și social pe care le presupune procesul de aderare.

Republica Moldova a trecut prin criza legată de războiul pentru independență în anul 1992, consecințele căruia nu au fost depășite nici până acum, iar Ucraina trece prin aceeași experiență dureroasă începând cu anul 2014. Aceste războaie sunt o urmare a destrămării URSS și încercării Federației Ruse de a menține fostele republici socialiste în sfera ei de influență. Lupta Ucrainei pentru independență și dreptul de a-și decide soarta are un impact imens asupra regiunii, motivând inclusiv schimbarea abordării actorilor internaționali față de spațiul est-european, inclusiv față de Republica Moldova. Integrarea europeană și garanțiile de securitate sunt cruciale pentru supraviețuirea și existența statelor noastre.

În loc de concluzii

Reieșind din cele prezentate mai sus, putem afirma că războiul din Ucraina a creat mari probleme pentru stabilitatea și dezvoltarea economică, socială și politică a Republicii Moldova. În același timp, situația creată ne provoacă să găsim soluții la problemele apărute și noi direcții de explorat, generând oportunități de dezvoltare care erau greu de imaginat în urmă cu doi ani.

FUNCȚIONALITATEA COMUNICĂRII STRATEGICE ÎN REPUBLICA MOLDOVA: FACTORI DE RISC ÎN PROCESUL IMPLEMENTĂRII

FUNCTIONALITY OF STRATEGIC COMMUNICATION IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: RISK FACTORS IN THE IMPLEMENTATION PROCESS

Marin BUTUC, locotenent-colonel, dr. conf. cercet, Agenția pentru Știință și Memorie Militară;

ABSTRACT: The concept of strategic communication is an indispensable element of the state governance, which has an important role in supporting the process of implementing national sectoral strategies and achieving national goals and interests.

In the Republic of Moldova, during 30 years, strategic communication was definitively absent, the informational space being dominated by foreign narratives. Since the 2022, although there are some favorable dynamics for securing the audiovisual space of the Republic of Moldova, however the manipulative propagandistic contents, misinformation about the regional context and Moldovan state institutions have also moved into the online space, where they have a dominant volume.

In this informational context, in the year 2023, the Republic of Moldova decides to establish the Center for Strategic Communication and Combating Disinformation, which may be hampered by contexts and risks of a political, managerial and economic nature, which should be taken into account, in implementing and achieving a coherent and consistent national policy in this regard. Among risks can be listed: the resistance to change of the institutions, the lack of unitary perception of strategic communication, the degree of professionalization of specialists, the possibility of changing the political course of the state, the use of strategic communication against political opponents.

KEYWORDS: national security, strategic communication, institutional communication, systemic functioning, national policy, risk factor.

1. Introducere

În conformitate cu definițiile atribuite în literatura de specialitate, conceptul de comunicare strategică se autorizează teoretic începând cu anii 2000, denumind un element indispensabil al guvernării unui stat, ce deține un rol important în susținerea procesului de implementare a strategiilor naționale sectoriale, care, la rândul lor, derivă dintr-un amplu cadru de realizare a obiectivelor și intereselor naționale scontate. Astfel, comunicarea strategică implică partajarea/comunicarea de conținuturi informaționale (în varii forme de manifestare), în susținerea obiectivelor naționale strategice¹. Un atare tip de raport la nivel național condiționează unele garanții ale statului de a realiza obiectivele sale politice, economice, sociale, de funcționalitate a justiției, securitate informațională, politici culturale, de siguranță energetică, ecologică, demografică ș.a. În acest proces comunicațional, instituțiile statului, reprezentanțele mass-media, actori non-statali ș.a. se implică într-o vastă activitate la nivel național, coordonată și consecventă, în vederea realizării misiunilor strategice asumate.

Pe lângă această sarcină definitorie, comunicarea strategică (StratCom) reprezintă și un instrument de combatere a informațiilor false (ce nu dispun de repere factice sau reflectă parțial realitatea) și a conținuturilor propagandistice. Respectiva funcțiune imprimă comunicării strategice o misiune bivalentă necesară, deoarece falsurile informaționale și propaganda, dar și alte forme de agresiune hibridă pot submina și discredită narațiunile statului, importante pentru realizarea misiunii primare a StratCom.

¹ I. Deac, R. Buluc. *Dezvoltarea conceptuală a comunicării strategice*, în *Impact Strategic*, nr. 1-2[70-71]/2019, Editura Universității Naționale de Apărare Carol I, București: 2019, p. 42.

2. Particularități ale circuitului informațional din Republica Moldova

De la independența Republicii Moldova și până în prezent, analizând retrospectiv circuitul informațional al statului, se constată preponderența conținuturilor informaționale difuzate printr-o diversitate de filiere (produs mediatic elaborat în Federația Rusă, produs mediatic autohton susținător al politicilor străine în regiune, produs mediatic filorus de proveniență internațională, produs mediatic autohton referențial obiectivelor naționale racordate la prioritățile etapei istorice în care se afla Republica Moldova). E necesar să recunoaștem că audiovizualul a fost în mare parte sursa primară de informare a cetățenilor, fiind reprezentat în volum majoritar, de peste 80 la sută, de material de proveniență rusească² atât la nivel de conținuturi informaționale, cât și ca formă lingvistică de transmitere (în limba rusă)³, pe un parcurs cu o durată de aproape 30 de ani.

Pentru cetățenii moldoveni, s-a format un context paradoxal, deoarece juridic aparțin Republicii Moldova, dar la nivelul autoidentificării civice, în contextul consumului informațional de material de proveniență din Federația Rusă sau referențial acestui stat (ce a ținut de realitățile politice rusești, priorități de politică externă, cultură rusă, filme, emisiuni distractive ș.a.), s-a creat, pentru majoritatea acestora, impresia apartenenței la contextul social, politic și cultural al Federației Ruse. Prin urmare, atitudinile prefigurate ale cetățenilor au fost potențate de anumiți politicieni și utilizate în scopuri politice ale unor actori interesați în dezbinarea și polarizarea societății moldovenești. O atare dezagregare socială asigură o anumită susținere electorală pentru unele forțe politice filoruse și, prin urmare, accedea la putere. Totodată, e necesar să recunoaștem că politica de scindare a societății a dispus și de un suport evident din exterior. În astfel de condiții, niciuna dintre guvernările și forțele politice n-au avut capacitatea de a consolida societatea în baza unui spirit civic național, „prin detașarea conștientă de trecutul sovietic, cu debarasarea de clișeele ideologizate și clivajele etnolingvistice” menținute din timpul URSS⁴, pentru a asigura consolidarea societății, percepției și atitudinii acesteia. O astfel de consolidare a societății, desigur, ar fi discreditat aprioric politicile de influențare din exterior, făcându-le incompatibile cu politicile strategice ale statului. În realitate însă politicile naționale, în mai toate perioadele istorice ale independenței Republicii Moldova, au dispus de un caracter difuz și inconsecvent.

Circuitul informațional menționat mai sus, din cele trei mari avalanșe comunicaționale (produs mediatic rusec, conținut filorus de proveniență internațională și produs autohton susținător al politicii rusești în regiune), prin volum și durată de difuzare, au constrâns, subminat și discreditat conținuturile informaționale aparținătoare priorităților Republicii Moldova, infime ca și cantitate și irelevante uneori ca mesaj transmis. Caracterul necompetitiv al narațiunilor statului a suferit din cauza lipsei unei legislații protective la nivelul circuitului informațional, lipsei de surse și capacități de producere a conținuturilor informaționale autohtone, intereselor financiare ale unor actori politici în businessul media, dar și, desigur, a lipsei de fermitate politică a factorilor decizionali.

Actualmente, în pofida măsurilor întreprinse, această realitate provenită din istoria recentă a țării va dispune de un efect pe termen îndelungat asupra percep-

² <https://moldova.europalibera.org/a/27907036.html>

³ I. Chifu, O. Nantoi, *Război informațional. Tipizarea agresiunii informaționale a Federației Ruse*, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale „Ion I.C. Brătianu”, București, 2016, p. 5

⁴ Ibidem, p. 316

ției unor categorii de cetățeni, privind realitățile statului în care locuiesc, interesele naționale și prioritățile de securitate ale Republicii Moldova. Faptul în cauză va necesita eforturi concludente de consolidare a statului pentru a combate anumite prejudecăți, nostalgii, atitudini prefigurate, pentru care, deocamdată, există alternative informaționale modeste. Or, viziunile deja formate ale unor cetățeni reflectă realitățile și elementele prospective de politică a unor actori străini, fapt evident incompatibil cu aspirațiile actuale ale Republicii Moldova, de integrare europeană și cooperare cu structurile politico-militare internaționale. Aceste percepții străine statului moldovenesc, pentru o anumită categorie de cetățeni, vor asigura în continuare un teren fertil dezinformării și propagandei ruse în Republica Moldova.

De la invazia Federației Ruse în Ucraina, sunt înregistrate anumite dinamici favorabile pentru securizarea spațiului audiovizual, doar pe perioada stării de urgență, instituită de autoritățile de la Chișinău. Astfel, Consiliul Audiovizualului a aplicat sancțiuni unor instituții din sistemul audiovizual, în baza unor hotărâri judecătorești, pentru reflectarea falsă a războiului rus de agresiune împotriva Ucrainei ș.a.⁵ Cu toate acestea, conținuturile manipulatorii propagandistice, dezinformările despre instituțiile statului, în sute de manifestări, au trecut în spațiul online, unde dispun de un volum dominant. Actualmente, datorită progresului tehnologic, crearea și capacitatea de distribuire a conținuturilor false și manipulatorii a devenit mult mai ușoară și mai eficientă decât înainte⁶, iar legislatorii naționali nu dispun de instrumente juridice/reglementări legale privind gestiunea conținutului manipulat în mass-media și mediul on-line (site-uri, platforme de socializare ș.a.).

Deși crearea unei instituții specializate în combaterea dezinformării și comunicării strategice a reprezentat o necesitate stringentă de la independența statului, abia în 2023 se reușește instituirea unei entități instituționale responsabile de coordonarea conținuturilor informaționale conform obiectivelor strategice ale statului; pe 31 iulie 2023, a fost creat Centrul pentru Comunicare Strategică și Combatere a Dezinformării, iar pe 19 octombrie a fost numită șefa respectivei entități nou-create. În virtutea statutului deținut, instituția preconizează, după procesul de constituire, de a fi funcțională abia în luna martie 2024⁷, deși neclare rămân a fi până la urmă gradul de individualitate instituțională, precum și mijloacele de implicare în procesul de „consolidare și îmbunătățire a eforturilor interinstituționale”⁸, în vederea combaterii dezinformării, manipulării și conținuturilor informaționale propagandistice.

3. Riscuri în procesul de implementare a comunicării strategice

În cadrul unei analize sumare a riscurilor constatate (a se vedea infra), poate fi sesizat caracterul de referință a acestora la structura și sistemicul instituțional, dar și al provenienței din caracteristicile statului ca atare, privind teritoriul și populația acestuia⁹. Din aceste considerente, pentru termenul de *risc*, din perspectiva conținutului semantic vehiculat în literatura de specialitate, al sensului său terminologic, mult mai potrivită ar putea fi calificarea respectivelor puncte slabe ca particularități vulnerabile. Pe de altă parte, ținând cont de caracterul potențial al producerii în timp, se impune adecvat semantic termenul de *risc*, ce denumeste un pericol eventual.

⁵ <https://consiliuaudiovizual.md/activity-reports/>

⁶ A.M. Walorska, *Falsurile profunde și dezinformarea (Analiză)*, Fundația Friedrich Naumann pentru Libertate, Potsdam, 2020, p. 7

⁷ <https://radiomoldova.md/p/26160/ana-revenco-anunta-care-va-fi-misiunea-centrului-pentru-comunicare-strategica-si-combatere-a-dezinformarii-si-cand-va-deveni-operational>

⁸ <https://presedinte.md/app/webroot/uploaded/Proiect%20Lege%20Centrul%20CSC%20Dezinformare%2005.07.23.pdf>

⁹ V. Juc, V. Varzari, V. Juc, V. Varzari, *Fundamentarea și diversificarea conceptului de securitate*, în *Administrarea Publică*, nr. 1, 2012, p. 135.

Analizând particularitățile mediului informațional al Republicii Moldova, dar și deficiențele proceselor de reforme instituționale asumate în parcursul istoric și dintre care o bună parte nu au fost finalizate, considerăm că activitatea instituției responsabile de StratCom și combaterea dezinformării poate fi pusă în dificultate de contexte și riscuri de ordin politic, managerial și economic, de care ar trebui să se țină cont în implementarea și realizarea unei politici naționale coerente și consecvente în acest sens. Orice instituție, ca expresie a unui sistem de securitate, e necesar să-și pună problema gestionării riscurilor, vulnerabilităților și amenințărilor, în vederea anticipării și prevenției acestora¹⁰. În condițiile neglijenței managementului riscurilor, poate ajunge în situația constatării acestora ca fapte ce s-au produs, precum și compromiterii obiectivelor de securitate asumate.

În enumerarea factorilor, particularităților sistemice instituționale și contextelor ce periclitează procesul de implementare a securizării circuitului informațional al statului, majoritatea comportă un caracter prezumptiv, dar și previzibil în eventualitatea întâmplării acestora¹¹. Printre aceste riscuri, enumerăm:

1) Rezistența la schimbare a instituțiilor de stat

Trebuie să recunoaștem că orice instituție deține un anumit grad de sistemicitate, care implică *volens nolens* și un nivel de închidere în raport cu implementarea unor schimbări. Astfel, oricât de progresivă ar fi schimbarea și oricât de explicită ar fi implementarea elementului nou, instituția va dispune de o anumită rezistență la schimbare. Cu atât mai mult, dacă noțiunea necesară de a fi implementată, în cazul nostru – structura de comunicare strategică în cadrul instituției, nu este reflectată sistemic, nu se regăsește suficient în acte privind funcționalitatea instituției (statut, regulamente, documente privind dezvoltarea strategică instituțională ș.a.), conceptul implementat – comunicarea strategică riscă de a avea o implicare tangențială sau detașată de activitatea instituției, fapt ce ar putea determina promovarea unei atitudini indifferente față de implementarea acesteia la nivel instituțional.

Gradul de adaptabilitate a comunicării strategice în diverse instituții naționale (relații externe, afaceri interne, apărare, economie ș.a.) ține de misiunea ca atare și obiectivele instituției, de nivelul de pregătire al angajaților, motivarea și convingerea acestora în raport cu necesitatea schimbării¹², dar și de cât de mult va fi reflectată comunicarea strategică în programele de dezvoltare instituțională. Neglijarea aspectelor de management al procesului de implementare al StratCom poate cauza situația unei schimbări de dragul schimbării.

2) Absența unei înțelegeri unitare a noțiunii de comunicare strategică

Rezistența la schimbare poate fi determinată și de lipsa înțelegerii corecte de către angajații sistemului de comunicare strategică națională a noțiunii implementate, locul instituției reprezentate în respectivul sistem comunicațional, dar și a rolului și rostului unui astfel de element comunicațional în raport cu beneficiul instituției.

Percepția diferențiată a noțiunii de comunicare strategică, la fel, poate compromite interoperabilitatea și coordonarea dintre instituții a întregului proces de comunicare strategică. Respectivul risc tergiversează instituirea în timp util a unui sistem de

¹⁰ N. Albu, *Determinări conceptuale în evaluarea riscurilor și amenințărilor la adresa securității naționale*, în *Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităților de securitate și asigurare a parcursului european*, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, Chișinău, 2019, p. 499

¹¹ V. Juc, V. Varzari, op. cit., p. 135.

¹² G.A. Cole, *Management. Teorie și practică*, Știința, Chișinău, 2004, pp. 186-187

comunicare strategică la nivel național, din care ar putea să derive și conținutul comunicării strategice a instituțiilor de stat.

3) Raportul defectuos dintre instituțiile sistemului de comunicare strategică

Statutul individualizat al instituțiilor naționale, precum și lipsa de prevederi în actele instituționale privind raportul interinstituțional poate implica absența coordonării și coerenței interinstituționale privind tematica și mesajele promovate în domeniile relevante pentru securitatea națională.

Un alt motiv ar fi determinat și de o structură organizatorică inoperabilă, ce nu deține totalitatea capacităților necesare (resurse umane, financiare, tehnice și informaționale).

4) Competențe profesionale insuficiente ale instituțiilor în domeniul StratCom

Actualmente, lipsa cadrelor pregătite suficient constituie o dificultate pentru activitatea prospectivă. Adesea, percepția eronată a constituirii subdiviziunilor StratCom în cadrul ministerelor presupune crearea acestora prin afiliere sau pe baza celor existente responsabile de mass-media și relațiile cu publicul, în condițiile în care filiera mass-media este doar un element în procesul StratCom. Astfel, sunt puse în dificultate expectațiile dorite privind competențele profesionale ale structurilor care, la rândul lor, sunt mult mai complexe și se bazează pe analiză și evaluare a contextului, identificarea conținuturilor comunicaționale de impact, fundamentarea pe reperi concludente, reacția la dezinformări și conținuturi propagandistice de impact, dar și dominarea la nivel de volum informațional aparținând Republicii Moldova ș.a.

În aceste condiții, realități precum: volumul disproportionat al narațiunilor naționale în favoarea celor impropriei statului, conservarea informațiilor la nivel de instituție, multiple „goluri” informaționale la nivelul întregii societăți ce vor constitui ținte predilecte ale dezinformării și propagandei, dar și, desigur, lipsa de utilizare a contextelor informaționale favorabile Republicii Moldova ș.a. vor submina pretinsul caracter rezultativ al sistemului de comunicare strategică națională.

5) Schimbări de conținut sau priorități la nivelul politicii interne și externe a statului

Implementarea unui sistem de comunicare strategică funcțional, dar și cizelare a acestuia din punctul de vedere al mecanismelor de activitate, potrivit Republicii Moldova, necesită îndelungată aplicare, o tradiție de funcționare. Cu toate acestea, procesele democratice presupun indiscutabil variabilitatea factorilor decizionali la nivel politic, care ar putea eventual determina schimbarea priorităților de afaceri externe și politici de securitate. Un atare scenariu ar putea să implice unele reticente privind utilitatea sistemului de comunicare strategică la nivel național, fapt ce poate perturba sau chiar desființa procesul de comunicare strategică, cu toate că ar putea dispune de o activitate impunătoare.

Acest risc major pentru sistemul de comunicare strategică nu constituie un scenariu ipotetic, deoarece Republica Moldova s-a confruntat cu astfel de situații în mai multe rânduri. Un exemplu clasic poate fi invocat anul 2017, în contextul unei reprezentanțe bidirecționale de politică externă dintre Președinție și Guvern, privind participarea unui contingent al Armatei Naționale, la stagiul de instruire *Rapid Trident 2017*, desfășurat la Centrul internațional de menținere a păcii Yavoriv din Ucraina, sub egida SUA. Pentru respectiva solicitare de participare, Președinția a anunțat pe data de 5 septembrie că a respins cererea Ministerului Apărării de a permite plecarea

contingentului. Însă a doua zi, pe data de 6 septembrie, Guvernul Republicii Moldova a aprobat hotărârea cu privire la plecarea militarilor, iar Președinția a anunțat că a suspendat hotărârea pe care o va ataca la Curtea Constituțională¹³. Acestui subiect cu referință la instituția militară i s-au imprimat de către Președinție și unele surse autohtone, dar și din exterior, semnificații arbitrare în contexte cu referință la neutralitate și suveranitate, deși militarii moldoveni participă din anul 1996 la programe de instruire cu statut internațional.

6) Utilizarea structurilor naționale de comunicare strategică drept mijloace de luptă împotriva oponentilor politici

Nefiind clar gradul de individualitate instituțională, dar și mecanismele de interacțiune și coordonare a proceselor comunicaționale dintre Centrul pentru Comunicare Strategică și Combatere a Dezinformării și instituțiile naționale responsabile de securitatea națională a Republicii Moldova, nu poate fi exclus faptul că aceste entități ar putea viza și conținuturi informaționale irelevante, fără impact în raport cu conținuturile informaționale strategice, dar motivul înrolării în atari campanii de informare ar putea urmări formularea de poziționări sau reacții de răspuns ce vor fi orientate împotriva oponentilor politici.

Un exemplu elocvent, în acest sens, este cazul Georgiei, unde instituțiile de comunicare strategică formate nu-și onorează atribuțiile din exercițiul funcției. În baza unui studiu realizat de către organizația georgiană Societatea Internațională pentru Alegeri Echitabile și Democrație¹⁴, în contextul unei monitorizări minuțioase a activității Departamentului Guvernamental responsabil de StratCom, se constată că pe parcursul unei perioade – din octombrie 2021 - aprilie 2022 – instituția a manifestat constant preocuparea de a combate conținuturile informaționale și instituțiile media ce au o atitudine critică față de guvern. Faptul ca atare, bineînțeles, reprezintă o misiune improprie unei structuri StratCom. În acest context de activitate a instituției responsabile de comunicare strategică națională, în mod firesc devin pasive subdiviziunile StratCom din cadrul instituțiilor de stat. În cazul Georgiei, studiul invocă Ministerul Apărării, Ministerul Afacerilor Externe și Ministerul de Interne, departamentele StratCom ale cărora dispun de o prezență selectivă în circuitul informațional, lipsă de preocupare privind promovarea politicilor sectoriale și a priorităților de politică externă ale Georgiei.

7) Circumstanțe economice nefavorabile

Într-o abordare retrospectivă, pentru Republica Moldova, austeritatea bugetară a fost considerentul de referință în blocarea proceselor de reformare a multiplelor instituții responsabile de securitatea statului. Ideea a fost invocată repetitiv de la etapă la etapă, fără o detalizare esențială a fenomenului, fiind o expresie constantă a atitudinii factorilor de decizie naționali în raport cu instituțiile din sistemul de securitate al Republicii Moldova.

O potențială dificultate la nivel de asigurare a capacităților necesare (resurse umane, financiare, tehnice și informaționale) pentru realizarea întregului spectru de misiuni ale instituțiilor StratCom ar putea împiedica acțiunile de implementare, funcționare și perfecționare profesională a angajaților.

¹³ M. Butuc, *Particularități ale comunicării strategice în contextul spațiului informațional din Republica Moldova*, în *Revista Miitară. Studii de securitate și apărare*, nr. 1(25), /2021, p. 24.

¹⁴ <https://civil.ge/archives/546905>

4. Concluzii

Pentru funcționalitatea sistemului de comunicare strategică și combatere a propagandei și dezinformării, vitală rămâne a fi instituirea unui management eficace al vulnerabilităților, amenințărilor și potențialelor riscuri în procesul de implementare și funcționare prospectivă a sistemului StratCom, care impune reevaluări realizate cu regularitate. Reevaluarea implică atât impactul politicilor comunicaționale asupra publicului receptor, cât și funcționalitatea propriu-zisă a sistemului de comunicare strategică, între care se constată o relație de interdependență motivată logic.

Implementarea sistemului de comunicare strategică în instituțiile naționale prezintă o transformare în sine, ce implică un proces de planificare, dezvoltare și funcționalitate pretins eficientă¹⁵, în vederea susținerii obiectivelor de securitate a statului. Pentru a asigura un proces rezultat, dar și a preveni unele riscuri de ordin politic, managerial și economic, există necesitatea realizării unor activități concomitente ce vor condiționa benefic procesul de instituire a comunicării instituționale ca parte a comunicării strategice naționale. Așadar, se impune orientarea simultană pe următoarele direcții:

- Asigurarea unui cadru legislativ cu referință națională și instituțională, favorabil implementării comunicării strategice, nu doar ca mijloc de informare a societății, dar și dialogare dintre instituții și cetățeni;

- În condițiile actualității regionale, imperios necesară devine asigurarea unei comunicări dominante în Republica Moldova, la nivel de volum și conținut, privind politicile de securitatea sectorială, reflectate în conținuturi explicite, motivaționale și persuasive;

- La capitolul parteneriate ale Centrului pentru Comunicare Strategică și Combatere a Dezinformării, există necesitatea de a preciza statutul instituției în promovarea politicilor statului prin diverse filiere, precum: academică, didactică, culturală ș.a.;

- Cooperarea cu instituții europene specializate în comunicare strategică, cum ar fi Grupul de lucru East StratCom Taskforce, înființat în anul 2014, după anexarea peninsulei Crimeia de către Rusia. Misiunea respectivului grup de lucru e de a elabora conținuturi și campanii comunicaționale despre politicile Uniunii Europene în statele din parteneriatul estic, dar și de a combate dezinformarea, manipularea și propaganda rusă¹⁶;

- Asigurarea resurselor financiare suficiente privind resursele umane necesare, specializarea angajaților, precum și dotarea tehnică a entităților responsabile.

În procesul implementării comunicării strategice în Republica Moldova, necesitatea de abordare cuprinzătoare a particularităților esențiale ale comunicării strategice, precum și evaluarea potențialelor riscuri, se explică motivat pe fundalul dinamicilor dramatice ale mediului regional, cu un război în deplină desfășurare la hotarele statului, cu o superioritate vizibilă a posibilităților tehnice, de subvenționare, resurse umane implicate și suport politic autohton pentru avalanșele informaționale de propagandă și dezinformare, dar și al atitudinii prefigurată de aceste contexte ale unor categorii de cetățeni susținători ai discreditării politicilor sectoriale și direcțiilor strategice naționale.

¹⁵ L. Grosu, *Abordări conceptuale privind politica națională de comunicare pentru dezvoltare din perspectivă diacronică, în Modernizarea socio-politică a Republicii Moldova în contextul extinderii procesului integraționist european (partea a II-a)*, ICJPS, Chișinău, 2019, p. 200.

¹⁶ I. Deac, R. Buluc, *op. cit.*, p. 44

CONTRIBUȚII OCCIDENTALE RECENTE LA ISTORIA CONFLICTELOR MILITARE POST-SOVIETICE

RECENT WESTERN CONTRIBUTIONS TO THE HISTORY OF POST-SOVIET MILITARY CONFLICTS

*Nicolae Enciu, doctor habilitat în istorie,
Institutul de Istorie, Chișinău*

„Cea mai importantă premisă pe care trebuie să o înțeleagă politicienii europeni este aceea că modul de a gândi politica externă de către Rusia vine, în cea mai mare măsură, din secolul al XIX-lea. Cea americană s-a format în secolul al XX-lea, „secolul Americii”, în timp ce politica externă a Europei se bazează pe o viziune utopică de secol XXI. De aceea se ajunge la situația în care cei antrenați în dialog sau negociere vorbesc unii pe lângă alții, mai ales la summituri, [...] un exercițiu care costă timp și care duce la neînțelegeri și, apoi, la resentimente”.

Michael Stürmer, Putin și noua Rusie (2009)

ABSTRACT: The present paper analyzes several recent Western contributions to the history of post-Soviet military conflicts. It analyzes especially the contributions of the historian and analyst Mark Galeotti (b. 1965), one of the most authorized voices in the field of Russian politics and security, of Dr. Michael Tchernoff-Horovitz, who recently published a volume bearing the title “Ukraine and Russia, Love and Hate”, as well as of the French geopolitics experts Aymeric Chauprade and François Thual.

KEYWORDS: Security studies; Post-Soviet space; Military conflicts; Regional security; European Security; Ukraine; Russian Federation

Două evenimente istorice neprevăzute – căderea zidului Berlinului (9 noiembrie 1989) și colapsul Uniunii Sovietice (25 decembrie 1991) – au pus în mișcare o întreagă serie de transformări politice¹. Popoarele incluse în imperiul cunoscut sub numele de URSS – inclusiv cele din Europa de Est – au căpătat, în urma acestui concurs de împrejurări, șansa de a se elibera de sub influența Uniunii Sovietice. A rezultat proliferarea numărului de state și redefinirea conceptului de *securitate națională* asumat de acestea. Pe parcursul anului 1991, în locul URSS au apărut 15 republici independente². Crearea de noi state a continuat prin disoluția Cehoslovaciei (separarea Republicii Cehe de Slovacia, la 5 ianuarie 1993) și a Iugoslaviei (proclamarea independenței Sloveniei și a Croației în 1991, a Bosniei și Herțegovina și a Macedoniei în 1992, conflictele cunoscute dintre Serbia și Croația, războiul din Bosnia). Odată cu dispariția „bipolarității” dintre Uniunea Sovietică și Statele Unite ale Americii, a dispărut și sistemul de ordine și securitate internațională dependent de existența a două supraputeri.

Or, în teoria relațiilor internaționale, drept criteriu pentru a defini sistemele de securitate internațională este adesea folosită distribuția puterii între state³. Între 1945 și sfârșitul anului 1991, sistemul care impunea o ordine bipolară fusese caracterizat prin concentrarea puterii la vârf – distribuită între SUA și URSS. Odată cu dispariția

¹ Th. Parrish, *Enciclopedia Războiului Rece*, Univers Enciclopedic, București, 2002, pp. 382-383.

² Fr. Thom, *Sfârșiturile comunismului*, Polirom, Iași, 1996, pp. 5-13.

³ Pentru detalii, vezi: H. Bull, *Societatea anarhică. Un studiu asupra ordinii în politica mondială*, Știința, Chișinău, 1998, 317 p.; M. Griffiths, *Relații internaționale: școli, curente, gânditori*, Ziua, București, 2003, 439 p.

ordinii bipolare, au început să apară și incertitudini cu privire la tipul de ordine internațională apt să asigure Europei de Sud-Est un grad de securitate cel puțin comparabil cu cel existent până în 1991. Acesta este contextul în care unii specialiști au început să vorbească despre „dilema americană”⁴, referindu-se la rolul pe care urmau să-l joace SUA în cadrul noului sistem al securității internaționale, după depășirea bipolarismului și a războiului ideologic. Majoritatea specialiștilor considerau că SUA își vor menține calitatea de lider mondial și în sec. XXI, dar că sistemul securității internaționale și interstatale de la acel moment trebuia considerat drept unul în tranziție, încă neșezat pe baze clare, purtând semnele celebrei formule: „pacea – imposibilă, războiul – improbabil”⁵.

Or, seria de realități ce urmează a fi aduse la o situație de echilibru în cadrul unui nou sistem al securității internaționale este extrem de complexă:

- echilibrul precar al alianțelor rivale a dispărut odată cu dizolvarea Organizației Tratatului de la Varșovia și a fostei piețe economice socialiste (CAER)⁶;
- disoluția URSS, înlocuită de Comunitatea Statelor Independente – o alianță fragilă și cu perspective incerte – a întărit alianța rivală NATO, care a început să-și caute „parteneri” printre foștii aliați ai fostei URSS⁷;
- armele nucleare, cu capacitate de distrugere masivă, constituie în continuare un instrument al fricii, descurajării și provocării în mai mult de două centre de putere pe scară mondială⁸;
- Uniunea Europeană își consolidează din ce în ce mai mult statutul, având un potențial de rivalitate sporit⁹;
- Asia, ai cărei poli de putere rămân China, Japonia și India, poate reprezenta un factor-surpriză pentru situația din sec. XXI¹⁰;
- în pofida amplificării și aprofundării proceselor de globalizare și de mondializare, principiile suveranității și egalității între state își păstrează vitalitatea și rămân, în viitorul previzibil, temelia ordinii, dreptului și securității internaționale¹¹.

Noua situație internațională oferă disciplinelor umaniste un larg câmp de investigație, dar impune și crearea unui nou instrumentar conceptual. O parte din criteriile de analiză utilizate în perioada iluzoriei stabilități din anii Războiului Rece și-a pierdut iremediabil relevanța, însă o serie de principii ale relațiilor internaționale din era „bipolarismului” rămân capabile să explice realitatea instabilităților și conflictelor locale sau regionale, ce conduc la acțiuni ori atitudini imprevizibile ale uneia sau mai multora dintre marile puteri¹². Din această perspectivă, se confirmă formula lui Karl von Clausewitz (1780-1831) care considera războiul drept o „continuare a politicii de stat cu alte mijloace”¹³. În contextul unei analize a tipului de ordine și securitate regională și internațională previzibile și dezirabile pentru sec. XXI, un rol special îl capătă înțelegerea raporturilor dintre statele cu potențial militar-economic ridicat, a condițiilor în care

⁴ P. Kennedy, *Preparing for the Twenty-First Century*, Random House, New York, 1993, pp. 290-325.

⁵ *Ibidem*, p. 344.

⁶ П.А. Цыганков, *Международные отношения. Учебное пособие для вузов*, Новая школа, Moscova, 1996, p. 6.

⁷ CSI: *începutul sau sfârșitul istoriei?*, în *Arena Politicii* (Chișinău), Anul II, nr. 2 (14), 1997, pp. 19-22.

⁸ P. Claval, *Geopolitică și geostrategie. Gândirea politică, spațiul și teritoriul în secolul XX*, Corint, București, 2001, p. 104.

⁹ M. Duverger, *Europa anului 2000*, în *Arena Politicii* (Chișinău), Anul I, nr. 2, 1996, pp. 3-5.

¹⁰ J. Joffe, *Viitorul Marilor Puteri*, Editura Științifică, București, 2000, p. 37.

¹¹ F. Brădescu, *Filosofie politică și socială, în Doctrină politică*, vol. II, ed. a II-a, Majadahonda, București, 1999, pp. 151-152.

¹² F.H. Hinsley, *Suveranitate*, Știința, Central European University Press, Chișinău, 1998, pp. 20-21.

¹³ S. Tămaș, *Dicționar politic. Instituțiile democrației și cultura civică*, ed. a II-a, revăzută și adăugită, Casa de editură și presă Șansa, București, 1996, pp. 277-278.

poate fi creat un echilibru relativ stabil între ele, a perspectivelor noilor alianțe în care ar fi atrase statele mici și mijlocii (unele dintre care sunt ele însele în căutare de „protectori ai securității naționale” sau inițiatori de alianțe zonale pentru a-și apăra în colectiv securitatea și interesele).

Respectiv, studiile occidentale de securitate europeană și istorie abordează conflictele militare post-sovietice reevaluându-și și actualizându-și metodologia și tematica. În acest scop sunt utilizate atât „inovațiile paradigmatică” afirmate după căderea Zidului Berlinului și încheierea Războiului Rece, cât și abordările școlilor deja clasicizate¹⁴. În mod natural, Ucraina ocupă un loc special în cadrul acestor studii, tematica ei fiind abordată în baza unor criterii de analiză diferite. Cunoscuții cercetători francezi Aymeric Chauprade și François Thual, de exemplu, au aplicat încă de la sfârșitul anilor 1990 o grilă geopolitică de interpretare. Conform lor, statul independent Ucraina ar fi compus din trei părți: partea de est ar constitui o Ucraină cu o proporție ridicată a populației de etnie rusă, partea de centru ar reprezenta o „Ucraină ucraineană”, iar cea de vest – o Ucraină galițiano-ruteană, care poartă urmele apartenenței la Imperiul Austro-Ungar și ar fi înrudită mai curând cu Europa Centrală decât cu lumea ruso-ucraineană¹⁵. Autorii menționați considerau că această structură geoetnică și culturală conferă Ucrainei un anumit grad de fragilitate, care pune sub semnul întrebării supraviețuirea ei în frontierele de la acea dată, fără noi împărțiri teritoriale. Autorii francezi considerau că, deși Ucraina manifestă o voință indiscutabilă de a se alătura Uniunii Europene și Alianței Nord-Atlantice, ea rămâne o periferie geopolitică dominată de „lumea rusă”. Anume spre „lumea rusă” s-ar orienta Ucraina de Est, în timp ce Ucraina de Vest (cea care a și făcut să se nască și să se revigoreze ideea ucraineană) ar privi spre Europa. Conform evaluării geopolitice a lui A. Chauprade și Fr. Thual, fragmentarea și pluralitatea Ucrainei este utilizată atât de Rusia, cât și de SUA pentru a o atrage în propria tabără. Din această perspectivă, o Ucraină pro-americană ar constitui un grav eșec pentru Moscova, în aceeași măsură în care o Ucraină din nou pro-rusă ar reprezenta un eșec al politicii Washingtonului de a stăvili puterea rusă, de factură neo-imperialistă¹⁶.

O lucrare recentă, *Ucraina și Rusia, iubire și ură*¹⁷, semnată de Michael Tchernoff-Horovitz, este consacrată rădăcinilor conflictului actual dintre Rusia și Ucraina, tratate tot din perspectivă geopolitică. Autorul argumentează că Ucraina și Rusia au o istorie comună, însă, în același timp, plină de contradicții și conflicte: chiar dacă limbile și culturile sunt asemănătoare, între ele există diferențe, iar experiența trecutului confirmă că nici Imperiul Țarist, nici Uniunea Sovietică nu a putut să le aducă la un numitor comun, ba chiar le-a accentuat, chiar dacă mulți lideri ai URSS – Nikita Hrușciiov, Leonid Brejnev, Konstantin Cernenko sau Mihail Gorbaciiov – erau ucraineni sau aveau legături foarte strânse cu Ucraina. Autorul mai argumentează că, în principiu, Rusia nu acceptă independența Kievului, raliindu-se opiniei jurnalistului Ryszard Kapuscinski, care scria în 1991: „Viitorul Ucrainei se va desfășura în două direcții: relațiile cu Rusia și relațiile cu Europa, cu lumea. E nevoie de amândouă ca viitorul să fie favorabil”¹⁸.

¹⁴ Pentru detalii: C. Moștoflei, P. Duțu, Al. Sarcinschi, *Studii de securitate și apărare*, vol. 2, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2005, 115 p.

¹⁵ A. Chauprade, Fr. Thual, *Dicționar de geopolitică: state, concepte, autori*, Corint, București, 2003, p. 349.

¹⁶ *Ibidem*, pp. 349-350.

¹⁷ M. Tchernoff-Horovitz, *Ucraina și Rusia, iubire și ură*, Neverland, F. I., 2022, 207 p.

¹⁸ *Ibidem*, p. 7.

Un nume de referință în domeniul studiilor de securitate regională și internațională, Mark Galeotti (n. 1965), analist politic și istoric, a semnat circa 30 de volume consacrate istoriei, politicii și securității Rusiei, caracterizate printr-o analiză inteligentă și captivant expusă și prin utilizarea unei cantități imense de informații prin care își argumentează concluziile. Printre cele mai recente cărți ale sale se numără *Armies of the Russian-Ukrainian War* (2019), *Russian Political Warfare: Moving Beyond the Hybrid* (2019), *Kulikovo 1380: The Battle that Made Russia* (2019), *The Modern Russian Army, 1992-2016* (2017) ș.a. Grație efortului editurii Humanitas și al traducătoarelor din engleză Lia Decei, Irina Manea și Andreea Niță, două lucrări ale cercetătorului stabilit la Londra, aflate în topul *The Times* al celor mai bune cărți din 2019, au devenit disponibile inclusiv cititorilor de limbă română¹⁹. Vom analiza în cele ce urmează tezele lor centrale.

Sintezele științifice consacrate istoriei Rusiei, din sec. XIX până în prezent, fac adesea referință la unele legende sau ideologeme, care funcționează ca un filtru în raport cu istoria obiectivă a acestui spațiu. Autorii fac, de exemplu, referință la ideea că Moscova se prezintă drept „a treia Romă” – leagănul „adevăratei creștinătăți” (după ce Roma – „prima Romă” – a căzut în mâinile barbarilor, iar „a doua Romă”, Bizanțul, în mâinile Islamului) sau la încercările de azi ale Kremlinului de a prezenta Rusia drept bastion al valorilor sociale tradiționale și stavilă împotriva ordinii mondiale dominate de americani. Adesea se face referire și la o geografie mitologizată a Rusiei. Or, așa cum argumentează M. Galeotti în lucrarea *O scurtă istorie a Rusiei*, Rusia este o țară fără granițe naturale, nu are un singur neam sau popor, nici o adevărată identitate centrală. Dimensiunile sale sunt uluitoare – se întinde pe 11 fusuri orare, de la regiunea europeană Kaliningrad, având drept centru orașul și fortăreața cu același nume, acum despărțită de restul patriei-mamă, până la Strâmtoarea Bering, aflată doar la 82 de kilometri de Alaska. Dacă mai adăugăm și faptul că multe dintre regiunile Rusiei sunt greu accesibile, iar populația este izolată, toate acestea ne ajută să înțelegem de ce menținerea controlului central a fost și rămâne o adevărată provocare și de ce pierderea acestui control asupra țării i-a obsedat pe toți conducătorii ei, „de la cneazul Rurik la Vladimir Putin”. Autorul lucrării evocă, în această privință, o mărturie a unui fost ofițer KGB, care i-a spus următoarele, în timpul unei călătorii de documentare în Rusia: „Am crezut întotdeauna că e vorba despre totul sau nimic: fie ținem țara cu pumn de fier, fie se va destrăma”. Acest tip de îngrijorare explică în mare parte istoria Rusiei de-a lungul secolelor: „de la ofițerii țariști la primii cneji medievali, aveau cam aceleași îngrijorări – iar demnitarii lui Putin, cu toate progresele comunicațiilor moderne, le au cu siguranță în ziua de azi”²⁰.

Faptul că Rusia se află la răscrucea drumurilor dintre Europa și Asia înseamnă de asemenea că ea este eternul „celălalt” al oricui: europenii o consideră asiatică, iar asiaticii – europeană. Mai mult decât atât, istoria Rusiei a fost marcată de invazii continui ale unor populații străine, de la vikingi la mongoli, de la teutonii cruciați la poloni, de la francezii lui Napoleon la germanii lui Hitler. Chiar și atunci când nu a fost asediată fizic, ea a fost modelată cultural de forțe externe, privind mereu dincolo de hotarele ei pentru orice: de la capital cultural la inovație tehnologică. De asemenea,

¹⁹ M. Galeotti, *O scurtă istorie a Rusiei. De la cneazul Rurik la Vladimir Putin*, Humanitas, București, 2021, 187 p.; M. Galeotti, *Hai să vorbim despre Putin! Ce nu înțelege Occidentul*, Humanitas, București, 2021, 143 p.

²⁰ M. Galeotti, *O scurtă istorie a Rusiei...*, p. 10.

a reacționat la lipsa unor granițe printr-un proces constant de expansiune, aducând în acest amestec noi identități etnice, culturale și religioase. În opinia lui M. Galeotti, rușii înșiși sunt un popor asemănător unui palimpsest: cetățeni ai unei națiuni caracterizate, într-o măsură mult mai mare decât altele, prin diversitate și prin prezența constantă a unor influențe externe în fiecare aspect al vieții. Desigur, toate popoarele sunt un amalgam de diferite credințe, culturi și identități, într-o măsură mai mare sau mai mică. Însă trei aspecte ale experienței Rusiei sunt esențiale în acest context. Primul este gradul de profunzime și varietate a însușirii dinamice, de colecționar, a influențelor externe. Al doilea este reprezentat de modurile specifice în care structuri succesive au fost ridicate una deasupra celeilalte, pentru a crea o țară și cultură aparte. Al treilea element este reacția rușilor la acest proces: „conștienți – adesea jenați – de această identitate fluidă, hibridă, rușii au reacționat generând o serie de mituri naționale pentru a o nega sau a o celebra”²¹.

Cu un popor-palimpsest și o țară fără hotare geografice, culturale sau etnice clare, conducătorii Rusiei au revizuit în permanență trecutul în speranța de a construi viitorul pe care îl doreau, recuperând de fiecare dată miturile și simbolurile culturale ori politice de care aveau nevoie. Din acest punct de vedere, încercările actualului lider de la Kremlin, VI. Putin, de a modela felul în care Rusia își înțelege istoria nu constituie o excepție. La nivel înalt, se depun tot mai multe presiuni ca manualele școlare și cursurile universitare să adere la versiunea oficială, care maximizează triumfurile și minimizează tragediile. În această nouă versiune a istoriei, Iosif Stalin devine un modernizator necesar și un comandant militar genial, cu Gulagul dat însă deoparte. VI. Putin chiar insistă ca această nouă și oficială poveste a Rusiei să fie una „eliberată de contradicții interne și de dublă interpretare”, deși istoria acestei țări nu a fost niciodată lipsită de acestea²².

VI. Putin devine obiect de investigație în cealaltă lucrare de M. Galeotti pe care o vom analiza în textul de față²³. Istoricul britanic își argumentează acest demers afirmând că, deși actualul președinte al Federației Ruse este de peste douăzeci de ani un actor al politicii globale, deși există numeroase biografii ce-i istorisesc viața și calendare ce-l înfățișează la bustul gol, deși este un subiect familiar pentru satiriști și experți deopotrivă, „încă nu știm cu adevărat cine este” VI. Putin. În consecință, discuțiile despre el rămân necesare nu doar pentru că ar fi – ne place sau nu – unul dintre cei mai importanți oameni de pe planetă și nici din pricina impactului luptei geopolitice pe care o duce cu Occidentul, ci pentru că el a devenit un simbol global, pe care fiecare îl definește în felul său.

O parte din imaginea lui VI. Putin este definită de biografia sa oficială, constând din date ce pot fi regăsite în orice enciclopedie. Vladimir Vladimirovici Putin s-a născut la 7 octombrie 1952 în orașul Leningrad (astăzi, Sankt-Petersburg), în fosta Uniune Sovietică. A început să practice judo pe la 12 ani, iar între 1970-1975 a studiat dreptul la Universitatea de Stat din Leningrad. Din 1975 a intrat în structurile KGB, unde a lucrat timp de 15 ani, inclusiv 6 ani la Dresda, în Germania de Est. În 1983, s-a căsătorit cu Ludmila Șkrebneva, având împreună doi copii, Katerina și

²¹ *Ibidem*, p. 12.

²² *Ibidem*, p. 177.

²³ M. Galeotti, *Hai să vorbim despre Putin! Ce nu înțelege Occidentul*.

Maria. Ulterior, aflat în exercițiul mandatului prezidențial, VI. Putin a divorțat pentru o presupusă relație cu Alina Kabaeva, deținătoare a aurului olimpic la gimnastică ritmică, despre care se știe, totuși, foarte puțin. În 1990, VI. Putin s-a retras din serviciul activ al KGB și s-a întors în Rusia, devenind prorectorul Universității de Stat din Leningrad. În 1994, a devenit viceprimar al orașului. S-a stabilit la Moscova în 1996, intrând în echipa prezidențială ca asistent al lui Pavel Borodin, administratorul-șef al Kremlinului. În 1998, președintele Boris Elțin l-a numit pe VI. Putin director al Serviciilor Federale de Securitate, în 1999 – prim-ministru, iar pe 31 decembrie același an a renunțat la funcția de președinte în favoarea noului său protejat. Trei luni mai târziu, a înregistrat o victorie electorală răsunătoare, parțial ca rezultat al succesului său în lupta contra încercării Ceceniei de a se retrage din Federația Rusă. În timpul primului său mandat, VI. Putin a întărit controlul central asupra celor 89 de regiuni și republici ale Rusiei și a redus puterea nepopularilor oameni de afaceri și magnați media din Rusia. A fost reales președinte în 2004 și în 2012, iar între 2008 și 2012, a deținut funcția de prim-ministru. Actualul mandat al lui VI. Putin, al patrulea la număr, de președinte al Federației Ruse expiră în 2024²⁴.

Sunt oare suficiente aceste informații lapidare pentru o judecată obiectivă asupra personalității lui VI. Putin și asupra politicii pe care o promovează? În mod evident, nu. M. Galeotti invocă opinia unui fost ambasador european la Moscova, care afirma relaxat: „Ca să-l înțelegi pe Putin, trebuie pur și simplu să-i înțelegi pregătirea la KGB”, acest fapt deprimant ilustrând cu toată claritatea eșecurile atât de frecvente ale diplomației occidentale în a înțelege „tabloul complexității lui Vladimir Putin și, prin el, al Rusiei actuale”²⁵.

Este VI. Putin un autocrat nemilos sau salvatorul unei națiuni asediate? Un veteran KGB, sau creștin evlavios? Un mare maestru al geopoliticii globale sau un cleptocrat narcisist? Cine este, în fond, actualul șef de la Kremlin, văzut drept cel mai periculos om din lume? Așa să fie cu adevărat? Și ce planuri are? Iată doar câteva întrebări de mare actualitate formulate de M. Galeotti în lucrarea în care încearcă să formuleze și unele răspunsuri argumentate și de credibile.

În parte, motivația autorului de a scrie această carte a fost frustrarea față de caricaturile simpliste și atât de des utilizate – nu numai în Occident – în încercarea de a înțelege acest controversat și imprevizibil protagonist al politicii mondiale, care își apără intimitatea cu ferocitate, atât în interes personal, cât și dintr-un calcul politic bine gândit, astfel încât distanța pe care-o impune tuturor să-i facă să-și imagineze „propriul Putin”.

Spre deosebire de alți cercetători, M. Galeotti prezintă o imagine complexă a lui VI. Putin și, prin aceasta, un tablou real și credibil al Rusiei actuale. Evident, autorul nu pretinde să fi înțeles totul și nici că toți ceilalți observatori se înșală. A studiat, însă, Rusia și locuitorii ei nu numai din surse documentare și istoriografice originale, ci a observat-o pe parcursul mai multor decenii de relații diverse – „am călătorit acolo și am vorbit cu toată lumea cu care am avut ocazia, de la polițiști din provincie la oficiali de la Moscova, m-am îmbătat împreună cu rușii și am dat șpagă atunci când am

²⁴ M. Stürmer, *Putin și noua Rusie*, Litera Internațional, București, 2009, pp. 55-56.

²⁵ M. Galeotti, *Hai să vorbim despre Putin! Ce nu înțelege Occidentul...* p. 12.

fost nevoit”²⁶, rezultând, în consecință, o carte pentru toți cei curioși în legătură cu această figură enigmatică și dornici să înțeleagă de ce s-a creat atâta vâlvă și isterie în jurul lui Putin.

Ideea centrală și, în aparență, paradoxală, dezvoltată de autor în cuprinsul lucrării este că poporul rus trebuie privit nu numai ca o victimă nevinovată, dar și, în egală măsură, ca susținător devotat al lui VI. Putin. Alegerile din 2000, bunăoară, au fost câștigate de VI. Putin nu numai ca urmare a presiunii extraordinare a statului și a absenței unei alternative viabile, ci și datorită unui sprijin real al alegătorului. Oricât de mare ar fi fost simpatia de care se bucura B. Elțin, comportamentul său din ce în ce mai ciudat era evident pentru toată lumea. În plus, războiul care mocnea în Caucazul de Nord și o serie de atentate teroriste misterioase – despre care se crede că ar fi fost aranjate de susținătorii lui VI. Putin ca să sperie populația și să-i determine să voteze un candidat pentru care securitatea era o prioritate – i-au împins pe ruși în căutarea unui apărător credibil (și aparent lucid) al neamului. Pornindu-și ascensiunea în marea politică cu doar vreo 5% de susținători în sondajele de opinie, noul prim-ministru a câștigat, peste un an, prima sa cursă pentru funcția de președinte al Federației Ruse, obținând 52,6% din totalul voturilor exprimate, la o rată de participare de peste 70% dintre persoanele cu drept de vot. În mare măsură, acest succes electoral s-a datorat victoriei în războiul sângeros purtat de Rusia în Caucazul de Nord, care l-a transformat pe VI. Putin într-un „erou național” și „salvator al națiunii”. VI. Putin a avut un noroc ieșit din comun și în timpul primelor sale două mandate prezidențiale, reușind să se justifice în fața electoratului printr-o apropiere a creșterii economice. Mașinăria de propagandă sugera continuu electoratului că nu piața mondială, globalizarea sau cererea din partea lumii industrializate erau cele ce duceau la creșterea economică a Rusiei, ci înțelepciunea conducătorilor de la Kremlin, Gazprom și serviciile secrete de informații. Or, în timpul primelor sale două mandate, în timp ce Occidentul era preocupat de „războiul global împotriva terorismului” și prețul petrolului și al gazelor era ridicat, VI. Putin a fost liber să facă orice dorea acasă. Profiturile i-au permis să ofere o calitate mai bună a vieții rușilor de rând, să investească în armată și să-și fidelizeze elita, care închidea ochii la derapaje în schimbul propriei îmbogățiri. Cu implicarea din culise a lui VI. Putin au fost înființate câteva partide care se declarau de opoziție, iar opoziții reali au fost eliminați ori marginalizați. În scurt timp, noua ordine instituită de liderul de la Kremlin, calificată de critici drept „demokrată” sau „democrație gestionată”, a început să sacrifice tot mai multe elemente fundamentale ale democrației, suprimând orice alternative viabile și păstrând doar legitimarea formală prin vot. Ironia face că, cel mai probabil, chiar dacă alegerile ar fi fost libere și corecte, acestea ar fi fost câștigate tot de VI. Putin.

Așa cum pe bună dreptate afirmă M. Galeotti, VI. Putin și-a dorit nu o simplă victorie, ci o adevărată încoronare, reușind să-i determine pe ruși să-l venereze tocmai pentru că i-a făcut să simtă că țara lor contează din nou în lume. Desigur, venerația de care încă se bucură VI. Putin la nivel național (dincolo de faptul că pare mai degrabă un fel de *sindrom Stockholm*²⁷) nu înseamnă că rușii îl vor susține veșnic,

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ Simpatie perversă pe care victimele unei răpiri o pot nutri pentru răpitorii lor.

mai ales dacă vor ajunge în punctul în care vor constata că nu le mai poate oferi lor și copiilor lor genul de viață la care se așteaptă. În această privință, istoria recentă oferă suficiente exemple de migrare a preferințelor electorale ale publicului de la un actor politic la altul, cel mai pregnant fiind cazul celebrului premier britanic Winston Churchill. Deși celebrul om politic a fost tratat cu un deosebit respect și entuziasm de către poporul britanic, fiind considerat arhitectul supraviețuirii și al victoriei în anii sumbri ai celui de-al Doilea Război Mondial, britanicii au votat ca W. Churchill să plece din funcție, făcând astfel diferența între respectul față de el ca persoană și faptul că el și Partidul Conservator nu le mai puteau asigura viitorul dorit. Prin contrast, perspectiva ca V. Putin să părăsească funcția ca urmare a pierderii alegerilor este atât de mică încât pare de neconceput. M. Galeotti consideră totuși că poporul rus este pe deplin capabil să facă distincția necesară și corectă între nuanțele politice.

Întreaga analiză a lui M. Galeotti demonstrează că e greu de conceput o îmbunătățire substanțială a relațiilor Occidentului cu Rusia, atât timp cât V. Putin se află la Kremlin. Este evident că V. Putin este decis să recurgă la orice pentru a se menține la putere, războiul sângeros declanșat împotriva Ucrainei constituind un exemplu elocvent în această privință. La fel de evident însă este și adevărul că țarul nu e veșnic, dat fiind că provocările cu care se confruntă devin tot mai numeroase și mai grave: impasul politic în care s-a pomenit, împotmolindu-și trupele militare într-un război irațional declanșat împotriva Ucrainei vecine; necesitatea diversificării unei economii cu productivitate scăzută, care continuă să rămână prea dependentă de petrol și gaze și tot mai izolată de investițiile și tehnologia occidentale; gestionarea ineficientă a crizei demografice și a fenomenului sărăciei care ia o amploare tot mai mare.

Și totuși, chiar dacă finalul carierei sale politice se întrevide tot mai clar, M. Galeotti consideră – și pe bună dreptate – că trebuie să vorbim despre V. Putin chiar și atunci când el nu va mai fi, deoarece Occidentul s-ar putea să se confrunte în viitorul apropiat cu o Rusie putinistă chiar și fără Putin: „pe lângă faptul că a cultivat o generație politică de mini-Putini, unul dintre motivele fundamentale pentru longevitatea sa în funcție este acela că el întruchipează și canalizează sentimente împărtășite de majoritatea rușilor”²⁸. Tocmai din aceste considerente, necesitatea de a ține în frâu răul pe care Rusia îl poate face în continuare Europei și Occidentului în ansamblu, reducerea la minimum a ocaziilor lui V. Putin de a pune la cale noi ticăloșii reprezintă, în accepția cercetătorului britanic, cea mai bună soluție la care se poate spera, oricât de pesimistă și de lipsită de ambiție pare să fie o astfel de strategie.

²⁸ M. Galeotti, *Hai să vorbim despre Putin! Ce nu înțelege Occidentul...*, p. 142.

БОЛЬШОЕ ПРИЧЕРНОМОРЬЕ НА ПУТИ К ЕВРОПЕЙСКОЙ СИСТЕМЕ БЕЗОПАСНОСТИ

BLACK SEA REGION ON THE WAY TO A EUROPEAN SECURITY SYSTEM

Георгий Бянов

ABSTRACT: The article considers the problematic issues of Black Sea security in order to address persistent Russian aggression, the apotheosis of which was the large-scale armed invasion of Ukraine by the Russian Federation in February 2022. The article's text gives a brief historical overview of Russian expansion in the Black Sea region and identifies its primary objectives, which have remained mostly unchanged over the past century. The author draws a number of conclusions and practical recommendations that, if followed, will significantly lessen the risks posed by the Russian Federation's destructive militaristic position, which represents a serious threat to the European security architecture and the world as a whole.

KEYWORDS: Black Sea Security, Russian aggression, Ukraine, NATO.

1. Метаморфозы черноморской безопасности

Постоянные метаморфозы Черного моря от Понта Аксинского (негостеприимного) к Понту Эвксинскому (гостеприимному), от устойчивого развития к нестабильности, и обратно, были и остаются неизменной визитной карточкой региона с момента появления в нем древних греков и начала эпохи письменной истории.

Доминанта черноморской военно-политической нестабильности обусловлена периодическими всплесками российской военной агрессии. С конца XX века она постоянно проявлялась в виде военной и иной поддержки, сформированных при российском участии сепаратистских анклавов в грузинской Абхазии, Южной Осетии и приднестровском регионе Республики Молдова.

Курс на дестабилизацию, формирование и поддержку очагов нестабильности в Северном Причерноморье стал основным элементом стратегии основным элементом стратегии Российской Федерации (РФ) в противодействии европейскому и евроатлантическому выбору стран региона. Любые проекты, связанные с усилением европейского экономического вектора в Черноморском регионе, вызывали крайне негативную реакцию Москвы, рассматривались как вызов её интересам¹.

Россия пыталась противопоставить Европе контролируемый ею региональный хаос, пояс военно-политической нестабильности, серые зоны, насыщенные пророссийскими сепаратистскими анклавами. Повышение степени конфликтности региона, вплоть до разжигания вооруженных конфликтов и войн стало основным приоритетом российской внешней политики.

В 2008 г. после тщательно спланированной провокации, Российская Федерация открыто вторглась в Грузию, а в 2014 г., с использованием гибридных методов, незаконно оккупировала Крымский полуостров и устроила военный конфликт на востоке Украины. В 2022 г., используя захваченный Крым как плацдарм, Россия развязала беспрецедентную, со времен Второй мировой войны, широко-масштабную вооруженную агрессию против Украины.

¹ С. Жильцов, *ЕС расширяет черноморские инициативы*. [Электронный ресурс], in *Независимая газета*, 27.06.2011. – Режим доступа: https://www.ng.ru/courier/2011-06-27/9_es.html

Опыт последних десятилетий свидетельствует о том, что развязывание больших и малых войн в духе политики «бонапартизма» образца середины XIX в., где Владимир Путин - а-ля Наполеон III является существенным элементом политики Кремля и рассматривается им в качестве одного из основных средств поддержки существования политического режима. Средняя дистанция между постоянными войнами, которые ведет Российская Федерация, составляет от 6 до 8 лет. Большинство этих конфликтов, в той или иной степени, связано с черноморским регионом.

В тоже время приходится констатировать, что комплексная дестабилизация Черноморского региона стала возможной вследствие недооценки готовности РФ к деструктивным действиям и явной недостаточности предпринятых для сдерживания ее агрессивной политики усилий. Так, несмотря на вышеупомянутые факты российской военной угрозы в Черном море, длительное время для НАТО приоритетной оставалась Балтика, где все было относительно спокойно. Черноморский регион находился на периферии военно-политического внимания стран Североатлантического Альянса.

Проблема дефиниции Черноморья как периферийного района, в особенности, что касается северной его части, носит ярко выраженный тенденциозный характер и находит множество аллюзий в древней и ранней европейской истории. В Илиаде Гомера здесь - край ойкумены - земли обитаемой, «дивных доителей кобылиц млекоедов, и абиев, справедливейших из людей»².

В поздне-римское время - граница империи, лимес, где римские легионы безуспешно пытались сдержать полчища варваров: гуннов, готов, аланов, вандалов, которые, в конце концов, прорвали границу и взяли Рим.

Прямой связи между древними и современными оценками значимости черноморского региона для судеб Европы, естественно, нет, но довлеющий образ периферийности до последнего времени оставался константой в системе координат европейской безопасности.

Достаточно долго этот образ поддерживал иллюзию, что стабильность здесь сравнительно легко может быть достигнута, ибо, как правило, на периферии ничего сложного и важного для судеб мира в принципе происходить не может, все главные события происходят в центре. Возможно, такая эгоцентристская трактовка в итоге и привела к недооценке растущих угроз.

Вместе с тем, попытки сделать черноморский регион пространством мира и взаимовыгодного сотрудничества предпринимались с начала тех же 90-х гг. На финальном этапе холодной войны, в 1990 г., когда казалось, что угроза ядерной войны окончательно ликвидирована. Большой черноморский регион (БЧР) заявил о себе как новая общность. Турция, СССР, Румыния и Болгария дали старт масштабному и амбициозному проекту – Черноморскому экономическому сотрудничеству (ЧЭС). А в 1992 г., уже после исчезновения СССР с политической карты мира, в Стамбуле было принято Заявление о том, что ЧЭС обеспечит в регионе «мир, стабильность и процветание, а также более высокий уровень интеграции его участников в мировую экономику»³. В Босфорской декларации, принятой тогда же, говорилось о необходимости мирного разрешения всех существующих споров в соответствии с документами Хельсинки и принципами демократии, приверженность которым должна облегчить процессы европей-

² В.В. Латышев, *Известия древних писателей о Скифии и Кавказе*, in *Вестник древней истории*, 1947, nr. 1, p. 280.

³ The Summit Declaration of the BSEC. Istanbul 25 June 1992. [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwi67eyQwoaAAxWl_rsiHeOmAiQQFnoECCIQAQ&url=http%3A%2F%2Fwww.bsec-organization.org%2FUploadedDocuments%2FBsecAtAGlance%2F1stanbul1992New.pdf&usq=AOvVaw3AL1yQKRmmJMvnt0WlglMY&opi=89978449

ской интеграции⁴. В мае 1999 г. после принятия и ратифицирования устава был завершен процесс формирования ОЧЭС.

В организацию вошли 12 стран (Азербайджан, Албания, Армения, Болгария, Греция, Грузия, Молдова, Румыния, Россия, Турция, Сербия, Украина), которые должны были сконцентрировать свои усилия на целях по поддержке экономического сотрудничества мира и согласия в БЧР. В рамках ОЧЭС осуществлялось сотрудничество правительственных ведомств, парламентариев, бизнес кругов. В 2007 г. после вхождения Болгарии и Румынии в ЕС, Евросоюз получил статус наблюдателя в организации. В апреле 2007 г. Европейская комиссия разработала документ «Черноморская синергия», который, по сути, являлся дополнением к Европейской политике соседства⁵.

Этот документ был подписан всеми участниками ОЧЭС, кроме, собственно, России. Российская Федерация готовилась к вторжению в Грузию, налаживание добрососедских отношений в планы РФ не входило.

ОЧЭС была создана как «организация неполитического характера». У нее не было инструментов, чтобы отстоять поставленные цели и препятствовать ползучей деструкции и нестабильности в регионе, которая к тому же исходила от одного из участников этой организации.

После 2008 г. и событий в Грузии в европейском сообществе возросло понимание важности черноморского региона и характера существующих угроз. Так, в резолюции Европарламента от 20 января 2011 г. отмечалось, что этот район является «стратегически важным мостом, соединяющим Европу с бассейном Каспийского моря, Центральной Азией, Ближним Востоком, Юго-Восточной Азией и Китаем». Чёрное море «частично является внутренним для ЕС, а географически в основном европейским»⁶. Европейские цели политики добрососедства также не были реализованы вследствие противодействия со стороны РФ.

В итоге, с сожалением приходится констатировать, что, спустя 33 года, несмотря на предпринятые усилия, Большой черноморский регион в 2023 г. находится гораздо дальше от пространства мира, стабильности и развития, чем это было в 1990 г.

Призраки ядерной угрозы, вследствие неоднократно предпринимаемых РФ попыток информационного шантажа вновь, как и в период холодной войны, нависли над регионом.

Северная часть Причерноморья вследствие российского вторжения в Украину стала ареной кровопролитных сражений, зоной гуманитарной и экологической катастрофы, где продолжают гибнуть мирные жители, граждане Украины, женщины и дети. Согласно Базе данных по международным доказательствам преступлений (CICED), которая работает с марта 2022 г. при содействии и финансировании Евростата, в Украине зарегистрировано свыше 71 000 предполагаемых военных преступлений, совершенных российской армией⁷.

⁴ The Bosphorus Statement. Istanbul, 25 June 1992. [Электронный ресурс] - Режим доступа: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjYXegISAAXIGRAIHeeFCSQFnoECBEQAQ&url=http%3A%2F%2Fwww.bsec-organization.org%2FUploadedDocuments%2FBsecAtAGlance%2F1992%2520Bosphorus.pdf&usq=AOvVaw3YYPc1EuFbVPikYmkpUMe&opi=89978449>

⁵ Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. Black Sea Synergy – a new regional cooperation initiative - 11.04.2007 (COM.2007.0160). [Электронный ресурс] - Режим доступа: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjKsbaNxYaAAxWC7rsIH566BY-8QFnoECA0QAQ&url=https%3A%2F%2Feur-lex.europa.eu%2Flegal-content%2FEN%2FTXT%2FPDF%2F%3Furi%3D-CELEX%3A52007DC0160%26from%3DSV&usq=AOvVaw3IEWump2a4aVKZO6qPFhNa&opi=89978449>

⁶ European Parliament resolution of 20 January 2011 on an EU Strategy for the Black Sea. [Электронный ресурс] – 2011. - Режим доступа: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-7-2011-0025_EN.html

⁷ М. Барановская, *Военные преступления в Украине. Кто помогает расследованию?* – DW - 23.02.2023: [Электронный ресурс] - Режим доступа:

2. «Drang nah Suden»: ретроспектива российской экспансии

С момента становления Российской империи, на протяжении более чем трех столетий, Черноморский регион являлся одним из главных приоритетов имперской внешней политики. С XVII по XXI вв. в Москве неоднократно менялись формы государственного устройства и кардинально трансформировались политические декорации. На месте Российской империи возник тоталитарный СССР, из советских руин появилась Российская Федерация, а суть экспансионистской политики Кремля оставалась неизменной. Российский «Drang nah Suden», натиск на юг, в Черноморский регион реализовывался в зависимости от обстоятельств под разными лозунгами. В том числе под идеологическим прикрытием «греческого проекта», необходимости окончательного решения так называемого «восточного», т.е. турецкого вопроса, защиты и освобождения славянских народов Балканского полуострова от османского ига. Затем, в качестве получения преференций СССР от участия в антигитлеровской коалиции и решающей роли в разгроме нацистской Германии во Второй мировой войне. В XXI в. на первый план российский агрессор вывел вопросы «защиты прав русскоязычного населения», возвращения «исконно» русских земель, «родных гаваней», которые находились под контролем Российской империи/СССР ничтожно малые для истории сроки. В случае Крыма – это чуть более 200 лет с 1783 по 1991 гг. (для сравнения Турция через своего вассала - Крымское ханство, владела полуостровом 299 лет, с 1475 по 1774 гг.).

Военно-стратегические аспекты, касающиеся овладения Северным Причерноморьем, контроля над Босфорским и Дарданельским проливами, занимали первенствующее место в российской внешнеполитической доктрине на протяжении последних 300 лет.

Опуская события XV века, когда царь Иван III женился на представительнице византийской императорской династии Зое Палеолог и в Московии чуть позднее уже при Василии III, вместе с претензиями на византийское наследство появилась концепция «Москва – третий Рим»⁸. Наиболее ярко и последовательно планы экспансии России на черноморском направлении проявились в XVII (Крымские походы Голицына) и XVIII веке, в особенности в «греческом проекте» российской императрицы Екатерины II.

Примечательно, что российский «Drang nah Suden» осуществлялся под лозунгами необходимости защиты своих земель, восстановления истинной религии - православия в Константинополе, ниспровержения варварского владычества Турции, освоения будто бы никем не занятых земель Северного Причерноморья, которые в российской доктрине именовались «Диким полем» - пустыней, куда российские колонизаторы якобы принесли свет своей цивилизации.

Любопытно, что такая трактовка, служившая прикрытием российской агрессии в XVII - XVIII веках и позднее, довольно широко распространена в работах современных российских ученых. Так, в коллективной монографии сотрудников Института российской истории РАН «Россия и Черноморские проливы XVIII–XX вв.» утверждается, что «Россия и в допетровскую эпоху проводила весьма своеобразную экспансию на полупустынные просторы Дикого поля. Своео-

<https://www.dw.com/ru/voennye-prestupleniya-rf-v-ukraine-kak-evroust-pomogaet-ih-rassledovat/a-64802474>

⁸ А. Корневский, *Идеологема отложенного спроса, или сколько раз «изобретали» теорию «Москва – Третий Рим»?* // Исторический курьер, in nr.4, 2022, p. 219.

бразие заключалось в том, что эти пространства не принадлежали ни одному государству, ни одному народу. Постепенная трансформация геополитической проблемы обороны южной границы в проблему борьбы за выход к Черному морю началась после воссоединения России с Украиной в 1654 г. и успешного завершения русско-польской войны за Украину»⁹. Логика идеологов российской экспансии в XVIII и XXI вв. не претерпела существенных изменений.

«Греческий проект» Екатерины II вывел российскую черноморскую экспансию на новый уровень с четко обозначенными целями, которые предполагали обеспечение российского контроля над черноморскими проливами, восстановление под патронатом российской империи греческой монархии с центром в Константинополе. Цели проекта были предельно ясно изложены в письме Екатерины II австрийскому императору Иосифу II от 10 сентября 1782 г.: «Ваше императорское величество не откажет мне в поддержке в восстановлении Греческой монархии на обломках рухнувшего варварского (турецкого) правления, здесь господствующего, при вполне определенно выраженном с моей стороны условии – сохранять эту восстановленную монархию в полной независимости от моей, утвердив там моего младшего внука, великого князя Константина, который, в свою очередь, обязуется в тоже время никогда не претендовать на российскую монархию»¹⁰.

Отметим, что в XVIII веке в ходе российской экспансии тема возвращения «исконно русских земель» по причине своей полной абсурдности не звучала, основной тезис – борьба просвещенного абсолютизма с варварами.

По мнению российского исследователя Зорина, «греческий проект» существовал ко времени рождения великого князя Константина Павловича в 1779 г. уже в достаточно разработанном виде»¹¹.

Ему не суждено было осуществиться, кроме прочего, и вследствие событий Великой французской революции, которая спроецировала внимание Российской империи на Европу. В 1791 г. Екатерина II заключила с Османской империей Ясский мир, по которому Россия получила все Северное Причерноморье, включая Крымский полуостров.

Дальнейшим продолжением «Drang nah Suden» и «греческого проекта» стала неудачная попытка российского императора Николая I решить турецкий вопрос и захватить черноморские проливы в ходе Крымской войны, закончившейся для России фиаско. Поводом для этой войны стал конфликт вокруг контроля над церковью Рождества Христова в Вифлееме, что также указывало на византийскую подоплеку и пропагандистские греческие мотивы российской имперской политики.

Тема российского устремления к черноморским проливам нашла свое соответствующее отражение и в двух мировых войнах XX века.

В 1915 г. было заключено англо-франко-русское соглашение о передаче России Константинополя и Черноморских проливов в случае победы Антанты над Тройственным союзом¹².

⁹ *Россия и Черноморские проливы XVIII–XX вв., Междунар. отношения*, Moscova, 1999, p.65.

¹⁰ В. Виноградов, *Мечтания и действительность: о греческих проектах Екатерины II и Александра I*, in *Век Екатерины II*. РАН, Moscova, 1998, p.58.

¹¹ А. Зорин, *Кормя двуглавого орла... Литература и государственная идеология в России в последней трети XVIII – первой трети XIX века*, Moscova, 2001, p.33.

¹² Н. Васильева, *Черноморские проливы – императив российской/советской внешней политики в Восточном Средиземноморье: мифы и геополитические реалии (первая половина XX в.)*, in *Славяне и Россия: Проблемы*

Вопрос черноморских проливов в контексте перспектив расширения советского военного присутствия будировался СССР, в процессе переговоров о послевоенном устройстве мира. На Потсдамской конференции в июле 1945 г. И. Сталин в неформальных разговорах с У. Черчиллем пытался пролоббировать создание советской военной базы на Босфоре. С 1946 по 1953 гг. длился так называемый советско-турецкий кризис черноморских проливов, вызванный стремлением СССР получить преференции для советских кораблей при прохождении Босфора и Дарданелл. Таким образом, СССР пытался добиться пересмотра конвенции Монте-Карло 1936 г., которая регулирует процесс прохождения черноморских проливов. Эта задача фигурирует в основополагающих документах российской морской доктрины и по сей день.

Советская позиция о том, что режим проливов должен предоставлять преференции Турции и России, как двум государствам, контролирующим большую часть черноморского бассейна и сегодня широко распространена в российском экспертном и политическом сообществе. Отсутствие такого контроля рассматривается как определенный риск, угроза безопасности, которая затрагивает интересы России в Черном и Средиземном море. «Геополитическая сложность вопроса о Проливах для России обусловлена тем, что горловина Черного моря целиком находится в руках другой прибрежной державы, Турции, которая практически выступает в роли стража Проливов. Таким образом, Проливы для России – это своего рода «ключи» от Черного моря к Средиземному»¹³.

В постсоветский период политика РФ сохранила определенную преемственность с предыдущим периодом. В тоже время, в ней появились и новые реваншистские черты, актуализированные В. Путиным на фоне проигранной СССР холодной войны.

Стратегическими целями российской экспансии стали: наращивание российского влияния в Северном Причерноморье; модернизация и увеличение потенциала Черноморского флота (ЧФ) РФ; вовлечение постсоветского пространства в орбиту российского влияния; формирование предпосылок для реставрации российской (советской) империи путем осуществления государственных переворотов, оккупации территорий суверенных государств; нейтрализация НАТО; блокирование европейских инициатив, в том числе с использованием пояса контролируемых РФ сепаратистских анклавов; переключение нефтяного и газового транзита из Каспийского региона и Центральной Азии на российскую территорию; активизация российско-турецкого сотрудничества; обеспечение преференций для прохождения российских судов через черноморские проливы.

В эпицентре деструктивной российской активности оказались Грузия, Молдова и Украина. С учетом далеко идущих экспансионистских целей РФ в Причерноморье, российская политика касательно Украины на первоначальном этапе касалась проблематики ЧФ РФ и формирования пророссийских позиций в Крыму. Одновременно Кремль начал тестировать готовность и реакцию Украины к отражению различных форм российской агрессии.

В 1995 г. на Крымском полуострове была ликвидирована сепаратистская угроза. Лидер регионального политического блока «Россия» - Юрий Мешков 1994 г. победил на выборах в Крыму, восстановил действие Конституции Крыма в редакции от 6 мая 1992 г. Этот документ определял полуостров в составе

войны и мира на Балканах. XVIII-XXI вв. Moscova, 2017, p.411.

¹³ Ibidem, p.408.

Украины, но предусматривал широкую автономию, включая договорные отношения с Киевом, наличие собственного гражданства, правоохранительной и судебной системы, а также неприкосновенность территории Крыма¹⁴. Россия действовала и действует по шаблонам. Примечательно, что Мешков ввел в обиход название «Республика Крым», которое спустя 20 лет вновь было установлено Российской Федерацией после незаконной оккупации Крыма в 2014 г. Генеральная прокуратура Украины возбудила уголовное дело в отношении Мешкова. В марте 1995 г., он был задержан и депортирован в Москву.

На фоне неудач с распространением сепаратистских тенденций на Крымском полуострове Москве удалось добиться подвижек для ЧФ РФ. 28 мая 1997 года в Киеве было подписано Соглашение между Россией и Украиной по Черноморскому флоту¹⁵.

Договор определил принцип раздела флота, условия его пребывания на территории Украины до 2017 года.

Военная база РФ в Крыму оставляла российской стороне потенциальные возможности для развертывания военных контингентов в целях установления военного контроля над ключевыми объектами Крымского полуострова, что и было реализовано РФ в 2014 г. в ходе вероломной гибридной атаки на украинскую государственность.

В марте 2000 года В. Путин утвердил «Основы политики Российской Федерации в области военно-морской деятельности на период до 2010 года»¹⁶. В документе говорилось о традиционных целях российской политики: обеспечении гарантированного выхода России к международным морским коммуникациям в Чёрном море, свободном проходе Проливов, а также «укреплении международно-правового статуса и обеспечении деятельности Черноморского флота».

В июле 2001 была утверждена Морская доктрина Российской Федерации на период до 2020 года, где была поставлена задача «совершенствования правовой базы функционирования Черноморского флота Российской Федерации на территории Украины», сохранения города Севастополя в качестве его главной базы.

Осенью 2003 в украинско-российских отношениях разгорелся конфликт в связи с провокационным сооружением Российской Федерацией дамбы со стороны материковой России к украинскому острову Тузла в Керченском проливе. Конфликт был остановлен, но не урегулирован, несмотря на подписание президентами Украины и России в декабре 2003 «Договора о сотрудничестве в использовании Азовского моря и Керченского пролива»¹⁷.

В 2007 г. российской стороной были сформулированы основные угрозы военной безопасности с морских направлений, где готовившийся к агрессии хищник традиционно обозначил себя как жертву. К главным угрозам главком ВМФ РФ В. Масорин отнес «ограничение возможности выхода РФ к ресурсам и пространствам Мирового океана, международным магистральным морским коммуникациям, особенно... в Черном море; неурегулированность целого ряда

¹⁴ Н. Семена, «Мешковщина» как первый постсоветский триумф популизма в Крыму [Электронный ресурс]: Крым реалии - 31.01.2022. – Режим доступа: <https://ru.krymr.com/a/krym-yuriy-meshkov-referendum-konstitutsiya-ukraina-rossiya-populizm/31679893.html>

¹⁵ Соглашение между Украиной и Российской Федерацией про статус и условия пребывания Черноморского флота Российской Федерации на территории Украины. [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_076#Text

¹⁶ Основы политики Российской Федерации в области военно-морской деятельности на период до 2010 года. [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://flot.com/nowadays/concept/osn_napr.htm

¹⁷ Договор между Украиной и Российской Федерацией о сотрудничестве в использовании Азовского моря и Керченского пролива. [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_205#Text

сложных международно-правовых вопросов, касающихся Азовского, Черного и др. морей, наличие территориальных претензий к РФ со стороны ряда сопредельных государств»¹⁸.

В 2011 году Россия приняла новую госпрограмму модернизации вооружений, в первую очередь средств ПВО и корабельных ракет. Дизельные подводные лодки Черноморского флота были оснащены модернизированными современными системами управления огнем и ракетами большой дальности, которые активно применялись против Украины.

К середине 2000-х гг. Российской Федерации также удалось добиться определенных успехов на одном из стратегических направлений касающихся блокировки деятельности НАТО. В 2006 году Россия и Турция совместно наложили вето на предложение США по расширению программы НАТО «Активные усилия» в зоне Черного моря¹⁹.

События 2008 г. в Грузии продемонстрировали готовность РФ к прямой вооруженной агрессии, а с 2014 г. весь комплекс вопросов, касающихся черноморской политики России, приобрел новое угрожающее для региональной стабильности милитаристское направление. Вследствие незаконной оккупации Крымского полуострова – суверенной территории государства Украина, Российская Федерация значительно расширила сферу своего военного присутствия в черноморском регионе, поставила под угрозу судоходство, начала активную подготовку к использованию Крыма как плацдарма для осуществления дальнейшей военной агрессии против Украины. Оккупация Крымского полуострова позволила России держать под прицелом все Черное море.

После оккупации полуострова Россия и расширила сферу своего влияния в Черном море путем незаконного возведения моста, соединяющего Крым с материковой частью России, строительство которого было завершено в мае 2018 года.

Постоянные дезинформационные кампании РФ преследовали цель создать видимость отсутствия планов и намерений к агрессии, снизить готовность государств Черноморского района к противостоянию растущей российской агрессии.

Одна за другой в 2015 г., а затем в 2022 г. Российской Федерацией были приняты довольно претенциозные морские доктрины, которые были нацелены на усиление российского присутствия в Черном море, строительство новых баз для военно-морских сил на Ближнем Востоке и в Тихоокеанском регионе²⁰.

В июле 2021 Владимир Путин озвучил, написанную от его имени, псевдоисторическую статью «Об историческом единстве русских и украинцев»²¹, в которой российский президент отказывал народу Украины в национальной идентификации, и которая явилась идеологическим обоснованием, а также свидетельством подготовки грядущей агрессии.

Широкомасштабное вооруженное вторжение России в Украину в феврале 2022 г., начатое под предлогом проведения так называемой «специальной военной операции», продемонстрировало окончательный отказ РФ от цивилизованного подхода, практики переговоров и соглашений как средства достижения взаимных компромиссов.

¹⁸ В. Масорин, *Морская доктрина как составная часть военной доктрины РФ*, in *Военная мысль*, 2007, nr. 3, p.35.

¹⁹ Э. Эшба, *Причерноморье: регион соперничества или сотрудничества?* [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/prichernomorie-region-sopernichestva-ili-sotrudnichestva>

²⁰ *Морская доктрина России от 31.07.2022*. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202207310001>

²¹ *Школьная ошибка: российские и украинские историки разбирают статью Путина о единстве народов*. [Электронный ресурс]: BBC – Режим доступа: <https://www.bbc.com/russian/news-57807736>

В рамках российского вторжения и временной оккупации части территорий Украины фиксируются признаки геноцида украинского народа. В частности, это касается незаконного вывоза детей, что является одним из преступлений против человечности и рассматривается европейскими экспертами как один из методов осуществления геноцида.

Впервые, с окончания Второй мировой войны, политика России в причерноморском регионе стала источником новых войн и бедствий, а также серьезной угрозой мировой стабильности.

Российская экспансия в Черноморском регионе - результат планомерных действий, которые имеют многовековую традицию «Drang nach Süden» и направлены на обеспечение тотального господства РФ в Северном Причерноморье, получение свободного доступа к Проливам, блокировку турецких и западных евроатлантических тенденций. Подготовка к войне Кремля против Украины началась спустя несколько лет после обретения ею независимости в 1991 г., пробой сил по раскачиванию внутривнутриполитической ситуации на Крымском полуострове и провоцированием малых конфликтов вроде Тузлы.

С 2008 г. эта экспансия РФ вступила в горячую фазу, которая постепенно (в 2008 - 2014 - 2022 гг.) усилила свое разрушительное воздействие на ситуацию в регионе и в мире в целом.

Позиция РФ не будет иметь предпосылок к улучшению при условии сохранения и консервации существующего там политического режима и отсутствия достаточной активности Запада по обеспечению Черноморской безопасности.

3. НАТО и проблемы Черноморской безопасности

Взрывоопасный конфликтогенный потенциал Черноморского региона, до 2022 г. оставался недооцененным, несмотря на значительное количество фактов и предпосылок к дальнейшей эскалации ситуации.

Темпы поступательного движения в сторону евроатлантической интеграции ряда постсоветских стран в середине 2000-х гг. замедлились.

После краха СССР и окончания холодной войны страны Черноморского региона открыто заявили о своих евроатлантических амбициях, присоединившись в 1994 году к программе НАТО «Партнерство ради мира». В 2004 году Болгария и Румыния вступили в НАТО, а затем, в 2007 году в ЕС. На Бухарестском саммите в апреле 2008 года союзники договорились о том, что и Грузия, и Украина станут союзниками НАТО при условии, что каждая из них выполнит все необходимые требования²². Эта декларация была подтверждена на последующих саммитах НАТО. Вместе с тем, это явилось недостаточным ответом на рост агрессии со стороны Кремля. Удивительно, что достаточно скептическую позицию относительно евроатлантических перспектив Украины в 2008 г. занимала Германия – страна, которая состояла в НАТО несмотря на то, что фактически была разделена вследствие советской оккупации в период Холодной войны. Такое разделение не являлось препятствием для вступления в Альянс при наличии необходимой политической воли. К сожалению, мягкие решения Бухарестского саммита только подтолкнули Россию к агрессии.

О недостаточности предпринятых Западом усилий открыто говорят американские эксперты. Аналитики вашингтонского Центра анализа европейской

²² *Bucharest Summit Declaration*. [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm

политики (СЕРА) в сентябре 2022 г. вынуждены были признать, что «Оборонительные стратегии США обычно не выделяли регион Чёрного моря в отдельную сферу безопасности», а «черноморский регион гораздо чаще оставался в тени ближневосточных горячих точек, теряясь среди проблем и конфликтов на Балканах и в Центральной Азии»²³. Российская Федерация на пути милитаризации региона практически не встречала сопротивления Турции как члена НАТО, которая видимо также недооценила рост российской военной угрозы.

Акцент НАТО на Черном море запоздал, тем не менее, на сегодняшний день в США есть ясное понимание существующей угрозы. Стивен Хоррелл (Steven Horrell), старший научный сотрудник программы трансатлантической обороны и безопасности СЕРА, бывший офицер военно-морской разведки США и сотрудник аппарата военно-морских операций по информационной войне (Chief of Naval Operations for Information Warfare) отмечает, что современная концепция «русского мира», в которую вошли архаичные средневековые тезисы о «Москве, как Третьем Риме», и другие фантазмагии на тему национальной и/или религиозной исключительности «народа-богоносца» – «тесно связана с черноморским регионом»²⁴.

Американские эксперты отмечают, что Россия в постсоветский период в короткие сроки милитаризовала Чёрное море и превратила его бассейн в арену глобальной конкуренции с Западом, чтобы за счет масштабной вооруженной агрессии попытаться вернуть себе статус великой державы.

В этой связи актуальной задачей для Североатлантического Альянса сегодня является разработка новой концепции безопасности НАТО в Чёрном море. Появится ли она на свет в ближайшее время, в чем будут состоять ее основные приоритеты? Сможет ли эта концепция стать препятствием на пути российской агрессии в регионе, надежно обеспечить его военно-политическую стабильность в будущем?

12 июля 2022 г. сенатор от Демократической партии (ДП) штата Нью-Гэмпшир Джин Шахин (Jeanne Shaheen) и сенатор от Республиканской партии (РП) от штата Юта Митт Ромни (Mitt Romney) выступили с законодательной инициативой - «Акт о безопасности Чёрного моря» (Black Sea Security Act of 2022). Законопроект направлен на укрепление интеграции между США и странами Черноморского региона – Болгарией, Грузией, Молдовой, Румынией, Турцией, Украиной; увеличение военной помощи и усиление координации с НАТО и ЕС. В марте 2023 г. «Акт о безопасности Чёрного моря» повторно был внесен в Сенат США (автор законопроекта – сенатор Дж. Шахин (ДП). Соавторы – сенаторы М.Ромни (РП), Т.Тиллис (РП), Д.Дурбин (РП), Р.Викер (РП), Б.Кардин (ДП), А.Кинг (независимый), Дж.Корнин (РП))²⁵.

Согласно сообщению посла Украины в США Оксаны Маркаровой инициатива подчеркивает важность Черноморского региона для национальной безопасности США, а также европейской и глобальной безопасности, на фоне продолжения агрессии России против Украины. Документ предусматривает поддержку «Инициативы трех морей». Через 180 дней после его принятия он требует представить межведомственную стратегию увеличения военной помощи США и координации

²³ Чёрное море: военный полигон России или регион мира? [Электронный ресурс]: Голос Америки – Режим доступа: <https://www.golosameriki.com/a/experts-of-the-center-for-european-policy-analysis/6748447.html><https://www.golosameriki.com/a/experts-of-the-center-for-european-policy-analysis/6748447.html>

²⁴ Чёрное море: военный полигон России или регион мира? [Электронный ресурс]: Голос Америки – Режим доступа: <https://www.golosameriki.com/a/experts-of-the-center-for-european-policy-analysis/6748447.html>

²⁵ Black Sea Security Act of 2023. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.congress.gov/bill/118th-congress/senate-bill/804>

с НАТО и ЕС, а также углубление экономических связей, укрепление демократии, экономической безопасности и усиление помощи в сфере безопасности странам региона, активизацию борьбы с дезинформацией и пропагандой РФ.

Развитие ситуации в Украине на фоне неудач российского вторжения обострили риторику РФ относительно возможности нанесения ударов по странам, которые не являются участниками конфликта.

Такую перспективу в июне с.г. в плане нанесения Россией возможного ракетного удара по молдавскому порту Джурджулешты озвучил подконтрольный Москве «глава» марионеточного «правительства» Херсонской области, коллаборант Владимир Сальдо²⁶. Наряду с постоянными попытками ядерного шантажа РФ, эти тенденции обусловили необходимость кардинального пересмотра политики НАТО в регионе.

В широком контексте Черное море рассматривается западными экспертами как зона раскола между востоком и западом, где произошло не менее десяти конфликтов, кульминацией которых стало полномасштабное вторжение России в Украину 24 февраля 2022 года.

Очень интересный и содержательный анализ проблем Черноморской безопасности, прежде всего, в контексте осознания российской угрозы содержится в недавней аналитической работе Лорда Марка Ланкастера Кимболтона (Великобритания; 05.05.2023) «2023 - Тревожные воды – как российская война в Украине изменила Черноморскую безопасность», где Черное море трактуется как линия разлома между Западом и Востоком, которая загорелась огнями военных конфликтов в последующий за распадом СССР период²⁷. Лорд Марк Ланкастер, в частности отмечает, что незаконная оккупация Крымского полуострова Россией в 2014 году позволила российскому Черноморскому флоту фактически захватить все Черное море²⁸.

Россия использовала свое доминирование в черноморском бассейне после 2014 года для организации военных операций в Сирии, Ливии и усиления присутствия в Средиземноморье.

Тем не менее, несмотря на растущую проблему на юго-восточном фланге, после 2014 года политика НАТО в основном была сосредоточена на укреплении предполагаемых угроз в регионе Балтийского моря.

Причины такого дисбаланса, по мнению британского эксперта, заключаются в отсутствии консенсуса у союзников, особенно среди черноморских союзников НАТО, в отношении оптимальной позиции НАТО в Черноморском регионе. Вместе с тем, полномасштабное вторжение России в Украину в 2022 году настолько потрясло союзников, что они пересмотрели свою позицию в регионе, что привело к нескольким новым инициативам по укреплению регионального потенциала обороны и сдерживания в Болгарии и Румынии. Однако НАТО необходимо сделать гораздо больше, чтобы заблокировать военный потенциал Российской Федерации, способный подвергать риску ударов гражданскую инфраструктуру Украины и угрожать ей новым вторжением после завершения этой войны. Среди рекомендаций предлагаются: целенаправленная стратегия НАТО для Черноморского региона, подкреплённая надёжным региональным планом

²⁶ Сальдо пообещал «серьезный ответ» на удар по Чонгарскому мосту. [Электронный ресурс] – Коммерсантъ - Режим доступа: <https://www.kommersant.ru/doc/6056290>

²⁷ 2023 – Troubled waters – how Russia's war in Ukraine changes Black Sea security. NATO Parliamentary Assembly [Электронный ресурс] - Режим доступа: <https://www.nato-pa.int/document/2023-black-sea-security-report-lancaster-020-dscfc>

²⁸ Ibidem

обороны; усиление передовых средств реагирования, включая современные системы противовоздушной и противоракетной обороны; оказание поддержки уязвимым партнерам региона.

Незаконная оккупация Крымского полуострова Россией в 2014 году подтолкнула союзников к более решительным действиям, были минимизированы контакты с РФ. Совет «НАТО – Россия» остался одним из немногих механизмов для обмена мнениями.

В позициях стран НАТО в Черноморском регионе есть определенные различия в трактовках собственной роли по обеспечению безопасности. Турция в консервативном русле сохраняет твердую приверженность прежним традиционным структурам и позициям, которые доминировали в регионе во второй половине XX века. Румыния выступает флагманом более активного продвижения НАТО. Болгария не торопилась форсировать события, во многом, ввиду сложностей внутривосточной ситуации в начале 20-х гг. Еще в 2016 году президент Румынии Клаус Йоханнис предложил создать объединенный Черноморский флот НАТО под руководством прибрежных государств Черного бассейна²⁹.

Однако Болгария и Турция публично отказались присоединиться, что сделало это невозможным. Эти тенденции в некоторой степени негативно повлияли на возможности сформировать адекватный ответ на вызов растущей российской угрозы.

Последним военным кораблем НАТО в Черном море до полномасштабного вторжения России в Украину был французский фрегат «Овернь», который патрулировал бассейн со середины декабря 2021 года по январь 2022 года³⁰.

4. Выводы и рекомендации

Черноморский регион представляет собой центральную ось российской военно-политической экспансии, развитие которой представляет угрозу мировой стабильности. Развязанная Россией широкомасштабная война против Украины имеет огромный потенциал эскалации, который нельзя не принимать во внимание.

После полномасштабного вторжения РФ в Украину в 2022 году, механизмы основных платформ регулирующих ситуацию в северной части Черноморского бассейна оказались неработоспособными и не действенными. Черное море стало линией стратегического разлома между Россией и Евроатлантическим миром. Дальнейшая безнаказанная экспансия РФ может способствовать окончательному превращению Азовского моря в «русское озеро» и создаст предпосылки для дальнейшего российского военно-политического давления на Черноморские Проливы.

Для достижения поставленных целей Россия может использовать деструктивные методы разжигания замороженных конфликтов между странами, игру на противоречиях (США – Турция; Украина – Румыния), коррумпируя элит, фэйковой защиты, так называемых, гуманитарных прав русскоязычных, либо иных, в зависимости от конъюнктуры, национальных меньшинств (абхазы и осетины Северного Кавказа) региона.

²⁹ M. Chiriac, M. Cheresheva, *Black Sea Flotilla Fiasco Worsens Region's Tensions*. [Электронный ресурс] - Режим доступа:

<https://balkaninsight.com/2016/06/28/black-sea-flotilla-fiasco-worsens-region-s-tensions-06-27-2016/>

³⁰ *Bosphorus Naval News, "Foreign Warships On Bosphorus in 2021"*, in *Turkish Navy*, 31 December 2021. [Электронный ресурс] - Режим доступа:

<https://turkishnavy.net/foreign-warship-on-bosphorus/foreign-warship-on-bosphorus-in-2021/>

Вместе с тем, Черное море уже в первый год войны показало слабость морских позиций России. Так, фраза, сказанная в первый день войны украинским пограничником с острова Змеиный в ответ на предложение русского корабля сдаться, стала одним из символов сопротивления российской агрессии. За первые три месяца войны украинская армия потопила пять российских военных кораблей, включая любимый корабль Путина - флагман Черноморского флота России «Москва».

В октябре 2022 г. удар по Керченскому мосту вывел из строя один из основных участков и парализовал на некоторое время его работу. В июле состоялась еще одна успешная атака на мост. На сегодняшний день Украина благодаря западной военной помощи пытается взять под огневой контроль основные артерии связывающие Крымский полуостров с РФ.

Уязвимость России создает предпосылки для стабилизации ситуации. На протяжении последних нескольких лет Владимир Путин ясно дал понять, что дипломатический путь РФ не интересует, а стратегические цели России в Черном море не изменятся. В ответ на вызовы российской агрессии Украина надеется на реактивные ответы Запада, которые могут быть представлены в рамках следующих направлений:

1) Консолидация и наращивание усилий НАТО

Принятие новой стратегии Альянса в черноморском регионе, устранение существующих противоречий между США и Турцией. Усиление военно-политического сотрудничества между черноморскими странами НАТО, увеличения численности Сил реагирования Альянса, укрепления инициативы «Европейский небесный щит» и разработки новых совместных проектов и инициатив. В этом контексте предложение президента Румынии от 2016 г. о необходимости создания Черноморского флота НАТО выглядит как одно из наиболее актуальных направлений, способное остановить растущую российскую агрессию.

В свою очередь, Турция занимает доминирующее стратегическое положение среди стран Североатлантического Альянса благодаря своему географическому положению, ее роль в обеспечении безопасности региона должна быть одной из приоритетных. К тому же ЕС по объемам торговли остается главным партнером Турции. Одним из первоочередных шагов Альянса должно стать возобновление поставок в Турцию боевых самолетов и модернизационных систем для F-16.

Линия НАТО, которая до последнего времени характеризовалась балансированием между конкурирующими представлениями союзников, должна трансформироваться в решительный консолидированный ответ российской угрозе. Принятие Украины в НАТО сведет на нет стратегическую неопределенность, которое является исходной точкой постоянных военных конфликтов в регионе. Необходимо отойти от полумер, «маленьких шагов», от философии «особенного» или «углубленного» партнерства. В новых военно-политических реалиях она полностью себя исчерпала. Новой формулой отношений должно стать членство Украины в НАТО.

2) Модернизация режима Черноморских проливов

Модернизация режима Черноморских проливов в сторону преференций для стран НАТО, поддерживающих мир и стабильность в регионе. «Все течет, все изменяется», холодная война ушла в прошлое, и только конвенция Монте, принятая в 1936 г. остается неизменной. Конвенция отлично зарекомендовала себя в годы холодной войны, когда Черное море было относительно спокойным. Ее время прошло. За последнее столетие обстановка в сфере безопасности на

Черном море претерпела значительные изменения. Консервация существующего режима создает благоприятные предпосылки для российской агрессии. 27 февраля 2022 г. Турция использовала свои юридические полномочия в соответствии с Конвенцией Монтрё (статья 19), официально заявив, что ситуация в Украине является войной. Этот шаг сделал невозможным для России усилить свой флот в Черном море другими кораблями, но он также блокировал и доступ союзников НАТО, не являющихся прибрежными государствами Черного моря. Сложилась парадоксальная ситуация: Турция – страна НАТО блокирует корабли своих союзников-стран НАТО, будучи обремененной положениями Конвенции Монтрё. С учетом сложившихся военно-политических реалий, в случае военных действий в регионе, Черноморские проливы должны быть закрыты не для всех. Страны НАТО должны иметь свободный доступ в Черное море.

3) Нивелирование попыток РФ блокировать поставки зерновых из украинского Северного Причерноморья

Украина является одним из основных мировых экспортеров сельскохозяйственной продукции в мире. Она занимает ведущие места по экспорту пшеницы, ячменя, кукурузы, рапса и семян подсолнечника. Российское вторжение блокировало черноморский экспорт в страны Ближнего Востока и Африки (Кения, Сомали и Эфиопия, Йемен), которые оказались перед угрозой голода. Блокирование Черноморских путей осуществляется РФ путем минирования его акватории, а также шантажом нанесения ударов по портам Украины и разрывом «зерновой сделки». С момента открытия «зернового коридора» Россия постоянно шантажировала его закрытием, если не будут удовлетворены экспортные интересы РФ, что в конечном счете и произошло. Восстановление зерновой сделки с участием России представляется нецелесообразным ввиду крайней ненадежности российской стороны. В связи с этим Украины нуждается в помощи для организации альтернативных маршрутов транспортировки зерна в том числе с использованием инфраструктурных возможностей стран Северо-западного Причерноморья. Логистические цепочки и транспортные артерии связывающие Украину с европейским миром в этом контексте требуют расширения и модернизации.

4) Ускорение евроатлантической интеграции Украины

В этом аспекте в последнее время наблюдаются значительные подвижки. В начале июля Комитет по вопросам внешней политики парламента Болгарии одобрил проект декларации группы партий правящей коалиции, которые выражают поддержку вступления Украины в НАТО. Июльский саммит 2023 г. глав государств и правительств Альянса в Вильнюсе предоставляет прекрасную возможность для форсирования процессов по принятию Украины в НАТО, усиления ее оборонных возможностей, предоставления Украине необходимой военной, финансовой и гуманитарной помощи.

5) Синергия совместных усилий в рамках международного проекта – «Крымская платформа»

В октябре 2023 года в Праге состоится парламентский саммит «Крымской платформы» (КП), который объединит международные усилия по восстановлению территориальной целостности Украины и освобождению Крымского полуострова от временной российской оккупации. «Крымская платформа» реализуется в 3-х форматах: правительственный, парламентский и экспертный. После начала широкомасштабной вооруженной российской агрессии перспектива освобождения Крыма от российских захватчиков приобретает особое значе-

ние. Освобождение Крыма означает конец войны с Россией. С сентября 2022 функционирует международная группа, которая состоит из 36 представителей государственных органов Украины, украинских и зарубежных экспертов. Ее задача состоит в наработке визий первоочередных шагов Украины после деокупации Крымского полуострова. Актуальной задачей является поступательное расширение состава участников «Крымской платформы» во всех существующих форматах. Создание в парламентах стран мира межфракционных объединений поддержки КП, аналитических групп содействия реализации ее целей в экспертном сообществе.

6) Диверсификация поставок энергоносителей, а также их маршрутов в ЕС

Полный отказ от потребления ископаемых энергетических ресурсов РФ, использование Черного моря для альтернативных маршрутов. Так, Азербайджан, Грузия, Венгрия и Румыния подписали Меморандум о строительстве подводного трубопровода длиной 1195 км, соединяющего Бухарест и Азербайджан, для содействия этим процессам.

7) Увеличение западной помощи Республике Молдова

Широкомасштабное российское вторжение в Украину значительно повысило риски и угрозы безопасности для Республики Молдова. Москва постоянно предпринимает попытки расшатать внутривнутриполитическую ситуацию в Гагаузии, чтобы спровоцировать внутренний конфликт, а также дестабилизировать Молдову путем провокаций через поддерживаемый РФ сепаратистский регион – Приднестровье. Эта ситуация обуславливает необходимость предоставления Молдове дополнительной западной помощи для повышения степени готовности к отражению возможных провокаций РФ, которые будут усиливаться по мере приближения страны к очередным выборам.

II. ABORDĂRI ISTORICE

UNELE CONSIDERAȚII PRIVIND ROLUL ISTORIC AL MALULUI STÂNG AL NISTRULUI

SOME CONSIDERATIONS REGARDING THE HISTORICAL ROLE OF THE LEFT BANK OF THE DNIESTER

*Gheorghe Cojocaru, dr. hab. în istorie,
Institutul de Istorie, USM*

ABSTRACT: The present paper examines the historical basis of the contemporary Transnistrian conflict. Historically, the river Nistru represented a border between two cultural and civilizational spaces, which became, after Transnistria was integrated with a mutilated part of Bessarabia, an inner fracture of the contemporary Republic of Moldova. The territory of Transnistria was used by Soviet forces and their contemporary inheritors as a place d'armes in order to maintain their control over the left bank of the river. In the context of the war in Ukraine, sandwiched between two territories that are committed to a pro-European course, what used to be a place d'armes can finally change and reconcile with its role as part of the pro-European Republic of Moldova.

KEYWORDS: Republic of Moldova; Transnistria; Dniester; conflict; Reintegration.

Orice discuție despre conflictul transnistrean nu poate face abstracție de realitatea ce a stat la baza denumirii lui: râul Nistru și spațiul său adiacent. Astfel, recursul la istoria acestui perimetru geografic, interpretarea rolului pe care l-a avut Nistru în constituirea spațiilor culturale și sociale pe care le separă este esențial pentru înțelegerea adecvată a fenomenelor contemporane.

În contextul etnogenezei românești, Nistrul a reprezentat o linie de fractură, de divizare și de ostilitate între lumea nomadă a stepelor răsăritene și o latinitate orientală avansată dincolo de arcul Carpaților. Or, spațiul din stânga Nistrului a făcut un timp parte și din Ducatul Polono-Lituanian de confesiune catolică, înainte ca lumea slavă de rit ortodox să se instaleze temeinic la est de Nistru. Natura stării de vecinătate a Țării Moldovei cu stepa din stânga Nistrului oscila în funcție de raporturile dintre curtea regală și șleahța polono-lituaniană și curtea domnească a Moldovei, aflată sub suzeranitatea Sublimei Porți.

La începutul sec. XIX, când, prin *Tratatul de la București*, Basarabia a fost ruptă de Principatul Moldovei și anexată Imperiului Rus, între cele două maluri ale Nistrului nu exista nicio relație instituționalizată, chiar dacă malul stâng ajunsese uneori, efemer, și în componența Moldovei. Relațiile erau mai curând unele comerciale și informale: căraușii moldoveni transportau în mod sistematic bunurile tradiționale ale locului spre vechea cetate a Kiului, spre Liovul occidentalizat sau spre Odesa, apărută ca port la Marea Neagră. Cele două maluri ale Nistrului au urmat cursuri paralele chiar și fiind integrate Rusiei imperiale: Basarabia și-a păstrat unitatea istorico-geografică în cadrul unei regiuni/gubernii aparte, iar localitățile de dincolo de Nistru au fost incluse în guberniile Herson și Podolia, fără vreo legătură administrativă între acestea.

Basarabia și-a menținut structura regională tradițională și după 1918, când s-a reîntregit cu țara-mamă România. Împărțită în nouă județe, continua să se întindă de

la Cetatea Albă la Marea Neagră (în partea de sud) la județul Hotin (în nord). În paralel, în stânga Nistrului au început experimentele bolșevice de făurire a unei statalități moldovenești forțate, prin amalgamarea satelor și târgurilor cu o populație pestriță, dintre care doar o treime era formată din reprezentanți ai etniei române.

Noua entitate „moldovenească”, având inițial capitala la Balta, apoi la Tiraspol, cu statut de autonomie în cadrul Ucrainei sovietice, avea rolul primar de *cap de pod* pentru un viitor transfer de revoluție bolșevică în România, și, totodată, cel de embrion al unei „națiuni sovietice moldovenești”, cu o limbă și identitate specifice, puternic modelate de factorul rusificator slav și categoric antiromânești, mai ales după ce în fosta autonomie limba română și alfabetul latin au fost interzise în timpul Marii Terori din anii 1937-1938. În perioada interbelică, după cum remarcau atât observatorii de pe malul drept, din Basarabia românească, cât și cei din alte regiuni ale României, dar și din alte părți ale Europei, frontiera Nistrului, nerecunoscută ca atare de soviete, despărțea nu doar două state – unul, o tiranie comunistă, altul, o democrație parlamentară, cu toate neajunsurile sale – ci, în fond, două civilizații. Frontiera răsăriteană a Europei libere trecea de-a lungul Nistrului, lăsând dincolo de orizont întinderea de necuprins a statului despot condus de Stalin.

Cele două maluri ale Nistrului – ale căror diferențe se accentuaseră din ce în ce mai mult în deceniile interbelice – au fost pentru prima dată unite forțat și artificial în 1940, în urma debarcării trupelor Armatei Roșii pe malul drept și anexării Basarabiei și altor ținuturi românești la Uniunea Sovietică. Or, acel moment istoric a însemnat nu doar anexarea și subjugarea Basarabiei românești, ci și mutilarea unității ei istorico-geografice. În cadrul URSS, Basarabia a pierdut litoralul Mării Negre, gurile Dunării și Cetatea Hotinului. Fosta republică moldovenească autonomă a suportat și ea pierderi teritoriale, fiind comasată cu teritoriul mutilat al Basarabiei pentru a forma cea de-a treisprezecea republică unională: Republica Sovietică Socialistă Moldovenească.

După 1940 și practic până în ultimul deceniu al existenței URSS, malul stâng al Nistrului a avut un rol esențial în sovietizarea și administrarea Basarabiei în cadrul RSSM, fiind un instrument al realizării intereselor geostrategice ale țării sovietelor. În această perioadă, persoanele originare de pe malul stâng al Nistrului supravegheau cu atenție situația și acționau în strictă conformitate cu comandamentele metropolei la orice tentativă de slăbire a controlului acesteia în teritoriul dintre Prut și Nistru. Intenția era de a păstra nealterat, cu orice preț, „capul de pod” din stânga Nistrului, temperând și deturnând o eventuală reeditare a scenariului de la 1918 în partea dreaptă a acestuia. După repetiția din 1940, malul stâng al Nistrului și-a interpretat de-a adevăratelea rolul de „cap de pod” sau de „place d'armes” în vara anului 1944, când Armata a CXII-a a generalului Vasili Ciuiikov s-a confruntat din nou, ca la Stalin-grad, cu Armata a VI-a Germană, refăcută și cu trupele române, în cadrul operațiunii Iași-Chișinău. Victoria Armatei Roșii a întărit perceperea zonei transnistrene drept un cap de pod vital, indispensabil mașinii de război sovietice. Transnistria a rămas înțesată cu trupe în întreaga perioadă postbelică, în condițiile războiului rece și ale confruntării cu NATO.

Chiar dacă cele cinci decenii de conviețuire a celor două maluri ale Nistrului în cadrul RSS Moldovenești confirmă posibilitatea unei apropieri între ele, această experiență nu trebuie supraevaluată. „Capul de pod” reprezentat de Transnistria a avut mereu privilegiul unor conexiuni economico-administrative și industrial-militare

directe cu metropola, ocolind autoritățile sovietice de la Chișinău și beneficiind de un statut special în cadrul RSSM. În ultimii ani de existență a URSS, actorii crizei transnistrene nu doar că au apărut „capul de pod” din jurul fostei capitale a autonomiei moldovenești de până la 1940, ci l-au și menținut și întărit cu trupe ruse după 1991. Mai mult decât atât, spre deosebire de încercările din 1924, în urma războiului din 1992 au reușit să-l extindă și în unele puncte din dreapta Nistrului.

În anii tranziției la economia de piață, gestionarii „capului de pod” au preferat să facă averi și să construiască imperii financiare, nu rareori cot la cot cu anumite personaje din sfera conducerii și afacerilor de la Chișinău. Cu alte cuvinte, au preferat „mirosul banilor”, nu „mirosul prafului de pușcă”, deși Federația Rusă a investit resurse semnificative – necontabilizate – nu doar pentru fidelizarea populației de pe malul stâng al Nistrului prin pensii și ajutoare sociale oferite direct din bugetul statului-sponsor al conflictului înghețat, ci și în păstrarea și exploatarea infrastructurii militare din jurul Tiraspolului. Rolul acesteia pare să fi scăzut totuși după anexarea Crimeii în 2014.

De peste trei decenii, cele două maluri ale Nistrului trăiesc pe cont propriu, gravitează în jurul unor câmpuri de atracție geopolitică diferite, astăzi absolut antagonice, și par să fie cât se poate de precaute, pentru a nu anula printr-un gest disproporționat un *modus vivendi*, rezultat din interesele momentului și inerția geografiei.

Ce rol îi este rezervat astăzi, în contextul războiului din Ucraina, enclavei transnistrene? Cel în care o vede „lumea rusă” este același: de etern „cap de pod”, relicvă a reflexelor expansioniste și a revanșei imperiale. Însă Transnistria este în prezent prinsă într-o menghină: pe de o parte, Ucraina implicată plener în războiul cu Federația Rusă, pe de altă parte, teritoriul dintre Prut și Nistru, angajat de autoritățile de la Chișinău, solidare cu țara vecină, pe calea europeană. În această situație, enclava de peste Nistru și-a pierdut evident confortul și prezența de sine de odinioară. Se lasă antrenată în unele elemente ale războiului hibrid doar cu o anumită reticență, iar resursele pentru întreținerea „capului de pod” transnistrean par să se subțieze progresiv. Factorii de decizie politico-militari ucraineni au realizat cu maximă acuitate că acest „cap de pod” transnistrean este orientat nu numai înspre Nistru, ci și înspre stepa ucraineană, pustiită în prezent de flacăra necruțătoare a războiului. Europeanizarea și euro-atlantizarea spațiului geopolitic din dreapta Nistrului, ca și a celui ucrainean, în opoziție cu planurile urmărite de cercurile militare ruse, riscă să prindă la mijloc „un cap de pod” tot mai izolat de vechea metropolă. Din această perspectivă, se poate admite că arhitectura raportului de forțe la Nistru se va rescrie în funcție de rezultatele războiului din Ucraina.

Or, indiferent de felul în care va afecta războiul situația de pe ambele maluri ale Nistrului, o condiție esențială, *sine qua non*, a creării unui mod firesc și armonios de conviețuire a lor este – oricât de neverosimil ar părea – transformarea „capului de pod” transnistrean într-un „pod al păcii”, caracterizat prin circulația liberă în ambele sensuri. Acest fapt ar putea servi drept pansament pentru tratarea vechii fracturi civilizationale marcată de cursul Nistrului, devenită, după ce Republica Moldova și-a obținut independența, o fractură internă a acesteia.

CERCETAREA INSTITUȚIONALĂ ROMÂNEASCĂ ÎN PROBLEMA CONFLICTULUI TRANSNISTREAN

ROMANIAN INSTITUTIONAL RESEARCH CONCERNING THE PROBLEM OF THE TRANSNISTRIAN CONFLICT

*Valentin Burlacu, dr., conf. univ.,
Agenția pentru Știință și Memorie Militară*

ABSTRACT: The Transnistrian problem generated, since its beginning, a special interest from Romanian decision makers and specialists. In this context, specialized institutions, academic and university research centers were created, as well as centers for strategic analyses and studies; state programs were adopted; national and international conferences are organized; journals, studies, syntheses, are published; NGOs are founded – an activity which attracts historians, political analysts, economists, jurists, sociologists, Army officials, diplomats, as well as specialists in other, connected fields.

KEYWORDS: Conferences; Transnistrian conflict; Research projects; Political Studies; Journals

Odată cu declanșarea conflictului de la Nistru, regiunea transnistreană a Republicii Moldova s-a separat *de facto* de restul teritoriului acesteia. În condițiile înghețării acestui conflict, în stânga Nistrului s-a constituit un puternic sistem militar și de securitate secesionist, care contează pe prezența Grupului Operativ al Trupelor Ruse. Existența lui înseamnă nu doar pentru Republica Moldova, ci și pentru România, și pentru alianțele din care face parte statul român, un grav factor de amenințare strategică, politică, economică și socială. Conflictul înghețat din raioanele de est ale Republicii Moldova rămâne o sursă de pericol și instabilitate în contextul securității regionale.

Din aceste considerente, problema transnistreană a suscitată încă de la apariția ei un interes deosebit din partea factorilor de decizie și a devenit o temă importantă de studiu pentru cercetătorii în domeniu. Odată cu integrarea României în NATO și UE, conflictul transnistrean a devenit o temă din ce în ce mai pregnantă, în studierea și soluționarea lui implicându-se resurse organizatorice, instituționale, financiare și de altă natură. Extinderea cantitativă și calitativă a studiilor dedicate problemei transnistrene se datorează interesului geopolitic al României față de înțelegerea și soluționarea acestui conflict înghețat, apropierea geografică și culturale între cele două maluri ale Prutului, interesului comunității științifice internaționale față de această problemă, care a determinat tot mai mulți cercetători români să prezinte rezultatele studiilor lor într-o formă accesibilă și pertinentă pentru mediul științific internațional.

În acest context, în diferite orașe din România au fost create instituții specializate, centre de cercetare universitare și academice, precum și centre de analize și studii strategice; au fost adoptate programe de stat; se organizează conferințe naționale și internaționale; se editează reviste, studii, sinteze; au fost create organizații nonguvernamentale ce se preocupă de această tematică. În studierea conflictului transnistrean sunt antrenați istorici, analiști politici, economiști, juriști, sociologi, militari, diplomați, specialiști din alte domenii conexe. Datorită acestei evoluții benefice,

În prezent s-a conturat o abordare multi-aspectuală a conflictului transnistrean și a diverselor lui nivele, în baza unei tratări analitice care ia în calcul numeroși factori determinanți – istorici, politici, culturali, economici, geopolitici și strategici – îmbinând descrierea istorică cu metoda sociologică și analiza pe surse bibliografice.

În articolul de față, ne vom concentra asupra unei analize de conținut a edițiilor periodice în care se publică studii dedicate problemei transnistrene, trecând totodată în revistă activitatea instituțiilor specializate în studiul acestei teme sau care o abordează tangențial.

În spațiul românesc există mai multe categorii de ediții periodice în care se publică sistematic articole consacrate problemei conflictului transnistrean și altor subiecte legate de domeniul geopolitic și geostrategic. Prima categorie include revistele indexate în bazele de date internaționale, editate de instituțiile de învățământ superior din domeniul militar și cel al securității naționale. În a doua categorie sunt incluse revistele instituțiilor de cercetare subordonate Academiei Române (un rol special revenindu-i în această privință Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale). A treia categorie este formată din revistele ce apar sub egida instituțiilor de învățământ superior care oferă programe de licență sau masterat în domeniul *Studii de securitate*. În ultima categorie pot fi incluse revistele unor organizații neguvernamentale care desfășoară activități de cercetare, contabilizând articolele și studiile dedicate exclusiv problemei transnistrene.

Printre revistele cu factor de impact internațional care au publicat articole relevante despre conflictul transnistrean, dar cu o arie de investigație mult mai largă decât studiile de securitate, pot fi evidențiate publicațiile: *Impact Strategic* (editată de Universitatea Națională de Apărare, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate); *Buletin Științific* (editat de Academia Forțelor Terestre Nicolae Bălcescu din Sibiu); *Revista Academiei Forțelor Terestre Nicolae Bălcescu* din Sibiu); *Revista de Științe Politice și Relații Internaționale* (editată de Academia Română, Institutul de Științe Politice și Relații Internaționale); *Romanian Review of Political Sciences and International Relations (Revista română de științe politice și relații internaționale)*, editată de Academia Română, Institutul de Științe Politice și Relații Internaționale); *Studia Securitatis* (editată de Departamentul Relații Internaționale, Științe Politice și Studii de Securitate din cadrul Universității Lucian Blaga din Sibiu); *Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”* (editat de Universitatea Națională de Apărare Carol I din București), *European Journal of Science and Theology (Revista europeană de știință și teologie)*, editată de Organizația ACAD din Iași) sau în volume ale conferințelor științifice.

Diverse instituții de cercetare din România au demonstrat și demonstrează și în continuare interes față de problema transnistreană, prin organizarea de conferințe, editarea de publicații, coordonarea de proiecte de studiu axate pe această tematică. În acest sens, se remarcă Institutul Diplomatic Român al Ministerului Afacerilor Externe, care publică online *Revista IDR*. Asociația de geopolitică *Ion Conea* din București editează revista *Geopolitică*, organizând totodată conferințe și școli de vară în care sunt abordate sistematic și teme ce țin de conflictul transnistrean. Grupul Euxin, un colectiv de cercetători constituit la mijlocul anilor 1990, se îngrijește de editarea publicației trimestriale *EUXIN. Revistă de Sociologie, Geopolitică și Geoistorie*, numărul inaugural al căreia (nr. 1-2, 1997) includea 328 de pagini, specificând în programul editorial al publicației: „Nodul gordian al extinderii NATO este cercul euxinian cu limitele lui, cu multitudinea lui de neamuri și cu invincibila lui creștinătate ortodoxă.

Euxin voiește să răspundă acestei provocări care face din Pontul Euxin un centru al lumii și din România un *trio continuum* al celor trei mari arii de probleme: atlantică, rusească și germanică”. Asociația de Istorie Balcanică (AIB) din București și-a propus să dezvolte și să promoveze, la nivel național și internațional, cercetări interdisciplinare și comparative care abordează diverse aspecte ale realității din regiunea balcanică și, mai larg, din Europa de Sud-Est, spațiu în care este inclusă și Republica Moldova. Fundația Universitară a Mării Negre, care funcționează din 1992 sub egida Academiei Române, a lansat deja pe piața științifică peste 14 volume, în care sunt abordate și unele chestiuni relevante în contextul problemei transnistrene. Dincolo de activitatea științifică propriu-zisă, merită menționat proiectul unei reviste a presei de limba rusă referitoare la conflictele înghețate, care oferă un fundament documentar pentru cercetările științifice. În aceeași categorie pot fi incluse și o serie de dezbateri publice în cadrul cărora a fost abordată problematica reintegrării Republicii Moldova și aspecte adiacente ei (primele desfășurate în octombrie și noiembrie 2013), care, deși nu reprezintă cercetări științifice în sensul propriu, pot lansa idei utile cercetării. O serie de studii și analize vizând tematica transnistreană au fost incluse în lucrarea *Transnistria. Evoluția unui conflict înghețat și perspective de soluționare*, publicată sub egida Institutului Social-Democrat Ovidiu Șincai din București¹. Activități de cercetare deosebit de valoroase a desfășurat organizația *PA-TRIR – Peace Action Training and Research Institute of Romania* (cu sediul în Cluj-Napoca) care, în anul 2009, a tipărit la editura «Cu Drag» din Chișinău, sub genericul *Moldova-Transnistria: eforturi comune pentru un viitor prosper*, o serie de lucrări ce analizează procesul de negocieri, dimensiuni economice și sociale ale relațiilor dintre Chișinău și Tiraspol. Cele 3 culegeri care cuprind câte 4-7 studii sunt semnate de experți din Chișinău, Tiraspol și din Ucraina și abordează aspecte particulare ale temelor generale anunțate în titlul propriu-zis al lucrării².

O direcție de studiu inclusă în programul de stat și devenită tema unui proiect distinct, corespunzând atât priorităților de cercetare ale României, cât și intereselor specialiștilor și factorilor de decizie din domeniul securității și apărării ei naționale, a fost formulată sub titlul *Riscuri convenționale ale securității în Regiunea extinsă a Mării Negre*. Rezultatele cercetărilor asupra mediului regional de securitate și structurii posibilelor acțiuni strategice au fost expuse în lucrarea *Regiunea extinsă a Mării Negre: delimitări teoretice și practice ale unui areal geopolitic în plină redefinire*³, elaborată în cadrul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară din București (ISPAIM). Studiile incluse în acest volum, publicat în 2009, deci imediat după războiul din Georgia, au anticipat unele evoluții ale evenimentelor din regiunea extinsă a Mării Negre (REMN), unele proiecții ale autorilor fiind confirmate în contextul actualului război ruso-ucrainean. Aria de investigație circumscrisă de autorii lucrării este una extinsă: sunt abordate nu doar riscurile clasice de securitate, ci întreaga paletă de riscuri convenționale și neconvenționale, în interacțiunea și interdependența lor, studiile fiind focalizate asupra unor problematice precum conflictele înghețate, resursele energetice, hotarele fizice și geopolitice ale Europei, șansele și direcțiile unei eventuale extinderi a UE și NATO în regiune etc. Proiectul de cercetare a urmărit identificarea riscurilor, amenințărilor și a caracteristicilor mediului de securitate din REMN în perioada de după Războiul Rece; caracterizarea „conflictelor în-

¹ *Transnistria. Evoluția unui conflict înghețat și perspective de soluționare*, Institutul Social-Democrat Ovidiu Șincai, București, 2005.

² *Moldova-Transnistria: eforturi comune pentru un viitor prosper*, 3 vol., Editura «Cu Drag», Chișinău, 2009.

³ M. E. Ionescu (coord.), *Regiunea extinsă a Mării Negre: delimitări teoretice și practice ale unui areal geopolitic în plină redefinire*, Editura Militară, București, 2009. 420 p.

ghețate” (Transnistria, Osetia de Sud, Abhazia, Carabahul de Munte) și a evoluției lor după războiul din Georgia, pornind de la faptul că REMN reprezintă un areal politic, economic, strategic și cultural extrem de important pentru securitatea europeană și euroatlantică. Studiile au abordat și o serie de aspecte teoretice, care vizează analiza securității în cadrul REMN, definirea și încadrarea geopolitică a conceptului de REMN, balanța de putere regională și strategiile de securitate ale statelor din REMN, trenduri regionale în ceea ce ține de securitatea economică, riscuri și amenințări neconvenționale, principalii poli de putere în REMN, securitatea energetică, securitatea militară, conflictele înghețate. O atenție specială a fost acordată, în acest context, analizei conflictelor înghețate, inclusiv celui din raioanele de est ale Republicii Moldova: protagoniștii conflictului, originea și problematica asociată conflictului, situația la moment, tentative și modalități posibile de soluționare a conflictului, evoluția cronologică a conflictului, a căilor și proiectelor de soluționare a acestuia în anii 1989-2008⁴.

Singurul centru de cercetare din lume specializat exclusiv în studierea problematicii transnistrene este Laboratorul pentru Analiza Conflictului Transnistrean (LACT), creat în 2013 la Sibiu ca parte a Centrului de Cercetare în Științe Politice, Relații Internaționale și Studii Europene, având statutul de subdiviziune de cercetare a Departamentului de Relații Internaționale, Științe Politice și Studii de Securitate din cadrul Facultății de Științe Socioumane a Universității *Lucian Blaga* din Sibiu. În continuarea articolului de față, vom trece în revistă mai multe dimensiuni ale activității acestui laborator.

Conform statutului acestuia, „Scopul organizării și activității LACT este de inițiere, coordonare și valorificare a unor proiecte de cercetare științifică referitoare la cauzele, formele de exprimare, stadiul și perspectivele conflictului transnistrean”⁵. În vederea realizării acestui scop, LACT desfășoară diferite forme de activitate: organizarea de conferințe, ateliere, mese rotunde și seminare, la care sunt invitați experți în problema transnistreană; publicarea rezultatelor cercetării științifice în volume, în publicațiile științifice proprii (revista *Studia Securitatis* și volumul conferinței internaționale anuale Științe Politice, Relații Internaționale și Studii de Securitate), în publicațiile științifice ale partenerilor Centrului de Cercetări în Științe Politice, Relații Internaționale și Studii Europene, în alte publicații de profil; organizarea de stagii de cercetare, vizite de studiu și schimburi de experiență în Transnistria și zonele vecine, pentru cercetători individuali sau pentru echipe de cercetare; desfășurarea de proiecte de cercetare; diseminarea informațiilor publice referitoare la evenimentele curente din Transnistria și activitățile LACT printr-un site propriu, precum și prin comunicate de presă transmise către mass-media. Proiectele internaționale s-au derulat sub contract cu Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, beneficiind de fondurile din Programul de Asistență pentru Dezvoltare al României, asigurate de către Ministerul Afacerilor Externe.

Activitatea acestui laborator este confirmată prin numărul de articole, cărți și evenimente științifice, fiind reflectată în revista *Studia Securitatis*, volumul oficial al conferinței internaționale anuale *Political Science, International Relations and Security Studies* (Științe politice, relații internaționale și studii de securitate), ateliere de lucru cu tema *Transnistria – formatul problemei și posibile soluții*. Problema conflictului din Transnistria a început să fie abordată cu implicarea LACT în cadrul celei de-a VII-a Conferințe Internaționale Științe Politice, Relații Internaționale și Studii de Securitate, organizată de Universitatea *Lucian Blaga* din Sibiu în luna mai 2013. La discuții au participat reprezentanți ai instituțiilor publice de la Chișinău și Tiraspol, dar și ai mediului academic de la București.

⁴ *Ibidem*, pp. 270-350.

⁵ www.lact.ro/2016/08/21/statut/

În primii trei ani de funcționare, LACT a fost instituția-gazdă a mai multor proiecte de cercetare. Astfel, în perioada mai 2014 - iunie 2015, s-au desfășurat mai multe activități integrate proiectului *Dezvoltarea ca soluție a conflictului transnistrean*⁶, finanțat de Ministerul Afacerilor Externe al României și implementat pe bază de contract semnat cu Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (UNDP, Biroul Regional Europa și Asia Centrală). În cadrul proiectului, a fost organizat un focus-grup la Universitatea Liberă Internațională din Moldova (la 18 noiembrie 2014)⁷ și un workshop internațional cu titlul *Analiza comparativă a dezvoltării pe cele două maluri ale Nistrului. Dialog Chișinău - Tiraspol*, utilizând formatul „dialogului în oglindă”, cu participarea unor experți de la Chișinău și Tiraspol, la sediul Universității *Lucian Blaga* din Sibiu (la 26-29 martie 2015)⁸. Datele și recomandările formulate în cadrul evenimentului au stat la baza investigației ulterioare, realizată de către Eugen Străuțiu și Vasile Tabără, semnatarii volumului *A comparative analysis of the development on the two banks of the Dniestr. Implemented policies, desirable policies (O analiză comparativă a dezvoltării celor două maluri ale Nistrului. Politici implementate, politici de dorit)*, publicat în anul 2015 la editura Technomedia din Sibiu, sub egida unui proiect finanțat de către UNDP și Ministerul Afacerilor Externe al României⁹. Versiunea de bază a lucrării este cea în limba engleză, cu variante în rusă și română. Pe parcursul a 245 de pagini, sunt analizate în manieră comparativă principalele domenii de dezvoltare, în dreapta și stânga Nistrului, la peste 23 de ani de la autoproclemarea republicii moldovenești nistrene pe teritoriul raioanelor de est ale Republicii Moldova. Introducerea și excursul metodologic (10 pagini) sunt urmate de investigarea în plan comparativ a evoluției unor domenii precum politica, societatea civilă, mass-media, drepturile omului, economia pe cele două maluri ale Nistrului. Concluziile, ca și întregul demers de cercetare, sunt fundamentate pe bibliografia inclusă la finalul lucrării, în compartimentele *Instrumente de lucru, Lucrări generale, Documente, Studii și articole*. Cartea a fost lansată cu ocazia ediției din 2015 a workshopului *Transnistria: formatul problemei și posibile soluții*, fiind recenzată de către Iulia Crăciun în limba engleză în nr. 2 al revistei *Studia Securitatis* din 2015¹⁰.

Un alt proiect, contractat cu Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, intitulat *Dosarele conflictului transnistrean – blocaje și soluții pentru dezvoltarea societății pe cele două maluri ale Nistrului*, desfășurat în perioada septembrie 2016 - septembrie 2017, a fost finanțat din fondurile Programului de Asistență pentru Dezvoltare al României¹¹. În cadrul lui s-au urmărit două obiective esențiale. Primul implica un transfer de expertiză spre mediul jurnalistic românesc, astfel încât presa să poată aborda autonom problema transnistreană, stabilind contacte directe cu experții de la Chișinău și Tiraspol, pentru o analiză obiectivă și orientată spre soluții. Cel de-al doilea obiectiv al proiectului era ca rezultatele muncii jurnaliștilor români să fie preluate, coroborate și analizate într-un volum intitulat *Dosarele conflictului transnistrean*, tipărit în două versiuni (română - engleză), incluzând propuneri de soluții pentru fiecare dintre dosarele majore ale diferendului transnistrean.

⁶ <https://lact.ro/2016/09/26/dezvoltarea-ca-solutie-a-reconcilierii-conflictului-transnistrean/>

⁷ <http://www.lact.ro/2014/11/19/18-11-2014-la-chisinau-focus-group-organizat-de-catre-laboratorul-pentru-analiza-conflictului-transnistrean/>

⁸ <http://www.lact.ro/2015/02/08/workshop-international-analiza-comparativa-a-dezvoltarii-pe-cele-doua-maluri-ale-nistrului-dialog-chisinau-tiraspol-26-29-martie-2015/>

⁹ E. Străuțiu, V. Tabără, *A comparative analysis of the development on the two banks of the Dniestr. Implemented policies, desirable policies*, TechnoMedia, Sibiu, 2015, 245 p.; V. Tabără, E. Străuțiu (Ed.), *Political Science, International Relations and Security Studies*, Editura Universității *Lucian Blaga*, Sibiu, 2014, pp. 513-522.

¹⁰ Iu. Crăciun, *A comparative analysis of the development on the two banks of the Dniestr. Implemented policies, desirable policies*, Technomedia, Sibiu, 2015 (autori E. Străuțiu, V. Tabără), în *Studia Securitatis*, IX, nr. 2, 2015, p. 188-189.

¹¹ <https://lact.ro/2016/10/02/proiectul-dosarele-conflictului-transnistrean-solutii-pentru-dezvoltarea-societatii-pe-cele-doua-maluri-ale-nistrului/>

Un element central al proiectului a fost lucrul cu o echipă de jurnaliști, angajați ai unor publicații de limbă română, care au fost instruiți cu privire la tematica transnistreană. Aceștia li s-au transmis surse jurnalistice din portofoliul LACT, fiecare participant, specializându-se în câte unul dintre domeniile de dezvoltare investigate în cadrul proiectului. În perioada 9-12 octombrie 2016, aceștia au beneficiat de o formare în cadrul Universității *Lucian Blaga* din Sibiu¹², utilizând structura de focus-grup. Participanților li s-a pus la dispoziție o bibliografie bogată pentru familiarizarea cu tematica generală a conflictului transnistrean, fiecăruia propunându-i-se ulterior pentru investigare un dosar specific al conflictului. LACT le-a oferit o bibliografie detaliată în această privință, precum și contactele mai multor experți – funcționari publici cu atribuții în gestionarea conflictului, activiști din societatea civilă, profesori și cercetători de la Chișinău și Tiraspol – care au fost ulterior intervievați, furnizând date pentru articole de presă referitoare la tematica transnistreană. Expertiza jurnaliștilor români a fost dezvoltată suplimentar în cadrul unui workshop organizat la Chișinău, în martie 2017¹³, în cadrul căruia aceștia au stabilit contacte directe cu experții recomandați de către LACT. În continuarea workshop-ului, echipa LACT și jurnaliștii români au efectuat o vizită de studiu în stânga Nistrului, unde au avut dialoguri cu șefii Camerei de Comerț și Industrie și cu reprezentanți ai autorităților¹⁴. Rezultatele parțiale ale proiectului au fost analizate împreună cu membrii Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate din cadrul Academiei Forțelor Armate *Alexandru cel Bun* din Chișinău, în iunie 2017¹⁵.

Informațiile obținute de jurnaliști au constituit substanța unor articole, interviuri și comentarii publicate de propriile lor instituții de presă (*România Liberă*, *Digi-24*, *Adevărul*, *Timp Românesc*, *Moldova* ș.a.). Cu sprijinul LACT, a devenit posibilă o creștere exponențială a expertizei jurnalistice românești în ceea ce ține de problematica transnistreană. Publicațiile preluate de la jurnaliștii implicați în proiect, completate cu date bibliografice și cu o analiză politologică detaliată elaborată de E. Străuțiu, au stat la baza volumului *The Transnistrian Conflict Files (Dosarele conflictului transnistrean)*, ce cuprinde 399 pagini, incluzând texte în limbile engleză (de bază) și română¹⁶.

Dosarele conflictului transnistrean înglobează o *Introducere contextuală* și o voluminoasă *Metodologie de lucru*. Tot contextual sunt prezentate și analizate platformele de negociere ale conflictului – cadrul esențial în care se discută și soluționează principalele „dosare” ale conflictului: dosarul de securitate, dosarul politic, dosarul economic, dosarul drepturilor omului. Într-un capitol special, sunt analizate diferențele dintre prioritățile Chișinăului și Tiraspolului în contextul acestor problematici. Câteva pagini conțin referințe la rolul României în reglementarea conflictului transnistrean, însoțite de concluzii și recomandări de soluții. Lucrarea include un set important de *Anexe* (documente esențiale ale procesului de negociere) și o amplă *Bibliografie*, compusă din mai multe categorii de titluri. Versiunea de bază a lucrării e prezentată în limba engleză, fiind urmată de versiunea în limba română.

Studiul prezintă o serie de puncte de vedere diverse – dinspre Chișinău și dinspre Tiraspol – asupra etapelor evoluției conflictului „transnistrean”, incluzând totodată și analize ale conflictului din perspectiva unor experți străini, acordând astfel cititorului posibilitatea de a-și crea o viziune proprie asupra situației critice din zonă. Lucra-

¹² <http://www.lact.ro/2016/10/13/la-sibiu-focus-grup-in-proiectul-dosarele-conflictului-transnistrean/>

¹³ <https://lact.ro/2017/04/01/workshop-ul-dosarele-conflictului-transnistrean-organizat-la-chisinau-de-catre-laboratorul-pentru-analiza-conflictului-transnistrean-29-martie-2017>

¹⁴ <https://lact.ro/2017/04/01/vizita-de-studiu-la-tiraspol-in-cadrul-proiectului-dosarele-conflictului-transnistrean/>

¹⁵ <https://lact.ro/2017/06/12/prezentarea-proiectului-dosarele-conflictului-transnistrean-la-academia-militara-a-fortelor-armate-alexandru-cel-bun-din-chisinau/>

¹⁶ E. Străuțiu, *The Transnistrian conflict files*, Techno Media, Sibiu, 2017, 397 p.

rea creează premise pentru repornirea unui dialog echilibrat asupra acestui conflict „înghețat”, ce afectează stabilitatea regională și împiedică dezvoltarea și promovarea intereselor vitale ale Republicii Moldova.

Abordând conflictul din perspective istorice, geopolitice, juridice etc., studiul completează analizele anterioare cu privire la acest subiect sensibil, oferind posibilitatea creării unei noi imagini asupra diferendului transnistrean și căilor posibile de reglementare a lui. Volumul a fost lansat în septembrie 2017, la Sibiu, în cadrul conferinței internaționale *The Transnistrian conflict files. Solutions to develop society on the two banks of the Dniester*¹⁷. A beneficiat de recenzii în revistele *Studia Securitatis*¹⁸ și *Anuarul Laboratorului pentru Analiza Conflictului Transnistrean*¹⁹.

La realizarea proiectului intern al Universității *Lucian Blaga* din Sibiu intitulat *Opțiunile partidelor politice din Republica Moldova în problema transnistreană* au colaborat Eugen Străuțiu, Nicoleta Munteanu și Marius Șpechea, care și-au propus să identifice punctele comune și cele diferite (eventual divergente) din programele partidelor politice de la Chișinău, pentru a fundamenta analitic scenariile de alianță/adversitate în elaborarea unei legislații ce să conducă la reglementarea conflictului transnistrean. În acest scop, a fost stabilită lista partidelor relevante (prin poziția lor parlamentară, extraparlamentară sau guvernamentală, prin expertiza lor anterioară și prezentă, prin poziția lor în sondajele de opinie recente). Programele politice au fost investigate în manieră comparativă în sens larg, pornind de la programele oficiale, programele electorale, declarațiile liderilor, conținutul conferințelor de presă, apelurile publice ș.a. cu privire la soluționarea conflictului transnistrean. A rezultat un eșichier politic în care, de la stânga la dreapta (stânga reprezentând orientarea pro-rusă, dreapta cea pro-occidentală), au fost așezate partidele relevante, distanța dintre acestea indicând probabilitatea de a conveni sau nu asupra temelor principale în abordarea și rezolvarea conflictului transnistrean. Cercetările s-au materializat prin publicarea volumului cu un titlu similar proiectului, semnat de Eugen Străuțiu, Nicoleta Munteanu și Marius Șpechea²⁰. Volumul include o introducere, un substanțial capitol metodologic intitulat *Cum stabilim relevanța partidelor politice în problema transnistreană?* și două capitole distincte. Primul, *Programele oficiale ale partidelor politice în problema transnistreană – o analiză comparativă*, oferă o analiză a programelor celor nouă partide politice considerate relevante; al doilea *Prezența mediatică a partidelor politice în problema transnistreană – o analiză comparativă*, oferă o analiză a pozițiilor publice ale liderilor celor nouă partide. În baza acestor analize, a fost întocmită câte o diagramă a valorilor/soluțiilor propuse de fiecare dintre partide, încorporate în compartimentul *Concluzii*. Din analiza lor comparativă se constituie un eșichier al partidelor, prezentând sintetic asemănările și deosebirile dintre programele lor și, respectiv, sugerând alianțele posibile și adversitățile ireductibile. Volumul se încheie cu o bibliografie și anexe. Lucrarea a fost recenzată de Cristian Troncotă în *Anuarul Laboratorului pentru Analiza Conflictului Transnistrean*²¹.

¹⁷ <https://lact.ro/2017/06/28/international-conference-the-transnistrian-conflict-files-solutions-to-develop-society-on-the-two-banks-of-the-dniester/>

¹⁸ N.A. Munteanu, *The Transnistrian conflict files – a research volume under the Laboratory for Transnistrian Conflict Analysis*, signed by professor Eugen Străuțiu, în *Studia Securitatis*, nr. 3, 2017, pp. 156-160.

¹⁹ N.A. Munteanu, *Файлы приднестровского конфликта*, în *Anuarul Laboratorului pentru Analiza Conflictului Transnistrean*, nr. 1, 2017, pp. 93-97.

²⁰ E. Străuțiu, N. Munteanu, M. Șpechea, *Opțiunile partidelor politice din Republica Moldova în problema transnistreană*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2017, 161 p.

²¹ Cr. Troncotă, *Opțiunile partidelor politice din Republica Moldova în problema transnistreană* – de Eugen Străuțiu, Nicoleta Munteanu și Marius Șpechea, în *Anuarul Laboratorului pentru Analiza Conflictului Transnistrean*, nr. 1, 2017, pp. 88-92.

Alt proiect intern, realizat de LACT împreună cu o echipă de studenți originari din Republica Moldova, buni cunoscători ai limbii ruse, s-a intitulat *Resurse transnistrene online*²². Proiectul a fost gândit ca instrument de lucru în limba română pus la dispoziția cercetătorilor, prezentând un catalog al adreselor web ale celor mai importante instituții (administrative, politice, mass-media, societate civilă, culturale), descrise sumar sub aspectul domeniului de activitate, sediului și arhitecturii instituționale.

În parteneriat cu Biroul pentru Reintegrare al Guvernului Republicii Moldova și Asociația Promo-LEX din Chișinău, LACT a organizat Școala de vară *Grafia latină în spațiul cultural românesc*²³. Proiectul se înscrie în categoria inițiativelor educaționale și a fost finanțat de către Departamentul Politici pentru Românii de Pretutindeni din cadrul Guvernului României (iunie 2014). Au participat 30 de elevi și 5 profesori de la liceele teoretice cu predare în limba română cu grafie latină din Transnistria: Liceul *Lucian Blaga* din Tiraspol, Liceul *Ștefan cel Mare și Sfânt* din Grigoriopol, Liceul *Alexandru cel Bun* din Bender, Liceul *Mihai Eminescu* din Dubăsari, Liceul *Evrika* din Râbnici, și directorii Ion Iovcev (Tiraspol) și Eleonora Cercavschi (Grigoriopol).

Misiunea pe care și-a propus-o această școală de vară a fost de a le oferi liceenilor posibilitatea să treacă de la simple cunoștințe generale despre democrație la o familiaritate directă cu aplicațiile ei practice. În cadrul prelegerilor și dezbaterilor, pentru a contribui la înțelegerea și asimilarea paradigmelor democrației, drepturilor omului, statului de drept, au fost puse în discuție cultura civică, rolul școlii și bisericii în societate, pluripartidismul, societatea civilă, alegerile libere, democrația și drepturile omului. S-au abordat și subiecte ce țin de stadiul și perspectivele conflictului transnistrean, istoria recentă a regiunii, specificul democrației și învățământului superior în România. Intenția a fost de a le oferi participanților baze teoretice în domeniul social-politic, care să facă posibile, pe viitor, comportamente de tip democratic, precum implicarea civică și politică, forme democratice de exprimare a interesului de grup, promovarea drepturilor tinerilor. Programul cultural adiacent școlii de vară a fost axat pe redescoperirea unității patrimoniului cultural românesc, tinerii și profesorii lor familiarizându-se cu specificul cultural al sudului Transilvaniei, unde „românismul se completează în mod fericit cu toleranța interetnică și recunoașterea reciprocă a dreptului la existență și dezvoltare”.

Laboratorul desfășoară și un proiect continuu sub genericul *Dialogurile LACT*, invitând la Sibiu, pentru schimb de experiență, experți de la Chișinău și Tiraspol, care participă la dialoguri cu membrii LACT, cu alți profesori și cercetători, cu studenții. Intenția acestui proiect este de a crea și consolida parteneriate instituționale utile laboratorului. Spre exemplu, în luna martie 2018, în cadrul proiectului au fost invitați la Sibiu un reprezentant al Biroului politici de reintegrare din cadrul Cancelariei de Stat a Guvernului Republicii Moldova și un membru al Delegației Republicii Moldova în Comisia Unificată de Control²⁴.

În anul 2018, cercetătorii din cadrul LACT au organizat o conferință științifică internațională ce a avut loc în incinta Universității *Lucian Blaga* din Sibiu, în cadrul căreia s-a discutat despre posibilitatea așa-numitei justiții tranziționale. În prezența reprezentanților de la Chișinău și Tiraspol, dar și ai misiunilor diplomatice ale Ucrainei și Rusiei la București (dat fiind că aceste state erau parte a formatului de negocieri pentru reglementarea diferendului transnistrean), a fost

²² <https://lact.ro/2016/09/21/resurse-transnistrene-online-2/>

²³ www.lact.ro/2016/09/21/scoala-de-vara-grafia-latina-in-spatiul-cultural-romanesc/

²⁴ <https://lact.ro/2018/03/18/dialogurile-lact-au-invitat-reprezentantii-biroului-politici-de-reintegrare-si-delegatiei-republicii-moldova-in-comisia-unificata-de-control/>

pusă în discuție practica altor state – Marea Britanie (cazul Irlandei de Nord), Bosnia și Herțegovina, Kosovo, Republica Sud-Africană etc., sugerându-se că abordarea conflictului transnistrean din perspectiva căutării unui numitor comun, cu acceptarea unei posibile perioade de tranziție, beneficiind, în cadrul negocierilor, de sprijinul partenerilor de dezvoltare și al experților din cadrul unor organizații internaționale ar putea dinamiza substanțial procesul de identificare a unor soluții viabile.

În anul 2021, LACT și Asociația de Istorie Balcanică (AIB) din București au anunțat lansarea unui nou proiect internațional de cercetare, *Conflictul armat de pe Nistru – implicații politice și sociale pentru Republica Moldova*. Cele două instituții vor coordona editarea unui volum colectiv intitulat similar cu denumirea proiectului de cercetare. Lucrarea va fi publicată la o editură europeană, în seria *Istoria Europei de Sud-Est*. În calitate de editori ai volumului se regăsesc experți de la LACT, AIB, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice din Chișinău, dar și de la trei instituții din SUA (US Army War College din Carlisle, Iowa; Florida Atlantic University; University of North Carolina din Greensboro). Printre autorii care au fost invitați să publice studii în acest volum se numără și cercetători din Republica Moldova care au lucrat asupra temei conflictului transnistrean, inclusiv membri ai Școlii Doctorale a Academiei Militare a Forțelor Armate *Alexandru cel Bun* și ai Secției studii strategice de apărare și securitate din cadrul Agenției pentru Știință și Memorie Militară, dar și ai altor universități și instituții de cercetare. Volumul și-a propus să contribuie la elucidarea cauzelor politice și geopolitice ale războiului din 1992, să evalueze sursele documentare, să analizeze sub aspect cantitativ și calitativ forțele combatante, inclusiv specificul organizării și al acțiunilor forțelor paramilitare, să evidențieze interesele actorilor internaționali și acțiunile lor politice și militare etc.

Editarea și publicarea cărților de specialitate a fost completată cu volumul *Cronologia conflictului transnistrean* adnotată bibliografic – cu versiune în limba rusă, semnat de Mihai Melintei²⁵. Această lucrare inaugurează o serie de instrumente de lucru pe care LACT le pune la dispoziția cercetătorilor de toate nivelurile (consacrați, doctoranzi, masteranzi sau studenți la ciclul de licență), pentru începerea și documentarea continuă a cercetărilor lor. Volumul se prezintă ca un repertoriu detaliat și masiv de evenimente (447 pagini), care debutează cu perioada conflictului armat și continuă cu procesul de reglementare, până la data publicării. Prefața (în limbile română și rusă) este semnată de E. Străuțiu. Urmează o listă de abrevieri, introducerea (română/rusă), cronologia, concluziile (română/rusă) și bibliografia. Cronologia, expusă în formă de tabel, prezintă evenimentul (română/rusă), reperele cronologice ale acestuia și bibliografia care permite analiza lui detaliată. Fiecare eveniment are asociate cele puțin două surse bibliografice, iar acolo unde interpretările sunt diferite, sunt propuse chiar și mai multe surse. Cartea a fost recenzată de către M. Șpechea în revista *Studia Securitatis*²⁶ și de S. Chernyavskiy în *Anuarul Laboratorului pentru Analiza Conflictului Transnistrean*²⁷.

Preocuparea LACT pentru crearea de instrumente de lucru este ilustrată și de o altă lucrare ce include un repertoriu al surselor bibliografice științifice care tratează conflictul transnistrean (în ansamblu sau sub anumite aspecte particulare), elaborată de E. Străuțiu²⁸. Versiunea de bază a volumului este elaborată în limba engleză,

²⁵ M. Melintei, *Cronologia conflictului transnistrean adnotată bibliografic – cu versiune în limba rusă*, Sibiu, Armanis, 2018, 447 p.

²⁶ M. Șpechea, *Book review: The Chronology of the Transnistrian Conflict, by Mihai Melintei*, în *Studia Securitatis*, XII, nr. 1, 2018, pp. 124-126.

²⁷ S. Chernyavskiy, M. Melintei, *Хронология приднестровского конфликта, аннотированная библиографически – с русской версией*, Издательство Арманис, Сибирь, 2018, în *Anuarul Laboratorului pentru Analiza Conflictului Transnistrean*, II, nr. 1, 2018, pp. 137-140.

²⁸ E. Străuțiu, *Transnistrian Bibliography, Laboratorul pentru Analiza Conflictului Transnistrean*, Technomedia, Sibiu, 2019, 148 p.

oferind și traduceri în limba română ale unor secțiuni. Introducerea (engleză/română) este continuată de o minuțioasă descriere a metodologiei (cu referire la criteriile pentru selecționarea indicilor bibliografici; structurarea conținutului; metodologia selecționării indicilor bibliografici; normele de citare; aspecte privind traducerea) și o apreciere asupra categoriilor de public beneficiar. Categoriile de surse bibliografice sunt segmentate pe compartimente precum: *Volume analitice, Capitole în volume, Articole, Studii și rapoarte, Teze de master și disertații doctorale; Reviste; Memorii; Români în Transnistria*. Titlurile sunt prezentate în limba originală (au fost identificate contribuții de cercetare în engleză, română, rusă, franceză, spaniolă, italiană, germană, maghiară, suedeză, poloneză, slovacă ș.a.), iar acolo unde limba originală nu este engleza, acestea au fost traduse. În formă finală, lucrarea propune 88 volume analitice, 71 capitole în volume, 222 articole, 173 studii și rapoarte, 32 teze de master și disertații doctorale, 9 reviste, 23 volume de memorii, 62 de titluri referitoare la românii din Transnistria. Lucrarea a avut drept scop internaționalizarea studierii problemei conflictului armat de la Nistru.

În anul 2017, LACT a început să-și publice o revistă științifică proprie, *Anuarul Laboratorului pentru Analiza Conflictului Transnistrean/The Yearbook of the Laboratory for the Transnistrian Conflict Analysis*²⁹, care poate fi consultată și online. Pe site-ul acesteia, în conformitate cu principiile și regulile unei publicații științifice, sunt descrise aria tematică, standardele etice, regulile de editare, procedura de recenzare și sunt accesibile rezumatele arhivate ale numerelor. Comitetul editorial este compus din membrii LACT, iar comitetul științific – din profesori universitari și cercetători de la Chișinău, Tiraspol, Moscova, Kiev și Sibiu. Secțiunile tradiționale ale revistei includ rubricile de cercetare (articole științifice și recenzii) și instrumente de lucru (analize, interviuri și documente relevante pentru anul calendaristic precedent în evoluția conflictului transnistrean).

Conform autoprezentării, *Anuarul* „este publicația academică peer-review a LACT – structură de cercetare în cadrul Centrului de Cercetare în Științe Politice, Relații Internaționale și Studii Europene (asociat Facultății de Științe Socioumane a Universității *Lucian Blaga* din Sibiu). Publicația este destinată diseminării rezultatelor obținute în activitatea de cercetare științifică de către cadre didactice universitare, cercetători și experți profilați în analiza conflictului transnistrean, din România și străinătate. Revista este tipărită o dată pe an. Publică articole în limbile română, rusă și engleză”³⁰. Până în prezent, a fost indexată în patru baze de date internaționale: CEEOL (Germania), Index Copernicus (Polonia), Socionet.ru și Science.ru (Federația Rusă). Compartimentele stabile ale *Anuarului* includ rubricile: *Cercetare* (majoritatea articolelor publicate fiind o dezvoltare a comunicărilor prezentate la conferința internațională anuală a LACT), *Recenzii*, *Analize* (unde sunt preluate analizele cele mai valoroase publicate în cursul anului pe site-ul laboratorului), *Interviuri* (preluând interviurile operate sub egida LACT și publicate în cursul anului pe site-ul laboratorului) și *Documente* (documentele semnificative redactate, semnate și intrate în vigoare în cursul anului; unde este cazul, acestea sunt traduse, pentru a putea fi utilizate de publicul vorbitor de limbă română).

Cercetătorii LACT publică articole și studii și în alte reviste științifice (privilegiată fiind *Studia Securitatis*, editată de Centrul de Cercetare în Științe Politice, Relații Internaționale și Studii Europene – unitatea de cercetare tutelară a LACT); capitole în volume publicate de către alte universități și instituții de cercetare din țară și străinătate; prezintă comunicări la conferințe internaționale și naționale. Aceste cercetări

²⁹ *Anuarul Laboratorului pentru Analiza Conflictului Transnistrean*, vol. I, nr. 1, 2017.

³⁰ <http://www.lact.ro/anuar-yearbook>.

acoperă o paletă largă de aspecte ale conflictului transnistrean, precum expertiza non-guvernamentală moldoveană în problema conflictului transnistrean³¹, obiectivul de politică externă al regiunii transnistrene³², politici și instituții de securitate în regiunea transnistreană³³, forțele militare în regiunea transnistreană, evaluări cantitative și calitative³⁴, criteriul politic în analiza și soluționarea conflictului transnistrean³⁵, cercetarea românească în domeniu, prin prisma analizei unei bibliografii bogate, incluzând estimarea cantitativă și calitativă a studiilor, articolelor, revistelor și cărților editate în România, consacrate problematicei transnistrene și situației geopolitice la Marea Neagră³⁶; rolul organizațiilor și instituțiilor de cercetare în analiza conflictelor³⁷, producția editorială a LACT – contribuție la cercetarea mediului regional de securitate³⁸, abordarea sub aspect comparativ a problemei transnistrene de către organizațiile de cercetare *Idis Viitorul* și *Promo-LEX*³⁹, grupul operativ al trupelor ruse și misiunea de pacificare transnistreană⁴⁰, stiluri de comunicare web în cazul autorităților transnistrene⁴¹, partidele politice în Transnistria și influența nerecunoașterii internaționale asupra sistemului de partide⁴², mass-media în Transnistria⁴³, grupurile de lucru și rolul lor în reglementarea transnistreană⁴⁴, specificul politico-juridic al formatului de menținere a păcii în conflictul transnistrean⁴⁵, direcțiile și instrumentele de politică externă ale Federației Ruse în problema transnistreană⁴⁶, spațiile mediatice transnis-

³¹ E. Străuțiu, *Expertiza non-guvernamentală moldoveană în problema conflictului transnistrean*, în *Studia Securitatis*, T. 7, nr. 2, 2013, pp. 50-60.

³² E. Străuțiu, *Foreign Policy Objective of Separatist Transnistrian Region. Institutional Architecture*, în *Studia Securitatis*, nr. 3, 2013, pp. 21-27.

³³ E. Străuțiu, *Security Policies and Institutions in Transnistrian Region*, în *Studia Securitatis*, nr. 1, 2014, p. 110-117.

³⁴ E. Străuțiu, *Forțele militare în regiunea transnistreană. Evaluări cantitative și calitative*, în *Studia Securitatis*, VIII, nr. 2, 2014, pp. 142-150.

³⁵ E. Străuțiu, *Criteriul politic în analiza și soluționarea conflictului transnistrean*, în *Republica Moldova în contextul noii arhitecturi de securitate regională*, Chișinău, 2016, pp. 19-26.

³⁶ E. Străuțiu, *Cercetarea românească în problema conflictului transnistrean. Prezent și viitor*, în *Știința politică și societatea în schimbare*, Chișinău, 2015, pp. 216-222; *Idem*, *Cercetarea românească în problema conflictului transnistrean*, Centrul de Cercetări în Științe Politice, Relații Internaționale și Studii Europene, Universitatea *Lucian Blaga*, Sibiu, 2016.

³⁷ E. Străuțiu, *Rolul organizațiilor de cercetare în analiza conflictelor. Cazul Laboratorului pentru Analiza Conflictului Transnistrean din cadrul Universității „Lucian Blaga”, Sibiu, România*, în *Revista Militară. Studii de Securitate și Apărare*, nr. 1, 2018, p. 34-41; E. Străuțiu, *Rolul organizațiilor de cercetare în analiza conflictelor: cazul Laboratorului pentru analiza conflictului Transnistrean în cadrul Universității „Lucian Blaga”, Sibiu, România*, în *Mediul strategic de securitate: provocări și tendințe: Materialele conf. șt. intern.*, 17 mai 2018, Chișinău, 2019, pp. 80-88.

³⁸ E. Străuțiu, *Producția editorială a Laboratorului pentru Analiza Conflictului Transnistrean – contribuție la cercetarea mediului regional de securitate*, în *Acta Terrae Fogarasiensis, Muzeul Țării Făgărașului „Valer Literat” – Făgăraș*, vol. 8, 2019, pp. 393-400.

³⁹ E. Străuțiu, *Abordarea problemei transnistrene de către organizațiile de cercetare Idis Viitorul și Promo-Lex. O analiză comparativă*, în *Anuarul Laboratorului pentru Analiza Conflictului Transnistrean = Yearbook of the Laboratory for the Transnistrian Conflict Analysis*, vol. 4, nr. 3, 2019, pp. 163-175.

⁴⁰ E. Străuțiu, M. Melintei, *Grupul operativ al trupelor ruse și misiunea de pacificare transnistreană*, în *Anuarul Laboratorului pentru Analiza Conflictului Transnistrean = Yearbook of the Laboratory for the Transnistrian Conflict Analysis*, vol. 5, nr. 1, 2021, pp. 108-122.

⁴¹ N. Munteanu, *Stiluri de comunicare web în cazul autorităților transnistrene*, în *Studia Securitatis*, nr. 1, 2016, pp. 123-127.

⁴² E. Străuțiu, *Partidele politice în Transnistria. Influența nerecunoașterii internaționale asupra sistemului de partide*, în *Țările post-sovietice între UE și Federația Rusă: analiza circumstanțelor specifice și tendințelor politice = Post-Soviet States between Russia and the EU: analyzing special circumstances and political tendencies. International scientific conference*, 27 September, 2016, CEP USM, Chișinău, 2016, pp. 487-496.

⁴³ N. Munteanu, *Considerations on mass-media in Transnistria*, în *Studia Securitatis*, nr. 2, 2017, pp. 134-147.

⁴⁴ M. Șpechea, *The Sectoral working groups – innovation and efficiency in Transnistrian settlement*, în *Studia Securitatis*, nr. 2, 2017, pp. 148-155.

⁴⁵ M. Melintei, *Specificul politico-juridic al formatului de menținere a păcii în conflictul transnistrean*, în *Anuarul Laboratorului pentru Analiza Conflictului Transnistrean = Yearbook of the Laboratory for the Transnistrian Conflict Analysis*, vol. 2, nr. 1, 2018, pp. 39-59.

⁴⁶ M. Melintei, *Direcțiile și instrumentele de politică externă ale Federației Ruse în problema transnistreană*, în *Anuarul Laboratorului pentru Analiza Conflictului Transnistrean = Yearbook of the Laboratory for the Transnistrian Conflict Analysis*, vol. 3, nr. 1, 2019, pp. 102-119.

trean și ucrainean în contextul războiului informațional⁴⁷, problema telecomunicațiilor în procesul de reglementare a conflictului transnistrean⁴⁸, retrospective și perspective ale aspectelor identitar-religioase în regiunea transnistreană⁴⁹, conflictul armat de pe Nistru în perioada martie - iulie 1992 în date și fapte⁵⁰, intensificarea tensiunilor etno-politice și escaladarea conflictelor regionale în spațiul post-sovietic: cazul conflictului transnistrean⁵¹ etc.

Privită în ansamblu, activitatea membrilor LACT în ceea ce ține de cercetarea conflictului transnistrean este fundamentată pe analize de calitate, bine documentate, utilizând în mod profesionist o paradigmă multidisciplinară ce combină aspecte ale metodologiei științelor politice, sociologice, dreptului internațional și studiilor de securitate. Rezultatele de cercetare ale laboratorului, materializate în *Anuarul Laboratorului pentru Analiza Conflictului Transnistrean* și revista *Studia Securitatis*, sunt indexate în mai multe baze de date internaționale și au servit drept fundament și pentru investigații desfășurate în alte instituții. Conferințele și workshopurile internaționale au beneficiat de participare masivă a cercetătorilor din Chișinău, Tiraspol, Moscova, Londra, dar și de audiență din partea ambasadelor Federației Ruse, Ucrainei și Republicii Moldova și a consulatului Germaniei la Sibiu. Rezultatele cercetării și evenimentele LACT sunt sistematic prezentate pe site-ul propriu, a cărui vizibilitate a cunoscut o creștere exponențială.

Interesul deosebit pentru activitatea și rezultatele LACT se explică prin eforturile și nivelul de expertiză ale membrilor lui, dar și prin calitatea parteneriatelor stabilite cu instituții din diferite state, participante la procesul de negociere, cu activiști ai societății civile de pe ambele maluri ale Nistrului, cu profesori universitari și cercetători, invitați să participe la evenimente, care au publicat studii și articole în edițiile LACT sau au contribuit prin documente și expertiză în cadrul proiectelor.

Trecând în revistă aceste rezultate, putem constata că în România s-a acumulat, îndeosebi în ultimul deceniu, o vastă experiență instituțională în ceea ce ține de analiza diferitelor aspecte ale conflictului transnistrean, inclusiv a rolului statului român în reglementarea acestuia, mai ales după aderarea la NATO și UE. Modul în care este analizată problema conflictului transnistrean în România oferă posibilități de a înțelege mai aprofundat rolul organizațiilor de cercetare în analiza conflictelor cu impact asupra securității regionale sau globale, inclusiv abordările pertinente ale construirii instrumentarului de lucru și diseminării cu succes a rezultatelor cercetării. De asemenea, studiile realizate sunt de o maximă importanță pentru procesul decizional de politică externă și de securitate al României pe fondul unei cereri imperioase din partea lumii științifice internaționale, a decidenților politici și a unui public mai

⁴⁷ M. Melintei, *Spațiile mediatice transnistrean și ucrainean în contextul războiului informațional*, în *Anuarul Laboratorului pentru Analiza Conflictului Transnistrean = Yearbook of the Laboratory for the Transnistrian Conflict Analysis*, vol. 3, nr. 1, 2019, pp. 194-205.

⁴⁸ M. Melintei, *Problema telecomunicațiilor în procesul de reglementare a conflictului transnistrean*, în *Anuarul Laboratorului pentru Analiza Conflictului Transnistrean = Yearbook of the Laboratory for the Transnistrian Conflict Analysis*, vol. 4, nr. 1, 2020, pp. 70-86.

⁴⁹ M. Melintei, *Aspecte identitar religioase în regiunea transnistreană. Retrospective și perspective*, în *Anuarul Laboratorului pentru Analiza Conflictului Transnistrean = Yearbook of the Laboratory for the Transnistrian Conflict Analysis*, vol. 4, nr. 1, 2020, pp. 132-145.

⁵⁰ M. Melintei, *Conflictul armat de pe Nistru în perioada martie-iulie 1992. Date și fapte*, în *Anuarul Laboratorului pentru Analiza Conflictului Transnistrean = Yearbook of the Laboratory for the Transnistrian Conflict Analysis*, vol. 5, nr. 1, 2021, pp. 168-174.

⁵¹ M. Melintei, M. Șpechea, *Escaladarea conflictelor regionale în spațiul post-sovietic. Cazul conflictului transnistrean*, în *Plural, Istorie, Cultură, Societate*, Arc, Chișinău, vol. 9, nr. 2, 2021, pp. 72-83.

rafinat, care dorește să ia cunoștință de toate argumentele unei dezbateri și să poată verifica validitatea concluziilor. Spre regret, după cum recunosc cercetătorii înșiși, în primele două decenii post-conflict problema transnistreană a fost abordată insuficient, nesistematic și nu a fost obiectul unei cercetări științifice speciale în România. Această carență a afectat nivelul analizelor și deciziilor factorilor politici, profunzimea cunoașterii în mediul academic și de cercetare, dar și obiectivitatea informării opiniei publice.

PROPAGANDA FEDERAȚIEI RUSE, 2000-2022

RUSSIAN FEDERATION PROPAGANDA, 2000-2022

*Sergiu Munteanu, cercetător științific,
Agenția pentru Știință și Memorie Militară*

ABSTRACT: This article describes the Russian state propaganda as a structure for manipulation of Russian society and a weapon to restore Russian influence as a world power. Thanks to propaganda, hatred and despising other nations, which developed in Russian society, a new cult of personality of the Russian President Vl. Putin was formed. The citizens of the Russian Federation have become a mass that can be easily manipulated by the Russian authorities.

KEYWORDS: Propaganda, Manipulation, Fake News, Disinformation, Media, Russia Today.

În diferite formațiuni statale, propaganda de stat consolidează populația în jurul unei idei și o educă în spiritul valorilor susținute de stat; confirmă și stabilizează statutul politic al grupurilor de putere în condițiile de accentuare a contradicțiilor social-politice din interiorul statului; poate provoca mobilizarea masivă a populației în cazul unui conflict militar. În unele țări din Europa și în Statele Unite ale Americii, rolul ei este vizibil mai ales în lupta pentru puterea în stat a actorilor politici, având o influență minimă asupra societății în ansamblu. În spațiul post-sovietic, inclusiv prin tradiția utilizării ei politice pe parcursul sec. XX, propaganda afectează în mod profund mentalul colectiv¹.

În contextul contemporan, tema propagandei de stat din Rusia are o relevanță specială. Accentuarea rolului acesteia a fost prefațată printr-o serie de schimbări în funcționarea mass-mediei rusești după venirea la putere a președintelui Vladimir Putin. Primul pas în acest sens l-a constituit distrugerea canalelor de televiziune și a ziarelor independente (sau schimbarea proprietarilor acestora), remarcându-se în special cazurile NTV, TV-6 și TVS. Dezmembrarea grupului mediatic *Most Media* a făcut posibilă instaurarea controlului de stat asupra conținutului principalelor canale tv, fapt ce a condus la o schimbare radicală a modului în care posturile de televiziune reflectau activitatea instituțiilor de stat și prezentau ostilitățile din Cecenia (reluat în 1999), modificând astfel și modul în care a început să le perceapă societatea rusă. Jurnaliștii și activiștii pentru drepturile omului care criticau politica lui Vl. Putin și condamnau încălcările drepturilor omului în Cecenia erau constant intimidati, regimul Putin și complicii acestuia recurgând și la răfuieli fizice. În octombrie 2006, jurnalista Anna Politkovskaia a fost asasinată la Moscova (de ziua de naștere a președintelui Federației Ruse, asasinatul fiind interpretat drept un cadou simbolic pentru acesta), iar în iulie 2009, activista pentru drepturile omului Natalia Estemirova a fost răpită din casa ei din Groznai și împușcată în cap². Niciunul dintre aceste asasinat politice nu s-a soldat cu condamnarea vinovaților sau măcar cu identificarea lor.

În urma acestor acțiuni de preluare a controlului și intimidare a jurnaliștilor independenți, majoritatea presei regionale din Federația Rusă a devenit dependentă de stat, acesta controlând sfera economică a societății rusești. Una din manierele în

¹ E. A. Трофимов, *Государственная пропаганда в России в начале XXI века: политический очерк*, în *Теория и практика общественного развития*, Выпуск 21, 2014, p. 169.

² *Ibidem*, p. 71.

care reprezentanții statului își exercită influența asupra politicii editoriale a diferitor structuri de presă o reprezintă organizarea sistematică de întâlniri ale angajaților structurilor de stat și celor municipale cu redactorii de ziare. În cadrul acestor întâlniri, se anunță „linia” oficială pe care urmează s-o implementeze redactorii. Deși, formal, instrucțiunile sunt prezentate ca și consultative, în condițiile de dictat financiar al statului, neglijarea acestora înseamnă asumarea riscului unei finanțări întrerupte pentru echipele editoriale. Presiunile de acest gen au contribuit la instaurarea autocenzurii în comunitatea jurnalistică internă și a unei așteptări a aprobării de către organele statului a expunerilor formulate de jurnaliști. Unele publicații dispun chiar de liste de subiecte sau personalități ce nu pot fi menționate de angajații lor. Într-un studiu din 2014 al organizației *Freedom House*, Rusia ocupă locul 177 în topul presei libere, fiind considerată țară cu presă controlată. Merită remarcate și mitingurile în susținerea postului NTV, atestate printre primele proteste împotriva politicilor lui Vl. Putin³.

Propaganda rusă de stat nu s-a limitat (și nu se limitează nici azi) la teritoriul Federației Ruse. Postul de televiziune *Russia Today (RT)*, inaugurat în 2005, se numără printre canalele principale ale propagandei oficiale rusești destinate țărilor străine. Conceput drept canal de știri global, *Russia Today* (aflat în prezent sub sancțiuni în majoritatea țărilor europene) a primit o finanțare inițială de 30 de milioane de dolari, având drept public-țintă locuitorii SUA, ai Europei, ai unor țări asiatice și ai unor foste republici sovietice. Director general al acestei structuri a fost numită Margarita Simoniian (cunoscută pentru dezinformările privind evenimentele din Beslan din 2001), care a anunțat că postul își propune să contracareze „dominația anglo-saxonă” de pe arena internațională. Mass-media străină a comparat noul proiect rusesc cu televiziunea nord-coreeană sau cu postul sovietic de radio *Vocea Rusiei*⁴.

Un concept-cheie pentru înțelegerea acestei dinamici este cel de „verticală a puterii”, repetat în mod sistematic și prezentat drept ceva ce trebuie implementat în Federația Rusă. Sensul vizat de această expresie este cel de stat puternic, cu o structură de forțe organizată în baza unei ierarhii clare și o nomenclatură numeroasă, cu multiple împuterniciri, dar care, în același timp, respectă necondiționat ordinele venite „de sus”. Unii politologi consideră că încetățenirea acestui concept a reprezentat primul succes de propagandă al regimului Putin, construind în mod explicit o imagine a statului ce-și influențează direct cetățenii, inclusiv prin intermediul propagandei⁵.

Din primii ani ai regimului Putin, propaganda rusă de stat a afectat și piața de carte din Federația Rusă. Regimul a creat rețele de edituri aparent independente, dar realmente afiliate Kremlinului, fapt demonstrat atât prin titlurile publicate, cât și prin susținerea oficială a difuzării lor pe scară largă. Influența Kremlinului a permis editurii *Europa* (înființată în 2005 și specializată în publicarea de literatură politică și de propagandă) să devină lider pe piața editorială, cu prezență masivă în aproape toate librăriile din marile orașe. Literatura publicată consonează cu imaginea despre Federația Rusă și moștenirea ei sovietică și imperială pe care încerca s-o construiască regimul. Editura promovează lucrările funcționarilor de stat, monografiile istoricilor ce descriu „trecutul glorios” al Rusiei imperiale și al Uniunii Sovietice, biografiile conducătorilor Imperiului Rus și ai URSS, inclusiv Nikolai al II-lea, Iosif Stalin, Leonid Brejnev etc., cărora li se construia o imagine pozitivă. În paralel, din librării începu să

³ *Ibidem*, p. 170.

⁴ <https://www.voanews.com/a/a-13-2005-07-06-voa33-66930727/377326.html>

⁵ A. Белоусов, *Политическая пропаганда в современной России*, în *Свободная мысль*, nr. 2, 2010, p. 28.

dispară literatura despre represiunile staliniste și critica la adresa statului sovietic⁶, iar lucrările cercetătorilor ce contestă viziunea oficială asupra istoriei, reflectată în lucrările de propagandă sau ale celor care critică regimul Putin și războiul din Ucraina, chestionează imaginea necondiționat pozitivă despre sine pe care o are Federația Rusă nici nu au șanse să ajungă în librării, fiind treptat retrase și de pe rafturile bibliotecilor. Inundarea pieței de carte cu lucrări de propagandă și retragerea gradată, apoi interzicerea lucrărilor ce reevaluează dintr-o perspectivă critică realitățile trecute sub tăcere de regimul țarist, sovietic sau contemporan al Federației Ruse a influențat profund și conștiința publicului cititor, dar și a potențialilor autori care, din dorința de a-și vedea cărțile publicate, recurg la autocenzură.

Cultul personalității lui VI. Putin a început să se instaureze din ce în ce mai profund în practicile sociale din Federația Rusă începând cu anul 2001. Canalele de televiziune, alinate propagandei de stat, îl prezentau pe VI. Putin drept un politician tânăr, cu un caracter hotărât, considerându-l persoana cea mai capabilă să aducă Federația Rusă la nivelul de viață pe care îl dorea atât populația nostalgică după URSS, cât și cea care visa la bunăstarea occidentală. Toate avantajele economice de care începea să beneficieze populația datorită unor factori diferiți erau atribuite lui VI. Putin⁷. În acest context a apărut și termenul *putinism*. Profesorul de științe politice Brian Taylor consideră putinismul drept sistem de guvernare (formală și informală) și drept complex de idei, emoții și acțiuni habituale⁸. Consilierul lui VI. Putin, Nikolai Surkov, prezintă putinismul drept ideologie aplicabilă la viața cotidiană, incluzând inovații sociale și contradicții productive. Putinismul este prezentat de adepții săi drept un sistem alternativ în viața politică globală, drept metodă de guvernare extrem de funcțională⁹. În același timp, jurnaliștii străini notau că în pasajul subteran al stației de metrou din Moscova *Park Kulturi* se vând portretele lui VI. Putin, achiziția lor fiind privită drept un gest de *bon ton*. BBC cita un material analitic al *Obșceaia Gazeta*, care sugera că simpatia populației față de Putin ar fi asociată cu dorința acesteia de a-și menține stima de sine¹⁰. Politologul britanic Richard Sakwa sublinia și el că tradiția de a afișa portretele lui VI. Putin în toate birourile administrației prezidențiale și în birourile guvernamentale reprezintă o manifestare clară a unor elemente specifice cultului personalității. Au devenit destul de răspândite și unele piese de vestimentație cu imaginea lui VI. Putin imprimată pe ele; fotografiile președintelui sunt plasate în școli și instituții municipale; un bulevard din Groznai a fost redenumit în cinstea lui VI. Putin; unui munte din Kârgâzstan i s-a conferit numele Putin. Au fost create organizații patriotice de tineret, numite „tineretul lui Putin”, care contribuie la glorificarea președintelui în mediul generației tinere din Rusia.

Instrumente de diseminare a propagandei de stat în Rusia și cultivare a fidelității față de președintele VI. Putin au devenit și instituțiile de învățământ și manualele. Diverse manuale și caiete obligatorii pentru elevi conțin poezii despre VI. Putin; în școli sunt afișate portrete ale „președintelui”. O practică ce amintește de metodele de îndocinare răspândite în perioada sovietică sunt concursurile de eseuri și desene despre președintele Rusiei, organizate de instituțiile de învățământ în timpul campaniilor electorale¹¹. Politicul intervine în mod flagrant în sistemul educațional și în alte

⁶ *Ibidem*. p. 84.

⁷ <https://www.newsru.com/world/21aug2001/correredellaser.html>

⁸ <https://www.svoboda.org/a/usa-today-code-of-putinism/29380534.html>

⁹ <https://lenta.ru/news/2019/10/14/surkov/>

¹⁰ http://news.bbc.co.uk/1/hi/not_in_website/syndication/monitoring/media_reports/1390283.stm

¹¹ <https://meduza.io/feature/2019/10/21/ministerstvo-prosveschenie>

moduri. De exemplu, în timpul alegerilor prezidențiale din 2012, părinții elevilor dintr-o serie de școli regionale au fost întrebați clandestin dacă cred că „activitățile subversive de spionaj ale americanilor ar putea distruge integritatea țării” – o întrebare bazată în mod clar pe propaganda anti-occidentală și care, de fapt, verifică măsura în care părinții elevilor sunt dispuși să o repete¹².

Adeziunea față de ideile promovate de propaganda de stat este cultivată și prin obligativitatea participării la demonstrații politice și patriotice din școlile rusești, elevii fiind forțați să se implice și în campanii de propagandă și *flash-mob*-uri regizate de autorități. Acestea încearcă să câștige simpatia tinerilor prin acțiuni media, precum: o linie directă de contact destinată elevilor de liceu; o „lecție deschisă” cu șeful statului, unde VI. Putin e prezentat drept președinte deschis pentru tineri și care se îngrijește de viitorul absolvenților¹³. În același timp, implicarea elevilor în acțiunile de protest ale opoziției este reprimată dur, atât la nivel oficial, cât și în mod informal. În 2017, unii elevi de liceu au participat la proteste împotriva corupției din structurile guvernamentale, un număr impunător dintre ei, minori încă, au fost reținuți de poliție în mod abuziv. După aceste proteste, pe rețelele sociale au fost difuzate videoclipuri cu scene de intimidare și depunere de presiuni asupra tinerilor. În una din înregistrări, ca răspuns la criticile împotriva guvernului formulate de aceștia, un profesor de la o școală din Tomsk și-a numit deschis elevii „fasciști” și „sclavi ai anglo-saxonilor”.

În propaganda oficială din Federația Rusă sunt utilizate pe scară largă sloganuri care fie exprimă atitudinile unor categorii de populație, fie încearcă să impună anumite atitudini la nivelul discursului public. De exemplu, sloganul „Rusia s-a ridicat din genunchi”, utilizat inițial de primul președinte al Federației Ruse, Boris Elțin, și preluat apoi de mașinaria propagandistică a lui VI. Putin, apelează la sentimentele și ideile patriotice ale celor care percep Rusia drept fost imperiu și așteaptă restaurarea acestuia. Sloganul e utilizat cu intenția de a demonstra ascensiunea statului rus în domeniul dezvoltării tehnologice rapide, care, conform propagandiștilor, este în stare să concureze cu statele occidentale. E utilizat și în reclamele diferitor partide politice, care, fiecare în felul său, promite să ridice țara din genunchi¹⁴, dar și de opoziția care subliniază în mod ironic caracterul de stat mereu înapoiat al Federației Ruse.

Sloganul „Suntem gata să repetăm (Можем повторить)”, utilizat un timp de propaganda rusă în special cu ocazia celebrării datei de 9 Mai, a fost preluat de pe un graffitti lăsat de-un soldat sovietic pe ruinele Reichstagului în mai 1945. Mesajul acestuia a fost explicat de VI. Putin în cadrul unui interviu acordat Agenției TASS, președintele rus declarând că Rusia este oricând gata să răspundă oricărui agresor ce ar îndrăzni să repete atacul Germaniei naziste asupra Uniunii Sovietice. Devenit și un element al propagandei de război, utilizat în mediile generației tinere și în instituțiile de învățământ, sloganul promovează miturile fondatoare ale URSS și ale Federației Ruse și imaginea armatei ruse, succesoare a armatei sovietice, ca forță militară capabilă să înceapă o ofensivă masivă în Europa. Dar pe fundalul eșecurilor repetate ale armatei ruse în războiul în Ucraina, propaganda rusă de stat a început să utilizeze din ce în ce mai rar acest slogan în tehnologiile ei propagandistice¹⁵.

¹² <https://novayagazeta.ru/articles/2018/08/31/77666-urok-pod-portretom>

¹³ <https://novayagazeta.ru/articles/2018/08/31/77666-urok-pod-portretom>

¹⁴ A. С. Барсенков, *Интеграция России в мировое сообщество: основные этапы*, în *Геополитический журнал*, nr. 1 (17), 2017, pp. 54-56.

¹⁵ <https://meduza.io/feature/2022/05/09/kto-i-zachem-pridumal-lozung-mozhem-povtoritio>

Un alt instrument al practicilor de comemorare a victoriei în cel de-al Doilea Război Mondial îl reprezintă acțiunile publice dedicate celebrării Zilei de 9 Mai ale așa-numitului „Regiment nemuritor”, care includ defilarea cu fotografii ale veteranilor de război. Mișcarea populară Regimentul nemuritor a fost creată în 2012, la Tomsk, de jurnaliștii Serghei Lapenkov, Serghei Kolotovkin și Igor Dmitriev, care, în *Carta regimentului*, au formulat principiile acestei mișcări, poziționând-o drept inițiativă civilă non-profit, apolitică, non-statală. La scurt timp, mașinăria propagandistică de stat a preluat controlul asupra mișcării, transformând-o dintr-o acțiune de comemorare a celor căzuți în cel de-al Doilea Război Mondial în proiect propagandistic menit să glorifice armata și statul sovietic și cel rus. Acțiunile publice integrate acestui proiect propagandistic prezentau conducerea Federației Ruse drept urmașă destoinică a celor ce au obținut victoria în cel de-al Doilea Război Mondial¹⁶.

Felul în care mass-media promovase mișcarea la nivel regional și federal a generat o explozie a popularității ideii *Regimentului nemuritor*. Comunități de coordonatori ai unor acțiuni similare au fost înființate nu doar în Tomsk, ci și în alte orașe din Rusia și din afara ei. În decembrie 2012, reprezentanți ai peste 15 orașe din Rusia și-au exprimat dorința de a organiza acțiuni locale similare. Până în februarie 2013, în acest proiect s-au implicat 30 de orașe de pe teritoriul Rusiei, Ucrainei, Kazahstanului, Israelului. În 2013, cu ocazia împlinirii a 68 de ani de la încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, acțiunea s-a desfășurat în 120 de orașe și sate din Rusia (la Tomsk, numărul participanților depășea semnificativ numărul persoanelor recrutate într-un regiment tipic). În 2014, manifestarea *Regimentul nemuritor* s-a desfășurat în 500 de orașe din 7 țări ale lumii¹⁷.

Faptul că mișcarea fusese promovată de autoritățile ruse ca element al mașinării oficiale de propagandă a fost criticat de președintele sindicatului *Alianța Profesorilor*, Daniil Ken, deputat al municipalității din Sankt-Petersburg, care îndemna profesorii să nu ia parte la acțiunea *Regimentul nemuritor*, menționând că oficialii care promovează participarea la procesiune și se implică personal în ea „încearcă să folosească memoria de familie a rușilor obișnuiți în scopuri egoiste”, pentru autopromovare sau pentru a crea aparența unității între autorități și popor. Conform lui, încercarea statului de a-și subordona acțiunea care în doar câțiva ani devenise un fenomen cultural unic, deturnând-o și afișând bannere ale partidelor politice și reclame pentru structurile comerciale și guvernamentale, nu avea nimic în comun cu intenția inițială a fondatorilor acestei manifestări: „Oficialii au început să promoveze acțiunile cu unicul scop de a privatiza victoria din 1945”, susținea Daniil Ken¹⁸.

Propaganda de stat și dezinformarea dirijată au avut un rol semnificativ în încercarea Kremlinului de a-și menține influența asupra fostelor republici sovietice: au fost folosite de elitele de la Moscova drept instrumente de implementare a schimbărilor politice în Republica Moldova, Ucraina și Georgia, a căror independență a fost recunoscută doar formal, neacceptându-se ieșirea lor din zona de influență a Rusei. Mass-media rusă și alți agenți propagandiști au fost utilizați în acțiuni de subminare a cursului extern proeuropean al Republicii Moldova, Ucrainei și Georgiei și cu scopul de a afecta încrederea cetățenilor acestor state în instituțiile democratice. Grupurile anti-occidentale, finanțate de serviciile speciale ruse, prezintă Rusia drept stat puter-

¹⁶ <https://www.svoboda.org/a/27014615.html>

¹⁷ <https://ria.ru/20130209/922058144.html>

¹⁸ <https://www.rosbalt.ru/piter/2019/05/07/1779938.html>

nic, cu economie performantă și forțe militare bine pregătite (etichetate drept „a doua armată a lumii”). Propaganda militară rusă generează frică în raport cu Federația Rusă, insinuând că restabilirea integrității teritoriale a țărilor afectate de conflicte înghețate este posibilă doar în cazul declarării neutralității sau prin crearea de alianțe militar-strategice cu Moscova.

În perioada 2013-2014, în contextul evenimentelor din Ucraina, al anexării Crimeii și debutului acțiunilor militare din Donbas, propaganda rusă și-a extins zonele și abilitățile de influență. În decembrie 2013, s-a lichidat Agenția de știri *RIA Novosti*. Președintele VI. Putin a anunțat, în schimb, crearea unei noi agenții internaționale, *Rossia Segodnea/Russia Today*. La nivel oficial se anunța că „această mișcare este legată de o serie de schimbări în peisajul știrilor din Rusia”, intenția reală a puterii fiind însă de a înăspri controlul de stat în sectorul media, deja puternic reglementat¹⁹. La două luni după crearea acestei noi structuri mediatice, când Rusia a invadat Ucraina, *RT* era utilizată pentru a promova în mediul informațional internațional dezinformările Kremlinului; a deteriora reputația activiștilor din Maidan, a conducerii Ucrainei și forțelor armate ucrainene, atât în ochii aliaților Ucrainei, cât și ai populației ruse. Răspândind informații false, Kremlinul insinua că în Ucraina ar fi luat avânt o mișcare neo-nazistă, susținută la nivel oficial. *RT* începuse să difuzeze informații despre așa-zisul nazism din Ucraina încă înainte ca rușii să invadeze această țară. La 22 februarie 2022, pe pagina principală a site-ului *RT* au fost publicate informații false, conform cărora militanți pseudo-naziști ucraineni ar fi declarat că vor „lupta cu evreii și rușii până la moarte”. Propagandiștii ruși insinuuau că locuitorii Crimeii și-ar fi dorit să se unească cu Federația Rusă, fără să informeze că structurile de stat din peninsula rămâneau în continuare devotate Ucrainei. Se anunța că Crimeea a fost invadată de detașamente ale naționaliștilor ucraineni, negându-se implicarea armatei ruse în pregătirea anexării acestui teritoriu²⁰.

Federația Rusă căuta, firește, să-și ascundă obiectivele și rolul în provocările din Crimeea și din estul Ucrainei; să atenueze reacția internațională și să reducă sprijinul pentru Ucraina. Pentru a-și spori susținerea propriilor cetățeni față de intervenția militară din Ucraina, Kremlinul a lansat, prin intermediul pseudo-jurnaliștilor *RT*, multiple dezinformări și confuzii. Pentru a susține demersul propagandistic al *RT* de la începutul agresiunii împotriva Ucrainei, Federația Rusă și-a extins spațiile și activitățile informaționale, creând o nouă platformă media, *Sputnik*, inaugurată la 10 noiembrie 2014. Acest canal de propagandă a debutat cu două zile înainte ca NATO să declare că Rusia ar fi trimis trupe și resurse militare în estul Ucrainei²¹.

Unul dintre cele mai elocvente exemple ale activității propagandistice a Federației Ruse împotriva Ucrainei a devenit așa-numitul mit al „copilului crucificat”. La 12 și 13 iulie 2014, postul de televiziune rus *Pervâi Canal* a difuzat un reportaj despre o refugiată din Sloviansk, care afirma că este soția unui milițian din așa-numita Republică Populară Donețk și copilul ei minor ar fi fost executat în prezența ei. Autorii reportajului au difuzat o imagine ce crea reacții viscerale de revoltă profundă: un copil de 3 ani crucificat în prezența mamei sale. Reportajul conținea dovezi false privitoare la presupusele agresiuni ale forțelor de securitate ucrainene împotriva locuitorilor

¹⁹ *Специальный доклад ГЕС: финансируемые Кремлем СМИ: роль RT и Sputnik в экосистеме российской дезинформации и пропаганды*, ГЕС, 2022, p. 31.

²⁰ *Ibidem*, p. 32.

²¹ *Ibidem*, p. 33.

orașului Sloviansk, care susținuseră autoproclamata Republică Populară Donețk. Investigând cazul, jurnaliști independenți au demonstrat cu probe că era vorba de o „dezinformare crasă”. Declarația scandalosă a generat proteste publice, fiind calificată de unii drept „neprofesionalism extrem” și „încercare de a utiliza mass-media de stat rusă în războiul informațional” sau „incitare la ură și dușmănie”, iar de alții drept confirmare a faptului că dezinformarea și minciuna au devenit normă pentru mass-media de stat rusă²².

În opinia jurnaliștilor de la *Vocea Americii*, după invadarea Ucrainei în februarie 2022, propaganda rusă a adoptat un caracter agresiv și dezlănțuit. Mulți autori consideră fluxul propagandei rusești drept unul fără precedent. Inițial, Kremlinul își motiva invazia pe scară largă a Ucrainei prin intenția de a lupta împotriva așa-numiților „naziști ucraineni”: această narațiune de propagandă își dovedise deja eficiența în timpul anexării Crimeii în 2014²³. În discursul din 25 februarie 2022, V. Putin afirma că majoritatea unităților militare ucrainene nu s-au angajat în lupta cu trupele ruse și că doar formațiunile de dreapta au încercat să reziste; a numit guvernul ucrainean „o bandă de dependenți de droguri și de neonaziști”. Prezentând și în lunile martie-aprilie aceeași narațiune, propaganda rusă continua să nege că marea majoritate a ucrainenilor nu vor să facă parte din Rusia și că tentativa de „eliberare” nu are nicio bază: societatea ucraineană era deja liberă și democratică fără să aibă nevoie de o „eliberare” falsă. Odată cu invadarea pe scară largă a Ucrainei, numită în Rusia „operațiune militară specială”, propaganda rusă a suportat înfrângeri în Occident și în spațiul post-sovietic. Federația Rusă a început a fi percepută de comunitatea mondială ca stat agresor, care nu respectă normele dreptului internațional²⁴.

Timp de 22 de ani, propaganda rusă a desfășurat o politică de dezinformare, incitare la ură față de alte națiuni, a cultivat disprețul față de valorile democratice ale lumii civilizate. Prin aceste atitudini, mașinăria propagandistică a Kremlinului a afectat profund gândirea și atitudinile cetățenilor Federației Ruse și ale unei părți din consumatorii internaționali de produse propagandistice rusești, determinându-i să susțină politica agresivă dusă de statul rus în spațiul post-sovietic.

²² <https://novayagazeta.ru/articles/2015/07/15/64898-171-malchika-187-ne-bylo-no-on-zhivet>

²³ <https://ridl.io/ru/nastoyashhie-muzhchiny-v-prokrelevskoj-ritorike/>

²⁴ <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2022/02/25/7325841/>

Adresa redacției
str. Tighina, nr. 47, mun. Chișinău, Republica Moldova, MD-2001,
tel. 022-223-034, 022-241-033;
e-mail: asmm@army.md; web: www.istoriamilitara.md